POLIROM

Marta Petreu

Blaga, între legionari şi comunişti

Plural

© 2021 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvîrșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: Blaga în locuința sa din Sibiu, în anii refugiului – arhiva Dorli Blaga

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700505
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

PETREU, MARTA

Blaga, între legionari și comuniști / Marta Petreu. – Iași: Polirom, 2021

ISBN: 978-973-46-8403-8

821.135.1.09

Printed in ROMANIA

Marta Petreu

Blaga, între legionari şi comunişti

POLIROM
2021

MARTA PETREU este scriitor și profesor. Face parte din gruparea literară „Echinox"; e membră a Uniunii Scriitorilor din România. Este profesor de istoria filosofiei românești la Universitatea „Babeș-Bolyai" și redactor-șef al revistei *Apostrof*, mensual editat de Uniunea Scriitorilor din România. Doctor în filosofie al Universității din București. A debutat editorial în 1981, cu volumul de poeme *Aduceți verbele*. Alte volume de poezie: *Dimineața tinerelor doamne* (1983); *Loc psihic* (1991); *Poeme neruşinate* (1993); *Cartea mîniei* (1997); *Apocalipsa după Marta* (1999); *Falanga* (2001); *Scara lui Iacob* (2006); *Asta nu este viața mea* (2014). Ca eseist și istoric al filosofiei românești, a publicat volume precum: *Teze neterminate* (1991); *Jocurile manierismului logic* (1995); *Un trecut deocheat sau „Schimbarea la față a României"* (1999); *Ionescu în țara tatălui* (2001); *Filosofia lui Caragiale* (2003); *Filosofii paralele* (2005); *Despre bolile filosofilor. Cioran* (2008); *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian* (2009). A publicat, sub titlul *Conversații cu...* (2004 și 2006), două volume de interviuri cu personalități ale vieții intelectuale românești. A gîndit și alcătuit mai multe volume tematice de confesiuni. A prefațat și îngrijit ediții de carte de filosofie și de literatură (Nae Ionescu, Bucur Țincu, Constantin Rădulescu-Motru, Radu Stanca, D.D. Roșca, Alexandru Vona ș.a.). În 2011, Editura Polirom a inițiat seria de autor „Marta Petreu", în care au apărut pînă în prezent: romanul *Acasă, pe Cîmpia Armaghedonului* (Premiul „Cartea Anului 2011" acordat de *România literară* și Fundația Anonimul; Premiul pentru cea mai bună carte de ficțiune a anului 2011, decernat la Gala Industriei de Carte din România; laureat la Festivalul Primului Roman de la Chambéry, 2012; reeditat în colecția Top 10+, 2019); *Apocalipsa după Marta* (integrală a poeziei editate pînă în 2011); *Cioran sau un trecut deocheat*; *De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească*; *Filosofia lui Caragiale*; *O zi din viața mea fără durere*; *Ionescu în țara tatălui*; *Jocurile manierismului logic*; *Filosofii paralele*; *Biblioteci în aer liber*; *Asta nu este viața mea* (poezie); *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian*. În colecția „Eseuri și confesiuni" a Editurii Polirom au apărut volumele *Generația '27 între Holocaust și Gulag. Mircea Eliade și Klaus Mann despre generația tînără* (2016) și *Despre bolile filosofilor. Cioran* (2017), iar în colecția „Plural", *Domni și Doamne* (2020). În 2017 a publicat, tot la Editura Polirom, romanul *Supa de la miezul nopții* (Premiul PEN România, 2018).

Pentru cărțile ei, Marta Petreu a primit numeroase premii naționale și internaționale. Mai multe volume ale sale (poezie, romanul *Acasă, pe Cîmpia Armaghedonului*, studii asupra culturii românești) au fost traduse și publicate în Franța, S.U.A., Italia, Ungaria, Serbia, Spania, Elveția.

Cuprins

Cuvînt-înainte 9

Prolog. „Sunt un om apolitic" 11

Partea I

Legăturile primejdioase
(1934 – august 1940)

Capitolul I. Însemnări despre Blaga 23

Capitolul II. „Zeu tînăr în firida istoriei" sau Blaga citit de Băncilă 34

Capitolul III. Corespondenţa Băncilă – Blaga 45

Partea a II-a

Războaiele lui Blaga din timpul Războiului
(septembrie 1940 – septembrie 1944)

Capitolul I. Un filosof fără rege 55

Capitolul II. Un surogat de protector pe timpul statului naţional-legionar 64

Capitolul III. Blaga citit de Stăniloae 70

Capitolul IV. Un text de direcţie şi urmările lui asupra relaţiilor cu Nichifor Crainic şi C. Rădulescu-Motru 80

Capitolul V. În afara subiectului. Sfîrşitul unei prietenii 100

Capitolul VI. În apărarea unui comunist 105

Partea a III-a

„Călcat în picioare sub mersul istoriei" (octombrie 1944 – mai 1961)

Capitolul I. Un filosof pe linie moartă 115

Capitolul II. Cînd Partidul Național Țărănesc face presă 127

Capitolul III. Blaga citit de Pătrășcanu 131

Capitolul IV. Activiști mici și răi, dar mulți. Plus Securitatea 140

Capitolul V. Beniuc sau concurența scriitoricească intraspecifică dusă cu mijloacele luptei de clasă 152

Capitolul VI. Blaga se apără. „Memoriul" 157

Capitolul VII. La Securitate, „despre o persoană cu numele de Lucian Blaga" 165

Capitolul VIII. Cum și-a scris Blaga piesa *Avram Iancu* 172

Capitolul IX. Limbajul istoric din *Avram Iancu* 178

Capitolul X. Intermezzo. O „legiune" transilvăneană de la 1919, și-apoi o altă „legiune" 181

Capitolul XI. Portretul lui Iancu în drama lui Blaga 183

Partea a IV-a

A fost *Avram Iancu* dedicată lui Zelea Codreanu?

Capitolul I. Informațiile adunate și adnotate de William Totok 187

Capitolul II. Nistor Chioreanu, șef legionar 215

Capitolul III. Un alibi pentru Blaga 220

Capitolul IV. Alte informații, mărunte 226

Capitolul V. Titulescu, o amintire frumoasă 233

Capitolul VI. Dovada 234

Epilog. Între extremismele secolului 235

Anexe

Anexa I. Blaga şi Cercul Literar 245

Cercul literar „Octavian Goga", o pepinieră de talente / 246 • Naşterea Cercului Literar / 248 • Cerchiştii / 251 • I. Negoiţescu, admiratorul lui Lovinescu şi legionar activ / 253 • Ce cuprinde „Manifestul" / 256 • Reacţii la „Manifest". Se vorbeşte despre Blaga / 261 • Blaga şi „Manifestul" / 268 • Radu Stanca încearcă să echilibreze lucrurile / 270 • Estetica cerchistă. De la Victor Iancu la Radu Stanca / 273 • Radu Stanca, şeful Cercului Literar. I. Negoiţescu şi euphorionismul / 278 • Datoria cerchiştilor faţă de Blaga / 282

Anexa II. „Memoriul" lui Blaga către C.C. al P.M.R. (1959) şi culisele publicării lui în *Echinox* (1978)..... 286

Prolog / 286 • Dorli Blaga către Marta Petreu / 289 • Dorli Blaga: Reconstituirea unei polemici din documente de arhivă / 289 • Dorli Blaga către Marta Petreu / 292 • 1977. *Manuscriptum* publică un aşa-zis „jurnal" al lui Blaga / 293 • Dorli Blaga comentează paginile din *Manuscriptum* / 293 • Intră în scenă Mircea Zaciu / 294 • Mircea Zaciu către Dorli Blaga / 295 • Hadrian Daicoviciu în vizită la Dorli Blaga / 297 • Dorli Blaga recunoaşte că „Memoriul" provine din arhiva sa / 298 • Mircea Zaciu către Dorli Blaga / 299 • „Memoriul" apare în *Echinox* / 300 • Ion Vartic: Lovitură de presă la *Echinox* / 300 • George Ivaşcu, din culise / 302 • G. Ivaşcu către Dorli Blaga / 303 • Al doilea document din plicul lui Ivaşcu / 303 • Al. Oprea, „Tot despre Lucian Blaga" / 304 • O capodoperă de persuasiune / 305 • Dorli Blaga către Al. Oprea / 305 • Încă două note polemice ale lui „tov. Al. Oprea" / 307 • Epilog / 308

Anexa III. Pagini din manuscris Blaga 310

Bibliografie 315

Indice de nume 331

Abstract 341

Résumé 345

Cuvînt-înainte

Pentru studiul acesta adun material documentar cam de douăzeci de ani, poate ceva mai mult. În ordine valorică, Blaga este cel dintîi dintre filosofii români. M-am simțit moralmente obligată să cercetez, pentru mine în primul rînd, zvonurile de natură politică învîrtejite în jurul lui, și pe acelea care spun că filosoful ar fi fost un legionar sau măcar un filolegionar ascuns, și pe acelea, mai palide și mai puțin numeroase, care îl identifică politic drept comunist. Am vrut să știu cum stau lucrurile.

M-am apucat de acest studiu de mai multe ori și l-am abandonat, descurajată de caracterul cețos, nesigur, al materialului documentar. E greu de cercetat zvonuri, e ca și cum cercetătorul ar încerca să pună negura de toamnă de pe Someș în căpițe geometrice. De data asta, am reușit să îmi duc cercetarea pînă la capăt. Cînd m-am apucat de ea, în ianuarie 2020, am crezut că o să îmi iasă, precum lui Ion Simuț, care de asemenea s-a ocupat, în urmă cu ani, de zvonul că Blaga ar fi fost legionar, un studiu de 20-30 de pagini; mi-a ieșit ce mi-a ieșit, o carte, cu o descriere a situației și cu părerea mea despre această situație neobișnuită. Cartea este mai încărcată decît mi-ar fi plăcut mie să fie, cu lungi excursuri documentar-explicative pe care nu le-am putut evita, căci fără ele nu aș fi putut ajunge la descrierea, în intenție corectă și completă, a faptelor atît de obscure de care mă ocup. De exemplu, cum ar fi fost să ocolesc reconstituirea de tip istoric a conflictului din 1943 dintre Rădulescu-Motru și Blaga, cînd acest conflict explică în bună măsură aserțiunea bătrînului filosof că Blaga ar fi trecut de la legionari direct la comuniști? Sau cum ar fi fost, atunci cînd am descris relația celor doi filosofi, să ocolesc rolul pe care l-a avut regele în declanșarea invidiei lui Motru față de Blaga? Și așa mai departe. Pentru aproape fiecare afirmație de natură politică despre Blaga am fost obligată să merg cu documentarea în trecutul filosofului și în trecutul relației lui cu emițătorul aserțiunii, în căutarea situației originare care a declanșat-o. Așa că narațiunea acestei cărți înaintează cu pași mici, cu numeroase coborîri în trecut.

Le datorez mulțumiri afectuoase mai multor instituții și persoane care m-au ajutat cu informații, verificări de informații, cărți etc. Acest text a putut fi dus la bun sfîrșit cu ajutorul Muzeului Național al Literaturii Române, de unde dna Eugenia Oprescu și dl director Ioan Cristescu mi-au pus la dispoziție cu gentilețe documentele cerute. La fel, am folosit din plin fondurile bibliotecii mele de vis, Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga", care, cu multele reviste puse online, cu serviciul (inaugurat pentru perioada de pandemie) de servire a revistelor și cărților la domiciliu, mi-a fost de mare ajutor, așa că le mulțumesc dlui director general Valentin Orga, dnei Alexandra Bud, dlui director adjunct Ionuț Costea pentru promptitudinea și răbdarea cu care m-au ajutat. Profesorii Sorin Mitu, Ovidiu Ghitta și Virgiliu Țârău, colegii mei de la Facultatea de Istorie și Filosofie, cu care am vorbit despre această cercetare, profesorul Ilie Rad, profesorul Roberto Merlo de la Universitatea din Torino, precum și Sorin Antohi mi-au pus cu generozitate la dispoziție informații, studii, cărți de-ale lor, citite de mine cu folos. La fel, m-au ajutat dl Cristian Vasile, colaboratorul meu la revista *Apostrof*, mai tînărul meu coleg George State, lingvistul Nicolae Mocanu, drept care le mulțumesc.

Îi mulțumesc afectuos academicianului profesor Ioan-Aurel Pop pentru informațiile pe care mi le-a dat și, mai ales, pentru că a fost primul cititor al manuscrisului acestei cărți.

Îi mulțumesc lui Ion Vartic pentru cărțile și revistele pe care mi le-a împrumutat și pentru răbdarea cu care mi-a ascultat ipotezele, cînd, în rol de avocat al diavolului, am gîndit cu voce tare, testîndu-le pe el pe cele mai excentrice.

A fost o carte la care am început documentarea în condiții normale și am continuat-o în cele de pandemie, ceea ce m-a făcut să cer ajutor – adică reviste, cărți, informații – din toate părțile. Și, din fericire, să îl chiar primesc. Tuturor, mulțumirile mele.

Iar Doamnei Dorli Blaga, căreia îi datorez multele conversații despre lumile prin care a trecut, îi mulțumesc afectuos pentru neobișnuitul dar pe care, fără nici o legătură cu această carte, mi l-a făcut: și anume, mi-a descris o viziune albă de iarnă, din ianuarie 1957, cînd ea și Tudor Bugnariu s-au aflat pentru mai puțin de o zi la Constanța, iar seara, înainte de a lua trenul spre București, au mîncat pîine prăjită și-au băut ceai în sala mare, albă, a Cazinoului, unde se aflau numai ei, vătuiți împreună într-o magică liniște albă... iar pe ferestrele Cazinoului se vedea, înghețată, marea. O amintire a iernilor cu frig și zăpadă. De altădată.

Marta Petreu
5 ianuarie 2021

Prolog

„Sunt un om apolitic"

În vasta sa operă literară și filosofică, Blaga nu a făcut politică. El nu a fost om politic și nici un intelectual pasionat de jocurile puterii, pe care să fi încercat să le influențeze prin articole de critică ori de propagandă sau prin intrarea într-un partid și candidatura la alegeri. „În politică nu m-am legat încă de nimenea, și nici n-aș vrea să mă leg, cel puțin deocamdată"[1], îi scria Blaga lui Sextil Pușcariu în 1931. Sau: „Mă știa [Zevedei Barbu] că sunt un om apolitic, după cum bănuiesc eu. N-am discutat cu el despre politică"[2], declara el în 29 noiembrie 1943, ca martor al apărării în procesul lui Zevedei Barbu, atunci asistentul său, judecat de un tribunal militar pentru acuzația de comunism. Sau: „În 1939 m-am întors în țară. Pînă atunci și după aceea nu am activat în nici un fel pe teren politic, nefiind niciodată înscris într-un partid. Viața mi-am închinat-o creațiilor literare și filosofice și datoriei de slujbaș al țării"[3], declara filosoful în 1958, într-o autobiografie. Era „un om care n-a făcut nici în trecut politică"[4], mărturisea el în treacăt într-o conversație privată cu un critic literar timișorean care l-a vizitat în toamna anului 1960 și pe care l-a primit cu încredere – iar tot ce i-a destăinuit a ajuns imediat la Securitate.

1. Lucian Blaga, scrisoare către Sextil Pușcariu, mai 1931, în *De amicitia Lucian Blaga – Ion Breazu. Corespondență*, Addenda: Ion Breazu, *Note de Jurnal*, carte gîndită și alcătuită de Mircea Curticeanu, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 1995, p. 165 (în continuare, *De amicitia Blaga – Breazu*).
2. Blaga, „Proces-verbal de Depoziția unui martor", 29 nov. 1943, în Cornelia Blaga-Brediceanu, *Jurnale, 1919, 1936-1939, 1939-1940, 1959-1960*, ediția a doua îngrijită, revăzută și comentată de Dorli Blaga, București, Editura Humanitas, 2016, pp. 185-187 (în continuare, Cornelia Blaga, *Jurnale*).
3. Lucian Blaga, „Autobiografie pentru serviciul de cadre al Academiei", Cluj, 29 XI 1958, Fondul „Dorli Blaga" din Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" Cluj-Napoca, în Mircea Popa, *Lucian Blaga. Perspective transilvane*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2018, p. 19.
4. [Critic literar timișorean nedeconspirat, informator al Securității], „Notă informativă privind pe Lucian Blaga", 13 sept. 1960, în Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 1999, p. 166.

Lipsa lui de interes pentru politică a fost remarcată, în toamna anului 1934, şi de unul dintre intervievatorii săi:

„[Şuluţiu]: *De cîtăva vreme, a început să fie socotit ca o trădare faptul că intelectualii se abţin de la politică. Cum priviţi raportul dintre intelectuali şi politică? Există vreo compatibilitate între aceştia şi activitatea politică?*
[Blaga]: Problema intervenţiei intelectualului în politică e o chestiune individuală. Totul depinde de temperament. Nu se poate vorbi de o atitudine generală a intelectualilor faţă de politică.
[Şuluţiu]: *Dar în ţările de dictatură, fie de stînga, intelectualii au fost angajaţi să ia atitudine pentru regim.*
[Blaga]: Asta de datoreşte faptului că în toate curentele extreme primează politicul. Şi în fiecare în mod egal. Nu se poate spune că una protejează mai mult cultura şi pe intelectuali, decît alta. Dar, în general, pretinsa atitudine politică a intelectualilor în ţările dictatoriale e, de fapt, o simplă înrolare pasivă în umbra căreia aceştia pot lucra în linişte şi sunt lăsaţi în pace.
[comentariul lui Şuluţiu]: *Se vede că politica nu e un domeniu agreabil lui Lucian Blaga. Răspunde silnic întrebărilor de mai sus. Dar ochii strălucesc şi privirea vibrează îndată ce aduc vorba despre filosofie*"[5].

Blaga nu a avut interes pentru politică şi nu a încercat, precum alţi intelectuali contemporani, cum ar fi Constantin Rădulescu-Motru, Mihai Ralea, Ion Petrovici, Nichifor Crainic ş.a., să-şi dubleze activitatea intelectuală cu una politică. În vreme ce unii ajungeau miniştri, directori, parlamentari etc., Blaga se străduia să ajungă... profesor la Cluj, un vis pe care l-a putut atinge abia în toamna anului 1938. Pînă atunci, într-un lung traseu ocolitor, a fost: jurnalist la Cluj (începutul anilor 1920); şomer, locuind la familia soţiei sale, la Lugoj (începutul lunii iulie 1924 – sfîrşitul anului 1926); apoi, vreme lungă, de la sfîrşitul anului 1926 şi pînă în aprilie 1939, în străinătate, la Varşovia, Praga, Berna, Viena, avînd posturi „în marginea diplomaţiei", cum spune într-un eseu[6], căci pe rînd ataşat de presă, secretar de presă, consilier de presă; şi abia la sfîrşit, graţie regelui Carol al II-lea, care a avut o anumită preţuire pentru el, a ajuns şi diplomat în sensul deplin al cuvîntului, deoarece Trimis extraordinar şi Ministru plenipotenţiar al României în Portugalia (aprilie 1938 – martie 1939).

5. Blaga intervievat de Octav Şuluţiu, *Vremea*, 15 sept. 1934, în *Dramaturgia românească în interviuri*, antologie, text îngrijit, sinteze biobibliografice şi indici de Aurel Sasu şi Mariana Vartic, vol. 1, *A-C*, Bucureşti, Editura Minerva, 1995, pp. 223-224.
6. Blaga, „Nicolae Titulescu", 1944, în Idem, *Izvoade* [fără autor de ediţie], Bucureşti, Editura Humanitas, 2002, p. 191.

Într-un anumit sens, lipsa lui declarată de interes față de politică poate fi numită la fel de bine și saturație a sa de politică, pentru că, în funcțiile pe care le-a îndeplinit în legațiile României, Blaga a avut misiunea oficială să observe situația politică din țara unde se afla, felul cum sînt comentate evenimentele din România în presa țării respective, apoi să raporteze situația în țară, la Ministerul Afacerilor Străine. El descria: situația politică din țara respectivă, așa cum era ea reflectată în presă și cum o afla din propriile sale contacte, numeroase; acolo unde considera necesar, explica starea de lucruri, încît șefii lui din România să înțeleagă fără documentare suplimentară despre ce fel de acțiuni politice este vorba; la fel, expunea pe scurt tot ce se scria în țara respectivă despre România – rezumate la care era ajutat, cum știm, și de Cornelia Blaga. Cîtă vreme a fost în Legația română din Viena, a arătat constant național-socialismul german și infiltrarea acestuia în viața politică din Austria. Pe măsură ce mișcarea de extremă dreaptă din România a crescut și a generat evenimente care au fost comentate în presa din țara unde se afla Blaga, a prezentat în rezumat aceste comentarii. El era la curent cu tot ce se întîmpla, din punct de vedere politic, în patrie și cu tot ce se comenta despre patrie în țara unde se afla el ca funcționar; prin natura meseriei sale, știa ce sînt cuzismul și legionarismul și, la fel, ce reprezintă fascismul italian, național-socialismul, comunismul. Trimise în țară cu regularitate de ceasornic, rapoartele lui Blaga nu lasă nici o umbră de îndoială asupra faptului că știa tot ceea ce era de știut despre toate partidele și mișcările politice din România, inclusiv despre Mișcarea legionară. În rapoartele sale, atitudinea lui este a unui diagnostician care constată existența cutărui sau cutărui fenomen și informează neutru Bucureștiul. Tehnice, ordonate și precise, rapoartele și notele lui sînt, din cauza asta, cu totul impresionante. Pavel Țugui, alcătuitorul celor trei volume privind activitatea diplomatică a lui Blaga între 1927-1938[7], a lăsat pe dinafară „unele informații ce nu prezintă interes politic sau cultural, ceea ce ne-a determinat să renunțăm la ele. Locul lor este indicat de paranteze mari: [...]", după cum precizează în „Nota asupra ediției"[8]. Pe baza a ceea ce este publicat, se poate trage concluzia că, în afară de faptul că dovedesc atașamentul lui Blaga față de țară și arată că filosoful a fost un funcționar impecabil, rapoartele nu lasă loc pentru nici o presupunere cum că autorul lor ar simpatiza cu indiferent care dintre partidele și forțele politice din țară sau cu indiferent care dintre ideologiile politice din Europa.

7. Blaga, *Din activitatea diplomatică. Rapoarte, articole, scrisori, cereri, telegrame, anii 1927-1938*, I-III, ediție îngrijită, cuvînt înainte, note, prefață și indici de nume de Pavel Țugui, București, Editura Eminescu, 1995.
8. Pavel Țugui, „Notă asupra ediției", în Blaga, *Din activitatea diplomatică*, I, p. 37.

*

Regele a fost cel care l-a introdus pe Blaga, ca tehnocrat fără apartenenţă politică, în viaţa politică activă. Şi anume, l-a numit în guvernul Goga-Cuza (29 decembrie 1937 – 10 februarie 1938), care a fost soluţia provizorie şi de avarie[9] la care a recurs suveranul după ce, la alegerile parlamentare din decembrie 1937, nici un partid nu a obţinut scorul minim care să-i permită să formeze guvernul, dar la care Garda de Fier a obţinut un scor mare (de 15,58%). În lipsa unei soluţii mai bune, după multe calcule, regele a recurs la Goga, iar acesta a acceptat să fie premier „în condiţiunile cari i le-am impus", notează mulţumit Carol al II-lea. Concret, unii miniştri au fost numiţi de rege, de pildă cîţiva naţional-ţărănişti disidenţi, calculaţi în executiv ca o „infiltraţiune democratică" menită să tempereze „anumite excese de temut", adică antisemitismul; ceea ce nu a împiedicat guvernul Goga-Cuza să adopte legislaţia de revizuire a cetăţeniei[10], adică legislaţia antisemită, sau să ia şi alte măsuri care marchează începutul antisemitismului de stat, începutul regimurilor autoritare / totalitare din România, respectiv amurgul democraţiei. „Externele le-a luat cel mai deştept dintre toţi, Istrate Micescu", nota Carol al II-lea, adăugînd că, deoarece străinătatea nu vede decît „faţa antisemită a lucrurilor" – pe care regele o luase în calcul, acceptînd-o ca atare –, „Bietul Micescu, în vederea unor violente atacuri cari sunt de aşteptat la Geneva, trebuie să-şi pregătească cu multă grijă materialul şi pledoaria"[11].

În acest guvern a ajuns Blaga, ca subsecretar de stat la Externe[12]. El nu era în nici un partid şi nu candidase la alegerile parlamentare. În 1937, Blaga era consilier de presă la Berna, iar în a doua jumătate a anului se pregătise, din nou, pentru un anunţat concurs de ocupare a unei catedre la Universitatea „Regele Ferdinand I" din Cluj, unde încă din 1919 năzuia să ajungă. Aşa că în noiembrie 1937 suferise o lovitură serioasă aflînd că mult-aşteptatul de el

9. Regele avea deja în vedere dictatura personală, pentru instalarea căreia colabora cu Armand Călinescu. „Mi-a rămas deci o singură soluţie constituţională, aceea de a face apel la Naţional-Creştinii lui Goga şi Cuza. Este desigur o soluţie proastă, dar totuşi cea mai puţin", scrie Carol al II-lea în jurnalul său despre guvernul Goga-Cuza. Vezi Carol II, *Între datorie şi pasiune*, I, *1904-1939*, ediţie de Marcel-Dumitru Ciucă şi Narcis Dorin Ion, Bucureşti, Editura Silex, 1995, p. 234.
10. Vezi *Monitorul oficial*, anul CVI, nr. 18, 22 ian. 1938, pp. 314-316.
11. Carol II, *Între datorie şi pasiune*, I, pp. 234-235.
12. Oficial, ministerul se numea al Afacerilor Străine. Dar însuşi Carol al II-lea scrie „Externe" în notele sale.

concurs a fost anulat[13]. În decembrie, se afla la Sibiu, în concediu, la unul dintre fraţii săi. Acolo l-a ajuns convocarea la Bucureşti.

Două împrejurări au concurat la numirea lui Blaga în acest guvern de rea amintire. Întîi de toate, interesul de dată recentă al regelui pentru el, dovedit cu ocazia primirii filosofului în Academie (5 iunie 1937), cînd suveranul, salutîndu-l printr-un discurs extraordinar[14], l-a elogiat ca exponent al generaţiei *lor* (a regelui şi a lui Blaga deopotrivă), care creează „literatura modernă şi vie", românească, a ţării *Sale*. În al doilea rînd, este mai mult decît probabil că a cîntărit şi înrudirea lui cu Veturia Goga, o „apariţie feminină de-o anvergură seculară", cum o elogiază în *Luntrea lui Caron*.

Este de presupus că, deşi surprins de schimbarea roţii norocului – cu numai un an înainte, în decembrie 1936, consilier în Legaţia Română din Viena, se temea că va rămîne fără slujbă[15] –, Blaga a fost bucuros de oferta care i-a fost făcută. Însă, şi dacă nu ar fi fost, el nu avea, realist vorbind, cum să îl refuze pe rege. Aşa că a devenit, pentru o scurtă perioadă, căci scurt a durat guvernul însuşi, subsecretar de stat la Ministerul de Externe în guvernul de patruzeci şi patru de zile Goga-Cuza. Din acelaşi guvern mai făceau parte cîţiva ardeleni, istoricii Ioan Lupaş şi Silviu Dragomir, amîndoi de la universitatea din Cluj, precum şi alţi universitari, de exemplu filosoful Ion Petrovici şi universitarul specialist în drept Istrate Micescu, şeful direct al lui Blaga. „Guvernul acesta, eşuat şi discreditat de istorie, a fost, prin componenţa lui, cel mai intelectual guvern pe care l-a avut vreodată România (o echipă de universitari, prezidată de un poet)!"[16], notează Lucian Boia.

Pentru Blaga, a fost o perioadă nefericită[17], căci nici munca, nici mediul nu îi plăceau. Numindu-l, ca tehnocrat, într-o funcţie

13. Blaga către Băncilă, Berna, 27 nov. 1937, în Vasile Băncilă – Lucian Blaga, *Corespondenţă*, ediţie îngrijită de Dora Mezdrea, Bucureşti, Editura Muzeul Literaturii Române, Editura Istros, Muzeul Brăilei, 2001, p. 82 (în continuare, Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*).
14. Carol al II-lea, „Cuvîntare rostită la recepţiunea în Academie a d-lui Lucian Blaga. Şedinţa de la 5 iunie 1937", în volumul *Cuvîntările Majestăţii Sale Regelui Carol II către Academia Română, 1930-1940*, Bucureşti, 1940 (în continuare, *Cuvîntările Majestăţii Sale*).
15. La Viena a fost numit un nou ministru, Alexandru Gurănescu, care i-a fost complet nefavorabil lui Blaga. Soluţia a fost transferarea filosofului la Berna.
16. Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 şi 1950*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2011, p. 102.
17. Corneliu Blaga intervievat de I. Oprişan, 1 mart. 1987, în I. Oprişan, *Lucian Blaga printre contemporani*, interviuri adnotate, ediţia a doua revizuită, augmentată, necenzurată, Bucureşti, Editura Saeculum, Editura Vestala, 1995, pp. 98-128; Corneliu Blaga, *Lucian Blaga necunoscut*, [Centenar], Editura Alba Iulia, 1995, pp. 30, 45, 52.

guvernamentală, regele a vrut să-i facă lui Blaga un bine şi, „Involuntar, i-a făcut un mare rău"[18], după cum a observat verişorul filosofului, diplomatul de carieră Corneliu Blaga; într-adevăr, odată cu instalarea regimului socialist real în România, faptul că a făcut parte din acest guvern a devenit unul dintre motivele de punere sub acuzaţie politică a filosofului, dacă trebuia spus ceva contra lui, se începea cu asta.

Regele a avut mai multe succesive atenţii politice pentru Blaga: după căderea guvernului Goga-Cuza, l-a numit Trimis extraordinar şi Ministru plenipotenţiar al său în Portugalia (1 aprilie 1938 –1 aprilie 1939), singura perioadă cînd Blaga a fost şi bine plătit. Iar după ce filosoful s-a întors, la cererea sa, din Portugalia, Carol al II-lea l-a numit personal[19], la fel ca pe Enescu, Sadoveanu, Emil Racoviţă, Iuliu Haţieganu, D. Gusti ş.a., senator în Frontul Renaşterii Naţionale[20], unde a funcţionat din iunie 1939 şi pînă în vara anului 1940, cînd regele a dizolvat Frontul (22 iunie 1940). Într-un fel, chiar şi catedra de la Cluj, pentru care atîta a uneltit Sextil Puşcariu, închipuind pînă la urmă un traseu ocolitor, a avut legătură cu faptul că filosoful fusese, prin graţie regală, ministru: „Ascultă, e în adevăr adevărat că sunt numit profesor la Cluj? După toate cele întîmplate mi se pare o simplă glumă. Ciudată-i viaţa! A trebuit să ajung de două ori ministru şi să se schimbe legea universitară, şi chiar Constituţia, ca să mă văd «profesor»"[21], a exclamat proaspătul universitar cînd s-a văzut „chemat" la catedră.

Din primăvara anului 1939, Blaga şi-a luat efectiv în primire postul de profesor la Universitatea „Regele Ferdinand I" din Cluj, unde a fost un foarte conştiincios dascăl pînă la epurarea din învăţămînt (29 decembrie 1948) şi transferarea lui imediată ca „profesor de institut" la Institutul de Istorie şi Filosofie din Cluj[22], care aparţinea Academiei Române.

*

Blaga a avut ocazia să îşi arate sentimentele faţă de rege în anul 1940, cînd *Revista Fundaţiilor Regale* a făcut un număr omagial,

18. Corneliu Blaga, *Lucian Blaga necunoscut*, p. 45.
19. Boia, *Capcanele istoriei*, p. 135.
20. Frontul Renaşterii Naţionale s-a format la iniţiativa regelui, în urma unei propuneri venite de la un grup de iniţiativă. Ca urmare a regiei „de sus", Blaga a făcut parte din acest „grup de iniţiativă".
21. Blaga către Breazu, Lisabona, 14 apr. 1938, în *De amicitia Blaga – Breazu*, p. 296.
22. Dorli Blaga, *Tatăl meu, Lucian Blaga*, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 2004, pp. 35-36; Eugen S. Cucerzan, *În trecerea timpului. Documentar Lucian Blaga (1949-1951)*, studiu introductiv şi note de Eugen S. Cucerzan, Cluj-Napoca, Editura Ecou Transilvan, 2013, pp. 7, 9.

dedicat aniversării a 10 ani de la restaurație. La această ediție a revistei au colaborat, în următoarea ordine: T. Arghezi, Camil Petrescu, Rădulescu-Motru, Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga, N.I. Herescu, Cezar Petrescu, G. Călinescu, Ion Marin Sadoveanu, Perpessicius, Al.O. Teodoreanu, Ionel Teodoreanu, Mitropolitul Irineu, Nichifor Crainic, Andrei Pădulescu, general Paul Teodorescu, general Nic. Sc. Stoenescu, colonel D.I. Cantea, Anton Golopenția, Iuliu Moldovan, Dr. P. Cazacu, Gr. Nandriș, Dr. C. Grofșorean, N.D. Cornățeanu, N. Caranfil, Eugen Demetrescu, V. Vâlcovici, Emanoil Bucuța, Scarlat Lambrino, C. Daicoviciu, A. Oțetea, Tudor Vianu, G.M. Cantacuzino, Francisc Șirato, Mihail Sebastian, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu, Șerban Cioculescu, Petru Comarnescu.

Sub titlul „Renaștere sau creație?", Blaga a argumentat că, în timpul domniei lui Carol al II-lea, România a trecut nu printr-o „renaștere", cum se spunea, ci printr-o epocă *de creație*. Nu e o renaștere, deoarece noi n-am avut o lungă epocă de vîrf, urmată de o perioadă de decadență, încît dezvoltarea extrem-contemporană să fie o „renaștere". „Dar românii, au oare românii undeva în trecutul lor o asemenea trecere peste culme, pe care noi, cei de astăzi, și copiii noștri de mîine, să n-o mai putem atinge? Hotărît nu." (Să observăm că Blaga raționează exact ca E. Lovinescu, care, în *Istoria civilizației române moderne*, preciza că noi nu am avut în istoria noastră o „epocă clasică", pe care s-o folosim ca model și s-o imităm...) Așa că nu renaștere este sub Carol, ci o epocă de mare creație tinerească: „Noi ne găsim pe drumul tot mai larg și mai înalt al creației, iar nu al unei «renașteri»". Este o renaștere tinerească, favorizată de tinerețea regelui și a generației lui: „Tinerețea reprezentanților celor mai de seamă ai spiritualității românești de astăzi coincide în timp și în preocupări cu tinerețea Prințului, care avea să devină Regele Carol II". Și adaugă, *pro domo*: „Regele Carol II și-a exprimat generos și clar, în repetate rânduri, încrederea desăvârșită ce-o are în puterea creatoare a spiritului românesc și a generației Sale"[23].

Insistența pe caracterul „tineresc" al domniei lui Carol al II-lea era în conformitate cu imaginea regelui despre sine și domnia sa – și, totodată, o supunere la moda europeană a epocii, căci, de-a lungul întregii perioade interbelice, pe tot continentul nostru s-a mizat pe tineret[24] și tinerețe.

23. Blaga, „Renaștere sau creație?", în *Revista Fundațiilor Regale*, anul VII, nr. 6, 1 iun. 1940, pp. 511-514.

24. Vezi Marta Petreu, *Cioran sau un trecut deocheat*, ediția a treia revăzută și adăugită, Iași, Editura Polirom, 2011, pp. 296, 300. Idem, *Generația '27 între Holocaust și Gulag. Mircea Eliade și Klaus Mann despre generația tînără*, Iași, Editura Polirom, 2016, pp. 68-69.

Blaga îl elogiază pe rege şi pentru creaţiile spirituale din România, şi pentru construcţiile de tip urban realizate sub domnia lui: „S-a crezut că nisipurile bărăganelor nu suportă zgârie-norii, la fel cum s-a crezut că celula noastră nervoasă n-ar rezista la efortul metafizic. Şi totuşi, fenomenele de necrezut au luat fiinţă în mijlocul nostru. Avem o metropolă cu bulevarde şi pieţi imperiale, cu clădiri ca fagurii, cu împrejurimi pe care geniul tehnic, tineresc şi fără odihnă, şi-a pus pecetea definitivă".

Observînd că regele a recurs la un regim autoritar („Când păcatele şi absenţa de la datorie ale oamenilor politici L-au constrâns să introducă în ţara Sa un regim autoritar..."), Blaga mai arată că, într-o Europă care a adoptat modelul autoritarist, România are totuşi o situaţie singulară, pentru că regele nu dirijează şi cultura, ci numai o sprijină.

> „Într-un singur domeniu Regele a gândit că e bine să sprijinească, fără de a impune un program: în domeniul culturii creatoare. Încrederea nelimitată şi elogiul tacit acordat spontaneităţii şi libertăţii spiritului sunt încă o mărturie că Regele însuşi şi-a dat seama că poporul românesc se găseşte în plină fază de creaţie, iar nu de simplă «renaştere» [...]. Sunt astăzi în Europa mai multe feluri de regimuri autoritare. Toate, cu excepţia unuia, au crezut că sunt chemate să dirijeze şi cântecul poetului, şi gândul gânditorului. De aceea, sub toate aceste regimuri, cu excepţia unuia, poetul şi gânditorul sunt puşi în disponibilitate şi osândiţi la sterilitate. Excepţia e românească"[25].

*

Cu o operă în intenţie şi în fapt apolitică (căci dedicată problemelor de gnoseologie, ontologie, filosofia culturii, istoriei, valorilor, antropologiei), cu o biografie politică în măsura strict limitată în care s-a supus poruncilor regelui, Blaga e numit ba legionar, ba comunist, uneori amîndouă deodată. Aserţiunea că ar fi fost legionar este enunţată astăzi pe toate tonurile: acuzator, neutru, elogios, chiar jubilativ, în funcţie de culoarea politică a emiţătorului. Adesea, această informaţie este introdusă printr-un „se ştie că", formula impersonală dispensîndu-l pe veci pe cel care o emite să aducă vreo dovadă: „Se ştie că, la un moment dat, Lucian Blaga şi Nichifor Crainic l-au crezut capabil pe Codreanu să reprezinte vîrful de lance al naţionalismului românesc"[26], spune un istoric, fără nici o dovadă.

---

25. Blaga, „Renaştere sau creaţie?", în *Revista Fundaţiilor Regale*, anul VII, nr. 6, 1 iun. 1940, p. 514.
26. Dragoş Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelul Mihail. De la mit la realitate*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997, p. 7.

Contextul din care s-a iscat zvonul despre comunismul lui Blaga este uşor de stabilit. În schimb, sursa de unde a ieşit zvonul legionarismului ascuns al lui Blaga este mai greu de identificat. Ţinînd cont de faptul că legionarismul a apărut ca mişcare şi grupare politică în 1927, cam pe vremea sărbătorii Sînzienelor (exact, în 24 iunie 1927), şi a fost nevoit să iasă *oficial* din viaţa politică a României după Rebeliunea legionară din ianuarie 1941[27], şi apoi ţinînd cont de faptul că Blaga a trăit în străinătate, din noiembrie 1926 pînă în aprilie 1939, îndeplinind funcţii de la aceea modestă de ataşat de presă pînă la aceea înaltă de Trimis extraordinar şi Ministru plenipotenţiar al României în Portugalia, ne putem întreba cînd anume a mai avut el timp şi pentru o activitate de cuib legionar. Mai ales că în acest timp a şi scris enorm. Sigur, nu uit scurta lui perioadă petrecută în România, ca subsecretar de stat în Ministerul de Externe în guvernul de patruzeci şi patru de zile Goga-Cuza; dar, cît a fost în acest guvern, nu ar fi avut ce să caute la legionari, dat fiind faptul că, în evantaiul extremei drepte româneşti, legionarismul şi cuzismul, învecinate ideologic, au fost, chiar din cauza înrudirii doctrinare, în concurenţă pentru cîştigarea puterii şi a aceluiaşi segment de populaţie. Ion Simuţ, care a cercetat, cu ani în urmă, în două articole succesive publicate în *România literară*, chestiunea legionarismului atribuit lui Blaga, are în principiu dreptate cînd raţionează în felul următor: „Se întîmplă însă ca în 1937 să ajungă la putere pentru scurtă vreme Guvernul O. Goga – A.C. Cuza, iar Lucian Blaga să fie promovat subsecretar de stat şi Ministru plenipotenţiar al României la Lisabona în anii 1938-1939. S-ar putea să fi devenit în aceşti ani 1937-1938, pe timpul Guvernării Goga-Cuza, membru al Partidului Naţional Creştin, desemnat de rege la guvernare în detrimentul Legiunii. Dar acesta este cel mai puternic argument politic că Lucian Blaga nu putea fi membru al Legiunii, adică al unui partid rival cu cel care l-a promovat cel mai spectaculos în cariera sa diplomatică"[28].

În studierea unui caz istoric, după experienţa mea, raţionamentele logice sînt mai puţin relevante decît acelea factuale. În legătură cu informaţia de mai sus, precizez că Blaga a fost numit subsecretar de stat nu pe bază de apartenenţă politică – nu era în nici un

27 Nu ignor faptul că, după Rebeliunea legionară, legionarismul a supravieţuit ca mişcare politică subterană şi, de asemenea, ca mişcare politică românească în exil; la fel, nu ignor faptul că după 1990 a renăscut pe faţă şi în ţară.

28. Ion Simuţ, „Putea fi Blaga legionar?", I, în *România literară*, anul XXXIX, nr. 6, 16-22 febr. 2007, Idem, „A fost sau n-a fost?", în *România literară*, anul XXXIX, nr. 7, 23 febr. – 1 mart. 2007. Republicate în Idem, *Vămile posterităţii. Secvenţe de istorie literară*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2012, pp. 462-470.

partid –, ci pe bază de voinţă regală: aşa a vrut regele[29], să-l aibă ca tehnician în guvern pe Blaga. Revenind la textul clar şi logic argumentat al lui Ion Simuţ despre Blaga, precizez că filosoful nu a devenit membru în Partidul Naţional Creştin al lui Goga-Cuza nici înainte, nici în timpul şi nici după sfîrşitul ministeriatului său de patruzeci şi patru de zile. El era acolo pentru că aşa a vrut regele. Regele l-a vrut în guvern, apoi tot el l-a trimis ca ministru al său în Portugalia, apoi de asemenea suveranul l-a numit senator în Frontul Renaşterii Naţionale.

În studiul de faţă, printr-o cercetare de natură istorică, urmăresc clarificarea situaţiei politice a lui Blaga. Încerc aşadar să verific zvonurile şi să stabilesc cum au stat şi stau de fapt lucrurile.

Din fericire, despre Blaga există relativ multe surse de documentare, încît aproape că îi poate fi stabilită biografia pe zile.

Documentele pe care lucrez sînt de un fel aparte, căci sînt textele altora despre Blaga, iar nu textele lui politice, deoarece asemenea texte nu există. Aşa că toată cercetarea se desfăşoară în norul radioactiv al zvonurilor, purtat nu o dată de vîntul celor mai de jos patimi omeneşti.

Am organizat cercetarea după criteriul cronologic, şi anume, *după data la care au fost scrise documentele* (jurnale, scrisori, articole de ziar, procese-verbale de anchetă, sinteze de anchetă etc.), şi, în măsura în care mi-au permis documentele, şi tematic, încercînd să le grupez pe cele care au conţinut asemănător; iar în analiza conţinutului acestor documente, am ţinut cont şi de data la care au fost făcute publice.

Cercetarea mea, deşi asupra dimensiunii politice a operei şi biografiei lui Blaga, nu trebuie confundată cu o încercare de a scrie biografia integrală a filosofului; există, de altfel, o biografie a acestuia, minuţioasă, pozitivistă, scrisă de Ion Bălu, pe care am folosit-o adesea. Natura aparte a „documentelor" pe care le utilizez şi examinez în această cercetare explică lipsa de liniaritate a textului meu; aproape fiecare document despre Blaga pe care l-am luat în discuţie m-a obligat să cobor în trecut, să identific evenimente anterioare care îl lămuresc măcar într-o oarecare măsură. Cam aşa cum în piesele analitice ale lui Ibsen prezentul scenic obligă personajele să coboare spre cauzele tăinuite într-un trecut de mult consumat, dar radioactiv şi producător de nefaste efecte prezente.

29. Corneliu Blaga, *Lucian Blaga necunoscut*, pp. 40-45. Corneliu Blaga, verişorul de al doilea al lui Blaga, explică numirea filosofului prin dorinţa regelui de a avea în acest guvern pasager şi oameni de încredere.

Partea I

Legăturile primejdioase
(1934 – august 1940)

Capitolul I

Însemnări despre Blaga

Cea mai veche consemnare cunoscută de mine care leagă numele lui Blaga de legionari îi aparţine lui Băncilă, prietenul şi exegetul filosofului; este o pagină de jurnal, nedatată, însă databilă dacă luăm în calcul evenimentele politice pe care le pomeneşte: căderea guvernului Goga-Cuza (deci însemnarea a fost făcută după 10 februarie 1938), plebiscitul pentru aprobarea Constituţiei lui Carol al II-lea (deci însemnarea a fost făcută după 24 februarie 1938). Este aşadar o pagină de jurnal din 1938, cîndva imediat după 24 februarie. Pentru că în această pagină nu se vorbeşte despre numirea filosofului ca Ministru plenipotenţiar al României în Portugalia (11 martie 1938), înseamnă că este scrisă înaintea numirii. În concluzie, este o însemnare din intervalul 25 februarie – 11 martie 1938.

„La redacţia *Cuvîntului* e un du-te vino continuu. Foarte des apar tineri celebri prin scris sau faptă. Iată-l pe Mircea Eliade. E şi el preocupat de primirea lui Blaga şi spune că trebuie să facem orice ca să-l remontăm. Şi Eliade precizează: «Cauza deprimării e greşeala pe care a făcut-o primind să intre în guvernul Goga». Îi spun că Blaga e un copil în cele practice şi Eliade e perfect convins de acest lucru (parcă ar fi vrut să spună: «Ce, nu ştiai?»). Soţia lui Eliade a vizitat-o recent pe soţia lui Blaga şi probabil aceasta i-a spus cauza depresiunii lui Blaga (faţă de mine, Blaga n-a avut curajul să precizeze lucrul). El însă face rău că-şi pune o problemă pe care legionarii poate că nici nu şi-o pun. Eliade e chiar sigur că Blaga a cetit circulara grozavă a Căpitanului, în care spune: «Dumnezeu v-a dat memoria, uzaţi de ea!». Crede că chiar Goga îi va fi dat această circulară, ceea ce eu nu prea cred. În acest timp, ne aude un domn care sta calm, aproape cu modestie, pe un fotoliu şi întreabă: «Ce e cu Blaga?». Eliade îi spune de destituirea acestuia din cauza greşelii pe care a făcut-o. Dar domnul, care nu era altul decît Virgil Ionescu, cel ce a adus pe Moţa şi Marin din Spania, răspunde cu siguranţă absolută: «Se aranjează!»"[1].

1. Vasile Băncilă, „...durerea i-a dat uneori o nuanţă de tristeţe creştină...", secvenţe de istorie din anii 1937-1940, [pagini de jurnal, transcrise de Dorn

Deci, Băncilă consemnează o vizită în redacţia ziarului *Cuvîntul*, care îşi reluase de curînd apariţia[2], unde stă de vorbă cu Eliade despre Blaga, cu ei intrînd în vorbă şi inginerul Virgil Ionescu[3], membru de marcă al Legiunii. Ce spun ei: că filosoful este deprimat şi speriat; vorbitorii îşi dau cu părerea despre motivul deprimării, susţin că ar fi chiar faptul că Blaga a făcut parte din guvernul Goga-Cuza, deja căzut, şi se vorbeşte despre legionari. În absenţa jurnalului întreg şi a unor documente complementare, este greu de înţeles cu certitudine despre ce e vorba, ce caută legionarii în discuţie şi care ar fi legătura lor cu depresia lui Blaga, care a fost *destituit* de unde? – din Legiune? Şi trebuie *primit* unde – în Legiune?, şi asta dacă cumva *îl iartă legionarii* pentru că a fost membru în guvernul Goga-Cuza şi *lucrurile se aranjează*?

Mişcarea legionară şi partidul lui Goga-Cuza erau apropiate ideologic şi duşmane politic, deoarece concurau la acelaşi segment de populaţie. În timpul guvernării, premierul Goga a făcut manevre politice abile pentru a obţine o înţelegere politică cu Zelea Codreanu, pe care a reuşit să îl îndepărteze de Iuliu Maniu şi de Partidul Naţional Ţărănesc, cu care acesta avusese la recentele alegeri un pact de neagresiune electorală. În 9 februarie 1938, între premierul Goga şi Corneliu Zelea Codreanu a fost semnat un acord secret privitor la viitoarele alegeri, planificate pentru martie 1938, Mişcarea legionară urmînd să voteze candidaţii partidului de guvernămînt[4]. Regele a aflat însă despre aceste combinaţii politice şi a demis instantaneu guvernul.

Ţinînd cont de această înţelegere între Goga şi Codreanu, faptul că Blaga a făcut parte din guvernul Goga-Cuza nu ar fi avut de ce să constituie, din punctul de vedere al legionarilor, o „vină" – asta, în eventualitatea că Blaga ar fi avut vreo obligaţie faţă de ei. În lumina pactului dintre Goga şi Zelea Codreanu, discuţia din redacţia *Cuvîntului*, cu speculaţiile catastrofale ale lui Eliade şi Băncilă,

---

Mezdrea?], în *Manuscriptum* (număr tematic Vasile Băncilă), anul XXIX, nr. 3-4 (112-113), 1998, p. 225.

2. Ziarul *Cuvîntul* a fost suspendat între 2 ianuarie 1934 şi 20 ianuarie 1938; reapare în 21 ianuarie 1938.
3. Virgil Ionescu a fost omul de încredere al lui Carol al II-lea, apoi al lui Zelea Codreanu.
4. Vezi: Keith Hitchins, *Românii. 1774-1866*, ediţia a III-a, traducere din engleză de George G. Potra şi Delia Răzdolescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 2013, pp. 455-456; *Enciclopedia istoriei politice a României, 1859-2002*, elaborată sub redacţia lui Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Institutului de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale, 2003, p. 302. La fel, Oliver Jens Schmitt, *Corneliu Zelea Codreanu. Ascensiunea şi căderea „Căpitanului"*, traducere din germană de Wilhelm Tauwinkl, Bucureşti, Editura Humanitas, 2017, pp. 283-285.

apare drept exact ceea ce este, o discuţie de redacţie, o plăcută colportare de zvonuri.

Textul rămîne însă în continuare pe cît de laconic, pe atît de nebulos. Este adevărat că, imediat după căderea guvernului Goga-Cuza, Blaga a trecut printr-o perioadă de depresie. La drept vorbind, a fost profund nefericit chiar în timp ce era subsecretar de stat la Externe, deoarece munca pe care o făcea nu era potrivită cu el. Filosoful a stat singur la Bucureşti, locuind la hotel, ca şi cum ar fi bănuit că ministeriatul lui este o situaţie trecătoare. Soţia şi fiica lui s-au întors de la Berna, unde fusese ultimul post al lui Blaga, abia la jumătatea lunii ianuarie şi s-au stabilit la Braşov – unde aveau rude –, la Hotelul Coroana, de unde doamna Blaga mergea frecvent la Bucureşti. Un martor ocular şi colaborator al lui Blaga la Ministerul de Externe, Corneliu Blaga, descrie programul lung de lucru al proaspătului subsecretar de stat şi faptul că nu mai avea nici un pic de timp pentru scris, căci ministerul rămăsese, în absenţa ministrului Istrate Micescu (plecat la Geneva), pur şi simplu pe seama lui. Iar filosoful întreba, cu deznădejde, „Să-mi spui tu mie, cînd mă mai fac eu om?”[5], adică, cînd o să mai ajung eu să scriu. Cînd a aflat că guvernul a căzut, Blaga a exclamat: „Uf, am scăpat!”[6].

Pe baza informaţiilor adunate de Ion Bălu, multe dintre ele provenite de la Corneliu Blaga, se poate stabili nu numai că, după căderea guvernului, filosoful a fost într-adevăr cuprins de depresie, ci şi din ce cauză: Blaga nu ştia ce o să facă în continuare, fiindcă profesor la Cluj, cum din 1919 aspira să fie, nu era, iar Ministerul de Externe nu l-a plasat *instantaneu* în alt post.

Un detaliu interesant despre această perioadă din viaţa scriitorului se află în corespondenţa lui Cioran cu părinţii săi şi clarifică în bună măsură situaţia lui Blaga.

> „I-am scris lui Blaga, în ce priveşte Berna. El mi-a şi răspuns imediat, foarte prietenește, spunîndu-mi că nu poate renunţa încă la Berna, atîta vreme cît nu este numit la Cluj, dar că va vedea el ce e de făcut şi că o să intervină într-un moment favorabil”[7].

Deci, Cioran, care se găsea la Paris, cu o bursă, şi voia să aibă o slujbă, dar nu de profesor de liceu în ţară, ci altceva, s-a gîndit

5 Corneliu Blaga intervievat de I. Oprişan, 1 mart. 1987, în I. Oprişan, *Lucian Blaga printre contemporani*, p. 109.

6. Corneliu Blaga, *Lucian Blaga necunoscut*, p. 243.

7 Cioran, scrisoare către părinţi, Paris, 8 febr. 1938, în Idem, *Opere*, II, *Volume. Publicistică. Manuscrise. Corespondenţă*, ediţie îngrijită de Marin Diaconu, introducere de Eugen Simion, Bucureşti, Academia Română, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2012, p. 1102.

că ar putea să obţină postul lui Blaga de la Berna, iar pentru asta i-a cerut ajutor chiar filosofului, care însă i-a răspuns că nu poate renunţa la locul său de muncă atîta vreme cît nu este numit profesor; scrisoarea lui Cioran către părinţii săi este din 8 februarie (cu două zile înainte ca regele Carol al II-lea să îl demită pe Goga), ceea ce înseamnă că schimbul epistolar s-a desfăşurat cînd Blaga era subsecretar de stat, timp în care el a crezut că, *după* ce nu va mai fi în minister, *se va întoarce la vechea lui îndeletnicire.*

Faptele confirmă această interpretare. La cîteva zile după căderea guvernului, filosoful s-a dus, repetat, la ministrul interimar Gheorghe Tătărescu şi i-a cerut să-l trimită înapoi, consilier de presă într-o legaţie a României. Răspunsul ministrului interimar, că va fi trimis în Portugalia, ca Ministru plenipotenţiar, nu l-a liniştit. O scrisoare a lui Blaga către Basil Munteanu, prietenul său aflat în Franţa, scrisă la Hotelul Splendid din Bucureşti şi datată de destinatar „1 martie 1938", aduce amănunte despre depresia lui:

> „Scumpe Munteanu, / Scrisoarea ta m-a găsit bolnav în pat – după căderea de la guvern. Eu dădusem aprobarea[8], două zile înainte. Se poate însă ca urmaşii să nu-i fi dat drumul. Cînd voi trece pe acolo mă voi interesa. Eu mă găsesc în mare încurcătură. Fără catedră, şi fără vechea meserie. Oarecum în vînt. Se ţin de mine onorurile şi sărăcia ca purecii de cîne. Singura nădejde Marele meu Anonim. / Îmbrăţişări. / Lucian"[9].

Aşadar, filosoful era în depresie pentru că era şomer. Venirea la Bucureşti a Corneliei nu l-a putut scoate din starea cea rea. S-a liniştit, în parte, numai în 8 martie, cînd soţia sa i-a adus vestea că formalităţile privind trimiterea lui în Portugalia sînt rezolvate şi din partea românească, şi din partea portugheză, iar de tot în 11 martie 1938, cînd înaltul lui protector, regele Carol al II-lea, a semnat numirea[10].

---

8. Ca subsecretar de stat, Blaga a dat aprobare de finanţare pentru tipărirea în Franţa a volumului lui Basil Munteanu *Panorama de la littérature roumaine contemporaine.* Volumul a apărut în iunie 1938.
9. Blaga către Basil Munteanu, Bucureşti, 1 mart. 1938, în *Manuscriptum*, anul XVII, nr. 3 (64), 1986, pp. 76-77. Reacţia lui Blaga seamănă cu a lui Thomas Mann pe vremea cînd era refugiat în America, iar titlurile onorifice, de exemplu de *doctor honoris causa*, i se păreau interesante mai ales dacă primea şi un onorariu pentru discursul lui. Fapt de înţeles, căci întreţinea o familie mare, cu mulţi fii şi fiice, cu toţii excentrici şi cu venituri cam întîmplătoare.
10. Ion Bălu, *Viaţa lui Lucian Blaga*, II, *aprilie 1935 – martie 1944*, Bucureşti, Editura Libra, 1996, pp. 166-190.

Acest episod, atît de misterios în versiunea lipsită de context a jurnalului lui Băncilă, are aşadar o explicaţie banală: Blaga era deprimat din cauza nesiguranţei zilei de mîine. El a vrut mereu să fie profesor, iar faptul că a fost repetat respins de universitarii clujeni, că vreme de cîţiva ani a făcut pe ziaristul pentru a-şi cîştiga traiul, că schimbarea şefilor din legaţii atrăgea după sine mutarea lui în altă legaţie, din altă ţară, toate aceste circumstanţe l-au făcut temător în privinţa locului său de muncă: „eu m-am convins din nou că munca şi talentul n-au nici o importanţă pentru carieră – hotărîtoare sunt numai legăturile personale. Dacă [...] rămîneam fără slujbă"[11], i-a spus el unui om politic, după ce, venind în Legaţia de la Viena un şef care nu l-a agreat, Alexandru Gurănescu, s-a temut serios că rămîne fără post. Mai trebuie spus că, deşi căsătorit cu o femeie dintr-o familie avută, Blaga – care, formal, a fost corect primit de Brediceni, dar simţea că este socotit de ei „un oarecare de care biata Cornelia şi-a legat nenorocul"[12] – şi-a întreţinut familia din munca lui. O scrisoare din anul 1945 către unul dintre cumnaţii săi e emblematică pentru starea economică modestă a familiei Blaga:

> „Aflaţi, dacă nu ştiaţi pînă astăzi, că eu toată viaţa am jucat pe o singură carte: opera mea literară şi filosofică. Am stat, pe cît mi-au îngăduit greutăţile vieţii, de acest lucru, renunţînd la tot ce ar fi putut să mă deruteze. Ne-am declarat mulţumiţi, atît eu cît şi Cornelia, cu un trai totdeauna modest, nespus de modest, numai pentru ca la vîrsta ce o împlinesc să am posibilitatea de a mă închina esclusiv şi în linişte operei pe care am dus-o pînă la jumătatea drumului. Am renunţat chiar şi la strălucirea carierii diplomatice, numai fiindcă prea mă scotea zilnic din preocupări. [...] / Cît priveşte situaţia mea materială, n-am nimic de camuflat. [...] Nu trăim decît din leafă şi din foarte puţinul ce-l aduc cărţile mele, care nu sunt romane. M-am ajutat cu o revistă, care a încetat. / Pentru a cîştiga în plus, ar trebui să fac gazetărie, dar în cazul acesta [ar] urma să renunţ la continuarea operei literare şi filosofice. Ceea ce nimic în lume nu mă va putea obliga să fac. Am dat destule dovezi că eu pun această operă mai presus de binele chiar al celor mai apropiaţi mie. Eu ştiu foarte bine ce înseamnă această operă!"[13].

---

11. Cornelia Blaga, *Jurnale*, însemnare din 13 ian. 1937, p. 61.
12. Blaga, scrisoare către Tiberiu Brediceanu, 28 febr. 1945, în Ovidiu Moceanu, „Doamnă cu licorn. Pagini inedite din corespondenţa familiei Blaga", în *Tribuna*, anul IV, seria nouă, nr. 21, 28 mai – 3 iun. 1992, p. 5.
13. *Ibidem*.

Revenind la anul 1938, este interesant ce scrie Corneliu Blaga, verişorul lui de-al doilea şi colaboratorul lui principal la minister, despre acesta:

„Devenind subsecretar de stat la Externe, Lucian Blaga s-a găsit deodată într-o situaţie specială, cu care nu era obişnuit, inclusiv marea răspundere diplomatico-politică pe care acea înaltă funcţie o implica. Lucian Blaga a fost scos din făgaşul său. Şi s-a resimţit psihic. Pînă la o depresiune şi criză nervoasă (de care nu au ştiut decît trei persoane din familie şi Vasile Băncilă)"[14].

Aşadar, verişorul filosofului, care a lucrat zilnic cu Blaga, vorbeşte despre depresie încă de pe vremea cînd guvernul Goga-Cuza mai era la putere, şi, de asemenea, spune că această cădere psihică a fost cunoscută numai în cercul familial restrîns, la care se adaugă Vasile Băncilă. Or, în acel du-te-vino care era redacţia *Cuvîntului*, Băncilă comenta în gura mare despre el cu Eliade; iar acesta din urmă ştia despre starea de deprimare a filosofului şi îşi trimisese nevasta, pe Nina, să ştiricească pe lîngă Cornelia Blaga, apoi reproducea, de asemenea în gura mare, în sediul *Cuvîntului*, tot ce-a aflat sau numai tot ce-a presupus el despre filosof... Şi nici unul dintre ei nu s-a ferit de ascultătorii necunoscuţi, cum a fost inginerul Virgil Ionescu, aşezat într-un fotoliu. Discreţie românească.

Asta ne arată că Băncilă însuşi a fost unul dintre furnizorii de „ştiri", adevărate *sau* false, adevărate *şi* false, despre ilustrul său prieten. Probabil: principalul furnizor de zvonuri.

Şi, de asemenea, ne sugerează că sursa zvonurilor despre Blaga-legionar este orală, discuţii într-un loc sau altul, aşa cum avem noi, românii; la fel, arată că izvorul speculaţiilor politice despre Blaga se află chiar în mediul legionar, în bîrfele şi presupunerile pe care le împrăştiau legionarii înşişi.

*

În acelaşi jurnal, o însemnare datată 11 februarie 1940 consemnează o discuţie despre Blaga între Băncilă şi Nae Ionescu:

„Nae zice că Blaga nu e filosof. Că n-a creat nimic în filosofie şi că ideile lui le găseşte «pe la» Goethe, Spengler... (totuşi, în 1936-7, Nae spunea că numai Blaga şi cu el sunt gînditori români) (dar mi se pare că Nae n-a cetit decît *Spaţiul mioritic*). Nae spune că Blaga umbla în 1937 pe lîngă Gardă «pe la gardurile Gărzii» (el nu ştie că Blaga vorbise cu Căpitanul) şi că atunci cînd va reveni zodia bună a gardismului, *Blaga nu va mai fi nimic*. «S-a terminat cu

14. Corneliu Blaga, *Lucian Blaga necunoscut*, p. 30.

el.» Observ la Nae o pornire cam exagerată contra lui Blaga, parcă şi ceva personal... *Îi spun că Blaga e un mare creator* şi îi spun să cetească dramele lui mari. Nae bate puţin în retragere şi recunoaşte că n-a cetit teatrul lui Blaga. *Nae abia acum află că am scris despre Blaga.* «Cum, ai scris o carte despre Blaga? Foarte rău ai făcut!» Îmi spune că-i arde de glumă, de rîs, cînd îl ascultă. / Îi spun în ce împrejurări am scris eu despre Blaga. / Dar mă miră ce puţin informaţi sunt adesea oamenii bine informaţi"[15].

Din acest fragment, sînt interesante afirmaţiile lui Nae Ionescu cum că, prin 1936-1937, Blaga i-ar fi curtat pe legionari, dar că pe viitor, cînd va reveni gardismul, „Blaga nu va mai fi nimic". Nae Ionescu nu dă nici o dovadă pentru prima afirmaţie (iar Băncilă nu o comentează) şi nici o explicaţie pentru a doua. Amîndouă aserţiunile sugerează că Blaga, în februarie 1940, este o persoană aflată în afara Legiunii. Dacă ne amintim că Nae Ionescu l-a eliminat pe Nichifor Crainic de lîngă Zelea Codreanu şi a devenit eminenţa cenuşie a Căpitanului, atunci afirmaţia a doua poate fi citită şi ca o promisiune / prevedere / hotărîre a proprietarului *Cuvîntului* că, atunci *cînd va reveni zodia bună a gardismului*, va avea el grijă ca Legiunea să nu se intereseze de Blaga, iar Blaga să nu se poată apropia de Legiune, pentru ca nu cumva acesta să-i facă lui ceea ce el, Nae, i-a făcut lui Crainic. La fel de bine poate însă însemna şi altceva, de pildă, o apreciere realistă a faptului că între Garda de Fier şi Blaga nu există nimic comun, aşa că partidul Legiunii nu are de ce să se preocupe de Blaga.

În acelaşi timp, acest schimb de păreri despre Blaga sugerează că, la sfîrşitul anilor 1930, filosoful era interesant pentru Legiune. Era obiceiul partidelor politice să caute personalităţi pe care să le atragă, spre prestigiul propriu. Blaga, prin faima lui în creştere în a doua jumătate a anilor 1930, a fost o personalitate ispititoare pentru multe partide, foarte posibil şi pentru Mişcarea legionară. În *Luntrea lui Caron*, el a notat, în treacăt, că, de dragul creaţiei,

„şi-a făcut o nobilă ambiţie din a se ţine departe de viaţa politică, deşi era mereu solicitat de toate partidele care îşi disputau întîietatea pe arena vieţii obşteşti. Filosoful se călăuzea în această privinţă după principiul: politicul este moartea intelectualului român!"[16].

Pe un ton sigur, Băncilă notează că Blaga s-a întîlnit cu Corneliu Zelea Codreanu. O asemenea întîlnire, deşi surprinzătoare, nu ar

15. Băncilă, „...durerea i-a dat uneori o nuanţă de tristeţe creştină...", în *Manuscriptum* (număr tematic Băncilă), pp. 226-227.
16. Blaga, *Luntrea lui Caron*, roman, ediţia a doua revăzută, Bucureşti, Editura Humanitas, 1998, p. 100.

fi fost imposibilă. Șantierele de tot felul deschise de legionari după modelul celor din Italia lui Mussolini erau vizitate frecvent de intelectualii curioși.

Conform relatării pe care una dintre „Muzele" lui Blaga, doamna Eugenia Mureșan, i-a făcut-o, tîrziu de tot, în ziua de „marți 24 mai 1966", lui Nicolae Balotă, se pare că Blaga ar fi vizitat un astfel de șantier. Fosta soție a preotului Florea Mureșan și-a spus povestea de față cu D.D. Roșca, al doilea ei soț, iar Balotă și-a notat întîlnirea în „Caietul alb" și a publicat paginile cu pricina în *Apostrof*, în numărul pe septembrie din 1999, la rubrica „Dosar".

> „L-a întîlnit pe Blaga pentru întîia oară înainte de 1940 pe un șantier legionar. Se construia o «casă verde» prin muncă voluntară. Jeni, probabil și ea o fidelă, gătea împreună cu alte doamne, în curte, la o masă lungă lîngă care fierbeau bucatele în ceaune puse pe pirostrii. Căldură zăpușitoare, fum, roiuri de muște pe lîngă benevolele cu șorțuri ce se foiau pline de zel, mai puțin de pricepere, pentru a-i hrăni pe zidarii voluntari (printre care bineînțeles nu erau masoni). Deodată, intră pe poartă un domn îmbrăcat foarte corect – costum trei piese, cravată, pălărie – dar foarte nepotrivit cu zăpușeala și atmosfera muncitorească de pe șantier. E întovărășit de un grup de tineri legionari, foarte respectuoși cu el. Domnul necunoscut se apropie de masă și o întreabă pe Jeni ce pregătește acolo. «Fac tocană de muște!» – îi răspunde aceasta. Străinul rîde și se îndepărtează întovărășit de suita sa afectată. Jeni află că domnul e Blaga"[17].

Balotă și-a publicat textul și în volumul (postum, dar cu sumarul alcătuit de el) *Abisul luminat*, dar *într-o altă variantă*, mai puțin amplă (cam șaizeci la sută față de varianta „artistică" pe care am publicat-o în *Apostrof*), mai puțin „artistică":

> „L-a întîlnit pe Blaga, pentru întîia oară prin anii '30, pe un șantier legionar. Se construia Casa verde prin muncă voluntară. Jeni, probabil și ea o fidelă a mișcării, gătea în curte, la o masă, pentru zidari (printre care, fără îndoială, nu erau masoni). Deodată intră în curte un domn străin, întovărășit de alți cîțiva din mișcare. Domnul se apropie de masă și o întreabă pe Jeni ce face. – Fac tocană de muște – răspunde aceasta. Într-adevăr, în jurul mesei roiau muștele. Domnul rîde și se îndepărtează. Jeni află că străinul e Blaga"[18].

17. Nicolae Balotă, „«Muza» despre poetul dispărut. Fragment din *Caietul alb*", 24 mai 1966, în *Apostrof*, anul X, nr. 9, 1999, rubrica „Dosar", p. 16.
18. Nicolae Balotă, *Abisul luminat*, îngrijit de Carmen Elena Andrei, București, Editura Cartea Românească, 2018, pp. 296-300. Presupun că Nicolae Balotă,

Este o variantă mai puțin elaborată și, deoarece cunosc felul cum scria Nicolae Balotă, căruia îi plăcea să rescrie lucrurile înflorindu-le, cred că această a doua variantă în ordinea publicării este de fapt aceea originară (sau, oricum, una mai apropiată de însemnările lui din „Caietul alb", despre care nu putem decît să nădăjduim că va ieși cîndva la lumină!). Presupun că vizita filosofului pe un șantier legionar este un fapt real, detaliul cel mai semnificativ din toată relatarea, faptul că vizitatorul se duce direct la tînăra doamnă frumoasă pe care o vede și intră-n vorbă cu ea, fiind plauzibil pentru Blaga. Taberele legionare de muncă au fost înființate în 1933 și, în ciuda repetatelor interdicții[19], au durat pînă în vara anului 1937; dacă a avut loc, vizita lui Blaga s-a petrecut cîndva în acest interval larg. Este posibil ca Blaga să-l fi întîlnit pe Zelea Codreanu și într-o asemenea ocazie.

Băncilă l-a văzut pentru prima dată pe Zelea Codreanu la înmormîntarea lui Moța și Marin[20], adică în 13 februarie 1937, numai de la distanță, așa că nu pare plauzibil ca el să îl fi introdus pe autorul *Cenzurii transcendente* la Căpitan – nu a avut un rang atît de înalt în Legiune încît să poată face asta. Dacă Blaga l-a întîlnit într-adevăr pe Căpitan, o posibilitate a existat chiar în timpul cînd

---

care a întins scrierea *Abisului luminat* pe mai mult de un deceniu și jumătate și care avea *fiecare fragment în mai multe variante*, a uitat că a publicat acest fragment în *Apostrof* în anul 1999, drept care a lăsat pentru volum o versiune mai veche. În sprijinul ipotezei mele este și faptul că alte fragmente publicate de prozator în *Apostrof* lipsesc, fără nici o explicație, din *Abisul luminat*.

19. După Oliver Jens Schmitt, primele șantiere legionare au fost deschise în 1934 (vezi Idem, *Corneliu Zelea Codreanu*, p. 448). După Armin Heinen, în toamna anului 1936, șantierele legionare de muncă au fost interzise (Idem, *Legiunea „Arhanghelul Mihail". O contribuție la problema fascismului internațional*, traducere din germană de Cornelia și Delia Eșianu, control științific Florea Ioncioaia, București, Editura Humanitas, 1999, p. 268). După „Cronologia legionară" (1941), primele șantiere ale legionarilor au fost organizate în 1933, iar ultimele, în 1937, acestea din urmă fiind desființate aproape imediat prin intervenția autorităților (vezi Ștefan Palaghiță, *Garda de Fier spre învierea României*, însoțită de o *Cronologie privind istoria Mișcării Legionare* și de *Nae Ionescu, Fenomenul legionar*, București, Editura Roza Vînturilor, 1993, pp. 21-27). Unii cercetători români dau, de asemenea, ca perioadă a șantierelor legionare anii 1933-1937, vezi Mirel Bănică, *Biserica ortodoxă română, stat și societate în anii '30*, prefață de Marius Turda, Iași, Editura Polirom, 2007, p. 177.

20. „Căpitanul a stat tot timpul descoperit – singurul – pe vremea aceea, care înghețа apa pe țeastă. Atunci am văzut pentru prima oară taina puterii acestui om, pe care-l priveam pentru întîia oară, atît cît se putea vedea", scrie Băncilă. Vezi Vasile Băncilă către Lucian Blaga, 14 febr. 1937, facsimil, cu o prezentare („O scrisoare a lui Vasile Băncilă către Blaga") de Marta Petreu, în *Apostrof*, anul XXIV, nr. 3 (274), 2013, rubrica „Dosar", pp. 15-20.

era subsecretar de stat la Externe în guvernul Goga-Cuza, deoarece premierul a avut tratative şi întîlniri cu Zelea Codreanu, pe care voia să îl apropie de guvern[21] şi cu care a semnat, în 9 februarie 1938, un acord secret[22]; un fapt care ar fi atras, după unii istorici, demiterea lui imediată de către rege[23], care s-a supărat. E o ipoteză, nu o certitudine.

Pe măsură ce studiile asupra perioadei interbelice sînt mai numeroase şi mai concrete, iese la iveală faptul că Mişcarea legionară şi Căpitanul ei nu au trăit într-un vid de contacte politice, dimpotrivă; forţa de masă a Legiunii a fost ispititoare pentru oamenii politici de la alte partide, aşa că mulţi au încercat să-l atragă pe Zelea Codreanu şi să îl „utilizeze", e discutabil cu ce rezultate; Carol însuşi a încercat să îl atragă pe Zelea Codreanu, cu gîndul de a folosi forţa mişcării pe care acesta o conducea. Iuliu Maniu însuşi, considerat un democrat exemplar ca ţinută politico-morală, a avut contacte frecvente cu Zelea Codreanu şi, cum se ştie, proiecte şi fapte politice comune, cum a fost pactul de neagresiune electorală din anul 1937; în 1938, la procesul lui Zelea Codreanu, Maniu şi-ar fi declarat „deosebita cinste şi satisfacţie să-l cunoască bine pe Codreanu şi chiar să colaboreze cu el spre binele poporului român" şi a precizat că îl socoteşte „un patriot serios şi un politician cinstit şi consecvent cum rar a avut România"[24]. Dacă Maniu nu a avut reţineri de a colabora cu Zelea Codreanu, iar premierul Octavian Goga nu s-a sfiit, în timpul mandatului său, să încerce să-i obţină colaborarea, atunci este plauzibil ca şi Blaga, un scriitor – iar scriitorii sînt curioşi, colecţionează experienţele în mod aproape automat, ca alţii timbrele –, să nu se fi ferit de o întîlnire cu un personaj atît de controversat şi atît de curtat. Dacă o asemenea întîlnire între Blaga şi Zelea Codreanu a avut loc, dacă taciturnul Blaga a tăcut o vreme împreună cu de asemenea tăcutul Corneliu Zelea Codreanu, asta încă nu constituie dovada că Blaga s-ar fi înscris în Legiune sau printre „prietenii" acesteia.

Revenind la cele două însemnări din jurnalul lui Băncilă: deşi scrise în 1938 şi 1940, acestea au fost publicate pentru prima dată în 1998, deci nu au putut fi sursa zvonurilor de după 1990 despre Blaga-legionar.

Cel mai probabil, sursa acestui zvon a fost orală, iar transmiterea lui s-a petrecut de asemenea oral, de la om la om. Aşa cum a vorbit despre Blaga în redacţia ziarului *Cuvîntul*, în auzul oricui se

21. Oliver Jens Schmitt, *Corneliu Zelea Codreanu*, p. 285.
22. *Cf. Enciclopedia istoriei politice a României, 1859-2002*, p. 302.
23. Oliver Jens Schmitt, *Corneliu Zelea Codreanu*, p. 285.
24. Jovan Dučić, *Rapoarte diplomatice din Bucureşti (1937-1939)*, traducere de Dorin Gămulescu, cuvînt-înainte de acad. Eugen Simion, Bucureşti, Editura Universal Dalsi / Europrint / Prometej, 1998, p. 192.

afla sau trecea pe acolo, este posibil ca Băncilă, care era legionar – după toate aparenţele, unul moderat –, să fi vorbit despre extraordinarul său prieten şi în alte împrejurări, în alte locuri, cu alţi oameni, şi în felul acesta să fi pus el însuşi în circulaţie zvonul. Iar dacă nu el, altcineva ca el. Totuşi, cel mai probabil, Băncilă.

Însemnările lui Băncilă ne arată, totodată, că, la sfîrşitul deceniului al patrulea din secolul trecut, exista deja un zvon care îl apropia pe Blaga, cu sau fără temei, de legionari.

Capitolul II

„Zeu tînăr în firida istoriei" sau Blaga citit de Băncilă

Cu numai doi ani mai tînăr decît Blaga, profesorul de filosofie Vasile Băncilă (n. 1897) a apărut în viața filosofului în 1934, cu două texte substanțiale despre opera teoretică a acestuia. Primul, „Cenzura transcendentă", a fost scris la cererea revistei *Gînd românesc* și a apărut în numărul 11 al publicației clujene – de altfel, simultan cu un „tablou" din drama *Avram Iancu* (semn că redactorii revistei au dorit să onoreze superlativ prima colaborare a lui Blaga în revista lor, mai ales că moartea lui G. Bogdan-Duică[25], negator pe față al valorii scrierilor lui Blaga și colaborator permanent al *Gîndului românesc*, le dădea, deodată, o mare libertate de mișcare). Al doilea text al lui Băncilă, „Lucian Blaga eseist", a apărut în numărul 8, din decembrie 1934, al revistei *Gîndirea*. Aceste două studii, foarte la obiect, dovedesc că Vasile Băncilă era un cititor atent și bun cunoscător al operei filosofice blagiene, de la începuturile ei, adică de la volumele de eseuri din anii 1920 și pînă la primele trei volume, pe moment singurele apărute, din sistemul filosofic al lui Blaga, *Eonul dogmatic*, *Cunoașterea luciferică*, *Cenzura transcendentă*. În aceste prime două texte ale sale, Băncilă face o prezentare entuziastă a filosofiei blagiene, cu nu puține observații întemeiate.

După apariția studiilor, Blaga i-a scris pentru a-i mulțumi, iar între filosof și exegetul său s-au stabilit un schimb permanent de scrisori și o prietenie reală. De fapt, cum ar fi putut Blaga să-i reziste admiratorului său, cînd acesta l-a elogiat cu formula „zeu tînăr în firida istoriei, Lucian Blaga"[26]?

25. Gheorghe Bogdan-Duică (2 ian. 1866 – 21 sept. 1934), istoric literar, profesor la Facultatea de Litere a Universității din Cluj, unul dintre comentatorii opaci ai operei lui Blaga și unul dintre profesorii care au blocat intrarea filosofului la Universitatea din Cluj.

26. Vasile Băncilă, „Despre eseu", în *Gîndirea*, anul XIV, nr. 4, apr. 1935, p. 188. Textul are ca notă explicativă: „Aceste pagini, scrise în noiembrie trecut, reprezintă introducerea la studiul «Lucian Blaga eseist» publicat în «Gîndirea» din decembrie 1934".

Au urmat mai multe conferințe ținute de Băncilă prin diverse orașe din țară despre opera filosofului, iar în anii 1937-1938, studiul *Lucian Blaga, energie românească*, publicat în serial în revista *Gînd românesc*, în 1938 și în volum[27], de asemenea la editura revistei *Gînd românesc*. De formație filosofică, Băncilă a fost un intelectual cultivat, cu largi cunoștințe de filosofie universală și cu o gîndire originală; în cartea sa despre Blaga, urmînd logica internă a ideii interpretative principale, și anume, aceea că opera lui Blaga este expresia pură a etnicului românesc (și urmînd, poate, și o tradiție cam... autohtonă, a trecerii surselor sub tăcere), a utilizat idei și sugestii din filosofia universală, dar fără să le spună originea. Să dau un singur exemplu: vorbește despre inconștientul colectiv și cel personal, despre faptul că inconștientul poate arăta diferit după popoare, regiuni, indivizi, dar nu spune – ar fi dat rău față de grila lui etnocentrică, probabil – de unde are aceste informații, sînt ele propria sa creație sau, dimpotrivă, le-a preluat, cum presupun eu, din opera psihiatrului elvețian C.G. Jung[28].

Băncilă a avut față de opera lui Blaga, de la început și pînă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial (cînd relațiile lor au intrat într-o altă fază), o adeziune entuziastă. Asta explică absența perspectivei critice din *Lucian Blaga, energie românească*, text fără nici o rezervă la ideile și soluțiile filosofului comentat. Faptul a fost observat de altfel imediat după apariția cărții – de pildă, Zevedei Barbu nota neutru că „V. Băncilă crede; pentru el, Lucian Blaga e o axă existențială care îl angajează prin adîncimi. În acest sens V. Băncilă, în majoritatea momentelor sale, e și vrea să fie *înăuntrul* gîndirii lui L. Blaga, într-un mod atît de solidar, încît, scriind despre L. Blaga, ai impresiunea că gîndește și creează alături de el. Acesta e un fapt pentru care autorul nu are nevoie de nici un fel de justificare"[29].

În plus, Băncilă are propriul său stil, încărcat, uneori mai metaforic decît al lui Blaga cel din opera teoretică, iar scriitura sa barocă dublează nu o dată stilul conceptual-metaforic al lui Blaga. În volumul său, el are în vedere opera filosofică a lui Blaga – de

27. Vasile Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, Cluj, Tipografia „Cartea românească", Colecția „Gînd românesc", 1938; pentru prezenta lucrare, am folosit și ediția Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, îngrijirea ediției, adnotări, notă asupra ediției și tabel biobibliografic de Ileana Băncilă, Timișoara, Editura Marineasa, 1995 (pentru citatele din ediția întîi: *Lucian Blaga, energie românească*, 1938).

28. Vezi *Ibidem*, p. 138.

29. Zevedei Barbu, „Lucian Blaga și Vasile Băncilă", în *Gînd românesc*, anul VII, nr. 1-6, iun. 1939, pp. 90-91; antologat în Idem, *Metafizică și umanism*, II, ediție îngrijită de Marin Diaconu, București, Editura Tracus Arte, 2015, p. 464.

la *Cultură şi cunoştinţă* pînă la *Spaţiul mioritic* –, la care se referă *din punctul său foarte personal de vedere*; la fel, face referiri la teatrul şi la poezia lui Blaga. Cu premeditare, cartea lui Băncilă nu expune filosofia lui Blaga, subînţelegînd că ar fi deja cunoscută de cititor. Ideea de bază a studiului său – *etnicitatea românească* a acestei opere – fusese enunţată de exeget încă din 1934, din textul „Cenzura transcendentă": „Lucian Blaga a dat o filosofie cu o valoare generală, universală, şi totuşi el e un organic în raport cu noi, cu iraţionalul etnic, din care a purces"[30].

Spre deosebire de cele două articole care l-au precedat, mai aplicate pe filosofia şi eseistica blagiene, volumul *Lucian Blaga, energie românească* este mai degrabă un eseu ardent despre opera în chestiune, iar nu un studiu. Ideea conducătoare a textului, *etnicitatea creaţiei blagiene*, este repetată obsesiv aproape pe fiecare pagină. În cadrul argumentării sale, Băncilă susţine că etnicitatea românească se găseşte la ţăranul român şi în realitatea ţărănească[31]. Practic, exegetul brăilean se încadrează în curentul cultural etnicist, activ în România în prima treime a secolului XX, şi trage opera lui Blaga în acest spaţiu cultural îngust.

Ar fi fost de aşteptat ca exegetul, tocmai pentru că este mare admirator al operei blagiene, să descrie specificul nostru naţional (ceea ce este mai mult decît specificul nostru etnic) prin coordonatele propuse de Blaga în *Spaţiul mioritic* (1936), cartea care i-a fost dedicată, eventual cu referiri explicite la teoria inconştientului creator de stil din *Orizont şi stil* (1935) – o teorie mai largă decît aceea a specificului naţional şi eliberată din constrîngerile etnograficului, după cum a observat la un moment dat Pompiliu Constantinescu. Dar nu: Băncilă construieşte propria sa schemă şi propria sa înmănunchere de factori culturali şi psihologici prin care descrie etnicitatea românească ţărănească: „cosmicismul", ca atitudine caracteristică pentru lumea ţărănească, apoi „modalităţile de cunoaştere ţărănească", şase la număr, ceea ce ar da un adevărat „hexagon gnoseologic"[32]: „categoria esenţelor ontologice", mitul, stihialul, dogmaticul, divinul, „agnosticismul înţelegător". Rezultă o fizionomie a ţărănescului românesc în nici un fel testabilă, la care subscrii sau nu, după cum îţi sînt cunoştinţele, spiritul critic, firea. Iar clişeele fanteziste nu lipsesc[33].

30. Vasile Băncilă, „Censura transcendentă", în *Gîndirea*, anul XIII, nr. 8, dec. 1934, republicat în Idem, *Lucian Blaga, energie românească*, p. 55.
31. Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, p. 102.
32. *Ibidem*, p. 117.
33. De fapt, descrierea ţărănescului şi a ţăranului român făcută de Băncilă e plină de clişee greu acceptabile. Acolo unde Băncilă vede „rezistenţa biologică ţărănească", „ţăranii noştri sunt fiinţe de duh, de energie pură", care sorb „tărie" din cosmos (Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, p. 104),

Situaţia asta insolită – exegetul creează o grilă nouă a românescului, şi asta pentru autorul *Spaţiului mioritic* – a stîrnit întrebări imediat după apariţia cărţii; Noica, de exemplu, a presupus sau numai s-a prefăcut că presupune cum că exegetul şi-ar fi scris cartea înainte ca Blaga să fi publicat *Spaţiul mioritic*[34]; de fapt, Noica l-a întrebat direct pe Blaga dacă textul lui Băncilă „corespunde adevărului" sau nu, iar Blaga i-a răspuns evaziv: „Asta rămîne să o vezi dumneata"[35].

După ce descrie persuasiv şi liric etnicul românesc prin ţărănesc, Băncilă arată că gîndirea filosofică şi literară a lui Blaga este o creaţie organică şi se potriveşte admirabil cu mănunchiul de factori pe care el însuşi, Băncilă, l-a propus. El nu pune nicăieri problema că unii dintre aceşti factori (sau chiar toţi) – de pildă, ceea ce numeşte el „cosmicism", sentimentul şi atitudinea de a face parte din lume ca univers – sînt de fapt prezenţi la toate populaţiile arhaice şi, prin urmare, nu reprezintă o diferenţă specifică a noastră faţă de alte popoare şi naţiuni şi nici o proprietate exclusivă a românilor şi românescului. Exegetul ia în stăpînire opera lui Blaga, filosofia mai ales, şi o introduce în întregime – corect ar fi să scriu: o reduce şi o îngrămădeşte cu forţa – în acest calapod al etnicităţii româneşti pe care l-a creat şi postulat; şi afirmă pas cu pas că opera blagiană se potriveşte cu etnicul românesc pentru că este produsul şi expresia acestuia.

Eseul înaintează lent, sinuos, opiniile autorului se întreţes cu afirmaţiile filosofului despre care scrie. Să luăm un exemplu: cînd discută despre inconştient, concept de temelie în toată opera lui Blaga, Băncilă critică punctul de vedere al savanţilor[36] şi al psihanaliştilor. El susţine, în modul său persuasiv şi pieziş, că felul

---

este de presupus că de fapt era o stare de sărăcie cruntă şi, eventual, lipsă de educaţie, adică situaţii care îi împiedicau pe oameni să meargă la doctor; cînd Băncilă laudă frugalitatea ţărănească, este de presupus că de fapt era vorba tot despre sărăcie, care îi împiedica pe oameni să mănînce de fiecare dată pe săturate. Pasaje de acest fel din cartea lui Băncilă, mitizante faţă de realitatea satelor româneşti şi întorcînd spatele realităţii, de dragul unor speculaţii filosofice, sînt numeroase.

34. Constantin Noica, „După *Trilogia culturii*", în *Revista Fundaţiilor Regale*, anul V, nr. 2, febr. 1938; reluat în Idem, *Istoricitate şi eternitate*, ediţie îngrijită, cuvînt înainte şi bibliografie de Mircea Handoca, Bucureşti, Colecţia „Capricorn", Muzeul Naţional al Literaturii Române, nr. 5-6, 1989, p. 150.

35. Băncilă, „...durerea i-a dat uneori o nuanţă de tristeţe creştină", însemnare din dec. 1937, în *Manuscriptum* (număr tematic Băncilă), p. 220.

36. Deşi a precizat de la început că nu se ocupă de felul cum sînt puse şi rezolvate diverse probleme în ştiinţele contemporane, Băncilă aruncă totuşi cîteva săgeţi înspre acestea, de pildă cînd abordează problema instinctelor; explicaţiile venite din ştiinţe (nu spune care anume, dar se referă la reflexele condiţionate, ereditate etc.) nu i se par convingătoare. Vezi Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, pp. 120-121.

cum abordează Blaga inconştientul i-ar fi venit din felul de-a gîndi al ţăranului român:

„Blaga a venit în cultura modernă aducînd de acasă o intuiţie organică a poporului său şi care era diferită de a raţionalismului apusean. Pentru ţăranul român, nu raţiunea în înţeles ştiinţific este suprema conştiinţă. Modernii au vorbit prea des de arbitrarul şi absurdul lucrurilor raportate la raţiunea umană. Pentru ţăran, e cu totul altfel. În caz de nepotrivire, el convine că mai degrabă raţiunea umană e nevolnică şi înşelătoare, iar nu raţiunea lucrurilor. Pentru moderni, ceea ce e lipsit de conştiinţă raţională, este ori riscă să fie absurd şi orb. Pentru ţăran, ceea ce e lipsit de conştiinţă – afară de cazurile de anormalităţi – are totdeauna o ordine mai adîncă, fie pentru că are ordinea sa proprie, tainică, fie pentru că e altcineva care se îngrijeşte de această ordine. E aici o atitudine ţărănească tipică şi Blaga nu e deloc străin de ea. Pentru el, îmi închipui chiar că toată problema inconştientului trebuie să-i fi apărut la început ca o problemă artificială, care nici n-ar fi trebuit să se pună. De aceea explicaţia pe care o va da inconştientului va avea un înţeles indirect de protestare contra unei uzurpări. Ceea ce va face Blaga va fi deci, în primul rînd, o reabilitare a inconştientului"[37].

Băncilă admite că inconştientul ca principiu de ordine („cosmotic", cum spune Blaga) este rezultatul cercetărilor psihanalizei, dar mai ales ale unor „psihanalişti disidenţi ca Jung"[38], şi neagă categoric rolul lui Freud în geneza ideilor filosofului român:

„Dar a judeca fondul unui creator după aparenţe de factură, e tot atît de impropriu cît şi a-l considera pe Blaga freudian, de exemplu, pentru că s-a ocupat de inconştient. Cu toate acestea, el a fost pus de unii pur şi simplu în categoria moderniştilor, iar cineva l-a numit freudian pentru motivul de mai sus!"[39].

A presupune că Blaga a fost influenţat *şi* de Jung nu este greşit, dimpotrivă, corespunde realităţii, mai ales pentru corespondenţa funcţională dintre „matricea stilistică" blagiană şi „arhetipurile" jungiene. Dar a „purifica" filosofia blagiană de influenţa lui Freud este nu doar o eroare factuală, ci o eroare în grad înalt semnificativă pentru Băncilă. Pe deasupra, exegetul este încredinţat că „Circulaţia etnică între lumea ţărănească şi viziunea lui Blaga" influenţează „toate categoriile de organizare logică"[40] din opera

37. Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, p. 121.
38. *Ibidem*, p. 124.
39. *Ibidem*, p. 225. Întrucît m-am ferit să editez texte deja editate, punctuaţia îi aparţine lui Băncilă.
40. *Ibidem*, p. 132.

filosofului; după părerea sa, conceptul de inconştient din opera lui Blaga s-ar nutri din „apriorismul etnic" al filosofului, care a fost potenţat de biografia lui, şi anume de copilăria în stil ţărănesc şi de originea ardelenească a lui Blaga. Aşa încît acesta nu ar datora nimic surselor teoretice, şi, cu deosebire, nimic lui Freud, sugerează Băncilă prin afirmaţia de mai sus şi apoi prin ocolirea sistematică a numelui lui Freud în interpretarea lui Blaga. Ne dăm seama, din ce scrie, dar şi din ce tace – numele lui Freud cînd este vorba despre inconştient –, că exegetul brăilean, în entuziasmul lui neaoşist, l-a vrut pe Blaga etnic român cu filosofie etnicistă, nemodernist („el a fost pus de unii pur şi simplu în categoria moderniştilor", se scandalizează Băncilă) şi necontaminat de autori „neconvenabili", cum a fost Freud în perioada interbelică, puternic antisemită.

Exegetul procedează la fel şi cu ceilalţi factori pe care îi consideră definitorii pentru etnicul românesc – pledează, în fraze frumoase, învăluitoare, sinuoase, că aproape tot ce există în opera lui Blaga a fost pregătit de etnicul românesc preexistent, diferenţele dintre ce-a scris Blaga şi ce se află în marele fond cultural anonim creat de ţăran fiind minuscule.

Observaţiile ingenioase şi corecte despre opera lui Blaga nu lipsesc din cartea lui Băncilă – de exemplu, cele despre importanţa lui Blaga în formarea limbajului filosofic românesc –, acesta a fost un comentator de o anumită valoare; atîta doar că a avut o singură idee hermeneutică, normativă prin fixitatea cu care o repetă: etnicismul; în consecinţă, l-a îngrămădit pe Blaga în acest canon, fără să sesizeze şi altceva.

Cînd confesiunile pe care i le face Blaga plus textul lui Blaga însuşi îi contrazic interpretarea etnicistă, Băncilă se clatină o clipă, apoi face o scamatorie hermeneutică şi în final o dă tot pe a lui. Din paginile de jurnal ale lui Băncilă aflăm că în anul 1937, cînd s-a întîlnit pentru a treia oară cu Blaga, la Bucureşti, la Hotelul Splendid, au stat îndelung de vorbă. Iar Blaga i-a povestit atunci cu amănunte cum s-a format ca filosof, inclusiv cum i-a venit ideea metodei dogmatice – care stă la temelia întregului său sistem –, şi anume, din studiile de ştiinţă contemporană, mai ales de biologie[41], pe care le-a citit; „prin urmare, tot e adevărat ce a scris Blaga că anume fapte din ştiinţe l-a[u] dus la metoda dogmatică"[42], notează contrariat Băncilă, pentru ca imediat să se răzgîndească, să tragă informaţia pe ideea lui: da, spune Băncilă, însă şi alţii, Rădulescu-Motru, P.P. Negulescu, de pildă, au studiat biologia, *„Dar*

41. La Universitatea din Viena, Blaga a studiat şi biologie, lucru adesea trecut cu vederea de comentatori.

42. Băncilă, „...durerea i-a dat uneori o nuanţă de tristeţe creştină", însemnare din dec. 1937, în *Manuscriptum* (număr tematic Băncilă), p. 221.

n-au ajuns la concluziile lui Blaga", numai Blaga, care era teolog şi metafizician, a ajuns să aibă ideea metodei dogmatice[43]. Informaţia intră în cartea sa (apărută în iunie 1938) într-un fel care reduce rolul ştiinţelor pentru geneza metodei lui Blaga la unul nul sau cvasi-nul: „Blaga afirmă într-o rară confesiune a sa, că ceea ce l-a îndemnat să se ocupe de dogmă a fost caracterul structural cu totul nou al multor teorii ştiinţifice din ultimul timp"[44]. Apoi face speculaţia prin care, finalmente, să ajungă la ideea sa fixă:

> „Desigur, prilejul a putut să fie acesta. Dar pe lîngă acest prilej au trecut toţi gînditorii, mai ales ai Apusului, fără să ancoreze în dogmatic. Unul singur a făcut-o şi acesta e un gînditor pornit de la noi. A trebuit să vină Blaga, cu unghiul său personal de prindere şi cristalizare a lucrurilor, dar instalat pe un precedent psihic teologic, şi mai ales etnic, pentru ca să declanşeze conştiinţa metodologiei dogmatice şi să-i lămurească articulaţiile"[45].

Citindu-l, te întrebi: dar dacă, aşa cum bine a „tradus" Noica[46] termenul „dogmă", Blaga ar fi scris, în loc de *dogmă* şi *dogmatic*, *axiomă* şi *axiomatic*? Ce-ar fi făcut atunci Băncilă? Probabil că nu ar mai fi scris nici un cuvînt despre opera de eseist şi filosof a lui Blaga.

În marea exagerare etnicistă a lui Băncilă, să observăm totuşi că el identifică etnicul românesc în creaţiile *culturale* anonime ale românilor, în *cultura* populară, şi nu coboară, aşa cum aerul epocii l-ar fi putut încuraja să facă, la biologic, deci nu atinge explicit nivelul cel mai de jos, etnicist-rasist. Prin etnicitatea românească, el numeşte numai realităţi de natură psihologică, morală, culturală.

Scrisă într-o altă epocă, cartea lui Băncilă ar fi fost un punct de vedere între altele. Scrisă în a doua jumătate a anilor 1930, această carte – prima monografie despre Blaga! – devine semnificativă pentru Băncilă şi pentru mentalitatea extrem-contemporană acestuia, de un „românism" aflat în faza sa acută, supărătoare. Etnicismul exclusivist pe care i-l atribuie lui Blaga devine, în ultimele pagini, naţionalist-pedagogice, foarte neplăcut. Mai ales că acest diagnostic este numai în foarte mică parte exact: da, Blaga este un autor român, iar inconştientul colectiv românesc – ca să folosesc prin adaptare un concept al lui C.G. Jung – l-a inspirat şi s-a obiectivat prin el. Ceea ce a creat el este reprezentativ pentru cultura naţională românească. În acelaşi timp, nu e mai puţin

43. *Ibidem*, însemnare din dec. 1937, p. 220.
44. Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, p. 146.
45. *Ibidem*, p. 146.
46. Noica, „La o antologie filosofică Blaga" (1985), în Idem, *Istoricitate şi eternitate*, p. 177.

adevărat faptul că Blaga s-a hrănit din marea cultură a lumii, din filosofie, teologie, literatură, arte, pe de o parte, din știința contemporană lui, pe de altă parte. A-i pune toate creațiile pe seama etnicului țărănesc este o exagerare stingheritoare și totodată o nedreptate față de marea cultură universală pe care filosoful a asimilat-o și din care s-a inspirat. Așa cum nu spunem despre Enescu sau despre Brâncuși că reprezintă *etnicul românesc*, pentru că ar însemna să reducem sau chiar să anulăm formația lor, școlile europene pe care le-au urmat și cărora amîndoi le datorează foarte mult, nu este adecvat să îl numim pe Blaga un autor etnic și atîta tot.

Se poate pune întrebarea de ce nu a protestat Blaga la o asemenea interpretare foarte îngustă – așa cum a protestat, întîi în particular, apoi și public, atunci cînd a fost numit „ortodoxist". Dimpotrivă, așa cum vom vedea pe parcurs, Blaga pare a se fi complăcut în interpretarea lui Băncilă – e adevărat, plină de exorbitante elogii. Nu sînt primul cititor care își pune această întrebare. Foarte curînd după apariția volumului *Lucian Blaga, energie românească*, și-a pus-o în scris, într-o formă extrem-politicoasă, Noica. Tînărul filosof, care a comentat cu superlativă calificare filosofică mai multe dintre volumele sistemului blagian în construcție, nu a fost convins de exegeza lui Băncilă. Așa că, într-unul dintre cele mai bune studii scrise în perioada interbelică despre opera lui Blaga, „După *Trilogia culturii*" (1938), și-a declarat nedumerirea: „suntem mulțumiți să știm că d. Lucian Blaga o aprobă", a concedat el ambiguu, adăugînd: „de altfel, el nici nu ar fi avut dreptul să protesteze, în cazul că l-ar fi nemulțumit, dat fiind că un creator nu poate ști niciodată cum arată creația sa văzută din afară"[47]. Pentru Noica, creația blagiană arăta atunci[48] cu totul altfel, el n-a văzut în ea nici etnicism, nici „cosmicism" etc., ci, fără să piardă din vedere posibile puncte fragile ale acestui edificiu filosofic, a văzut o filosofie a culturii și o metafizică în construcție, cu o teorie a cunoașterii care l-a dus cu gîndul la Kant. La fel, unul dintre cei mai străluciți critici literari din perioada interbelică, Pompiliu Constantinescu, într-o lungă cronică literară întinsă pe trei numere din revista *Vremea*, superelogioasă, s-a întrebat totuși, în comentariul său[49], de ce apasă atît de tare Băncilă pe etnicul țărănesc.

47. Noica, „După *Trilogia culturii*", febr. 1938, în Idem, *Istoricitate și eternitate*, p. 159.
48. Pe măsură ce Blaga și-a publicat cărțile, Noica și-a remaniat interpretarea.
49. Pompiliu Constantinescu, „Vasile Băncilă: *Lucian Blaga, energie românească*", I-II-III, în *Vremea*, anul XI, nr. 551, 552, 553, 21 aug., 28 aug., 4 sept. 1938, rubrica „Cronica literară".

El a citit textul lui Băncilă avînd „obiecţiile noastre, de metodă". Iar una dintre ele, declarată cu mari volute de politeţe şi de îmblînzire a rezervei, sună astfel:

> „dar, în efortul lăudabil al d-lui Băncilă de a striga lumii, parcă, naşterea primului filosof pur românesc este un exces, nu de zel, ci de participare a colectivităţii etnice, la acest act creator. Pare-se a fi luat cam prea *à la lettre* caracterul anonimităţii creaţiei, sugerat mai mult decît dogmatizat de d. Blaga. Şi oricîte disociaţii subtile, cam alambicate uneori, oricîte recunoaşteri aduce aportului creator al filosofului, faţă de metafizica poporului, de «gnoseologia ţărănească», d. Băncilă cade în speciozitatea de a explica etnicul prin etnic, spiritual vorbind desigur, de a explica o realitate prin alta"[50].

Aceeaşi obiecţie i-a făcut-o lui Băncilă, repetat şi foarte precis, şi tînărul (atunci) filosof Dumitru Isac; într-o recenzie apărută în revista *Symposion*, din care se vede foarte solida sa pregătire filosofică, Dumitru Isac a respins evaluarea creaţiei lui Blaga exclusiv prin etnicitate şi a remarcat că exegetului îi lipsesc „spiritul filosofic şi spiritul critic"[51], că acesta utilizează argumente falacioase şi postulează trăsături ale etnicităţii româneşti fără să dovedească faptul că sînt numai româneşti, nu şi ale altor popoare; iar într-un alt comentariu, a observat, întemeiat, că „Nu putem iarăşi trece cu vederea faptul că în interpretarea şi explicarea gîndirii lui Blaga s-a lăsat deoparte, voit sau din ignoranţă, orice apropiere mai substanţială de filosofia occidentală"[52].

Un motiv plauzibil pentru care Blaga nu i-a făcut lui Băncilă nici o observaţie critică ar putea fi faptul sau mai ales faptul că el credea că textele acestuia despre filosofia sa ar putea fi un argument valabil, care ar impresiona comisia de concurs pentru ocuparea unei catedre universitare la Cluj. Căci Blaga a fost, din 1919 începînd, de cînd a stat de vorbă cu Sextil Puşcariu, preocupat permanent să ajungă la universitatea clujeană, să înfrîngă rezistenţa, în fond, organizată (G. Bogdan-Duică, Fl. Ştefănescu-Goangă), a profesorilor care nu îl agreau şi nu au vrut cu nici un preţ să îl accepte în instituţie. La una dintre ultimele încercări de a forţa porţile pentru el lăcătuite ale universităţii, l-a rugat explicit pe Băncilă:

> „În iunie va fi «concursul» pentru catedra de la Cluj. Îţi închipui ce imensă însemnătate ar avea studiul d-tale dacă ar apărea, să

50. *Ibidem*, II, 28 aug. 1938, p. 6.
51. Dumitru Isac, *„Lucian Blaga, energie românească"*, în *Symposion*, anul I, nr. 1, oct. 1938, pp. 96-101.
52. Dumitru Isac, „Specificul etnic şi cunoaşterea filosofică", în *Symposion*, anul II, nr. 2-3, iun. 1939, pp. 104-114.

zicem, pînă pe 20-30 mai! De aceea te rog să ai bunătatea de a ţine seama de acest termen. E vorba numai de o latură «practică» a chestiunei. Dar avem nevoie din cînd în cînd de un asemenea sprijin, care sper să devină reciproc"[53].

Poate că dacă nu ar fi avut această situaţie de „corigent" etern în faţa ţîfnoşilor universitari clujeni, Blaga nu l-ar fi încurajat în fel şi chip pe prietenul său să scrie despre el. (Poate că dacă ar fi fost angajat încă de la primul concurs pe care l-a dat, în 1923, pur şi simplu această carte a lui Băncilă – pe care Blaga l-a încurajat direct şi pe căi ocolite, prin Ion Chinezu, să o scrie – nu ar fi existat sau ar fi arătat altfel, iar învinuirile politice pe care i le-a adus mai tîrziu Lucreţiu Pătrăşcanu lui Blaga, bazîndu-se exact pe o frază de-a lui Băncilă, n-ar fi existat nici ele ori ar fi avut altă formă. Evident, raţionamentul acesta, ca şi modelul lui clasic, pascalian: Dacă nasul Cleopatrei ar fi fost mai scurt, faţa lumii ar fi fost alta..., nu este chiar legitim.)

Cert este că Blaga nu a protestat nici măcar într-o singură scrisoare la interpretarea reducţionistă a lui Băncilă. Nu este mai puţin adevărat că la noi, cultură literaturocentrică, Maiorescu a stabilit regula, în vigoare de pe vremea serilor de cenaclu Junimea şi pînă astăzi, a suveranităţii criticului, în vreme ce autorul, chiar genial să fie – cum era de pildă Eminescu –, nu avea şi nu are nici acum voie să protesteze. O regulă care, desigur, nu este universală: în anii 1920-1930, Thomas Mann, după cum se vede din corespondenţa şi jurnalul său, le scria criticilor săi şi le explica pe-ndelete opera proprie şi greşelile lor de interpretare, respingîndu-le obiecţiile şi răstălmăcirile. Sau, în Statele Unite ale Americii, orice autor are dreptul şi obligaţia să explice oricui îl întreabă ce anume a vrut să spună prin creaţia sa. Alte spaţii culturale, alte drepturi ale autorului. Aş adăuga şi că, la un moment dat, un creator, obosit de tăcerea din jurul său (ca filosof, Blaga nu a fost un autor de succes, opera lui filosofică a fost îndelung ignorată sau pur şi simplu greşit interpretată), de neînţelegeri, de acuzaţii, de răstălmăciri ş.a.m.d., se resemnează, şi-atunci îi spune, politicos şi nu pe linia adevărului, oricărui comentator: da, da, sigur, e perfect, îţi mulţumesc; iar dacă din textul eronat al vreunui comentator mai iese şi cîte-un elogiu, cu atît mai bine, creatorul înşfacă elogiul greşit întemeiat şi se străduieşte să facă abstracţie de restul textului. Şi, dacă este diplomat, are grijă să nu îşi îndepărteze comentatorul.

53. Blaga către Băncilă, Elveţia, 30 mart. 1937, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 57.

Cam aşa a făcut şi Blaga; căci, iată, era pentru prima dată cînd, într-un text encomiastic, primea, chiar dacă eronat argumentate, mari onoruri[54] pentru filosofie.

Deci: Blaga ar fi putut să îşi contrazică comentatorul şi să îl corecteze explicit, dar în scrisori a tăcut. La întîlnirile faţă în faţă, însă, i-a povestit, poate cu gîndul că-i deschide o nouă cale interpretativă, unele detalii revelatoare – cum este acela despre importanţa ştiinţelor contemporane pentru filosofia sa –, lucruri pe care Băncilă le-a ascultat, le-a notat laconic în jurnal şi apoi le-a... anamorfozat.

Filosoful ar fi putut să-l corecteze pe interpretul său măcar în iluzia pe care şi-a făcut-o acesta cum că el, Blaga, ar fi un creştin ortodox neproblematic şi că „teologicul lui Blaga a fost teologicul ortodoxiei"[55]. A tăcut. Lui Crainic, cu care a fost bun prieten vreme îndelungată, nu s-a ferit să-i scrie, încă din 1931, în treacăt, că el socoteşte creştinismul „perimat":

> „E curios că teologii despre cari îmi scrii nu-şi dau seama că toate expunerile şi teoriile mele [din *Eonul dogmatic*] construiesc o bază filosofică interesantă şi nouă pentru mai multe sisteme metafizice (unele existente, altele posibile în viitor). Între ele e şi *doctrina creştină, cu toate că eu o socot din alte motive «perimată»*" [*s.n., M.P.*][56].

Revenind la Băncilă: tîrziu de tot, după *Diferenţialele divine* (1940), după *Religie şi spirit* (1942) şi, mai ales, după declanşarea de către teologul D. Stăniloae a războiului contra lui Blaga din cauza *necredincioşiei vădite a acestuia* (ca să folosesc formula asta arhaică şi popească), care, zicea Stăniloae, l-ar face să scrie o filosofie neromânească, periculoasă, „dezastruoasă" pentru români şi pentru spiritul românesc, exegetul s-a dezmeticit. Şi-atunci l-a somat de mai multe ori în scris pe Blaga să-i dea lămuriri. Prin ceea ce i-a răspuns şi mai ales prin tot ceea ce a tăcut, Blaga a făcut ca relaţia lor să intre în impas.

Pentru că s-a complăcut în această situaţie, elogioasă dar rău întemeiată, creată de exegeza lui Băncilă, începînd cu anul 1945 lui Blaga i-a venit, prin ideologul comunist Lucreţiu Pătrăşcanu, o notă de plată cît se poate de costisitoare.

---

54. Blaga a finanţat tipărirea cărţii lui Băncilă, rugîndu-l totodată pe Chinezu să nu-i spună acest detaliu lui Băncilă; vezi corespondenţa dintre Blaga şi Ion Chinezu în Lucian Blaga, *Corespondenţa (A-F)*, ediţie îngrijită, note şi comentarii de Mircea Cenuşă, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989, pp. 209-231. La un moment dat, Băncilă totuşi a aflat: „Aflu abia acum, de la Chinezu, de substratul financiar al editării volumului. Faptul e atît de neaşteptat şi de mare, încît nici nu pot mulţumi!", îi scrie el lui Blaga în 18 iunie 1938, vezi Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 101.
55. Vezi Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, pp. 88, 99, 100, 101, 145.
56. Blaga către Nichifor Crainic, 10 mart. 1931, în *Manuscriptum* (număr special Crainic), anul XXVI, nr. 1-4 (98-101), 1995, p. 160.

Capitolul III

Corespondența Băncilă – Blaga

Corespondența dintre Blaga și Băncilă a început, cum am spus, în 1934; foarte precis, în iulie 1934, printr-o scrisoare în care Băncilă îi mulțumea[57] lui Blaga pentru primirea volumului *Cenzura transcendentă*. În decembrie, a fost rîndul lui Blaga să-i mulțumească pentru cele două studii apărute în *Gîndirea* și *Gînd românesc*, acela din urmă fiind socotit „cel mai frumos, cel mai gîndit studiu ce s-a scris despre opera mea filosofică"[58]. Satisfacția filosofului transpare și dintr-o epistolă către Victoria Bena-Medean, una dintre verișoarele lui primare: „Cel mai bun lucru ce s-a scris despre filosofia mea e articolul din *Gînd românesc*"[59]; ceea ce, pentru acel moment, era exact. În continuare, pe măsură ce-i apăreau cărțile, Blaga i le-a trimis exegetului său, iar acesta și-a început, în primăvara anului 1935[60], șirul multelor conferințe pe care le-a ținut prin țară despre opera autorului *Eonului dogmatic*.

Pentru filosof, care nu fusese, ca filosof, răsfățat de critică, în orice caz nu în Vechiul Regat, conferințele lui Băncilă au fost o revanșă; după ce l-a răsplătit pe conferențiar în particular („nimenea în țara românească nu are atîta afinitate sufletească cu mine ca d-ta"[61]), l-a onorat și public, dedicîndu-i, în *Gîndirea*[62], primul capitol din cartea la care tocmai lucra, *Spațiul mioritic*; la apariție, cartea însăși i-a fost dedicată lui Băncilă.

Încet, în timp, cei doi intelectuali, dintre care unul admira, iar celălalt se lăsa admirat și își întreținea admiratorul flatîndu-l public, s-au împrietenit. În vara tîrzie a anului 1936, mai precis în 3 septembrie[63],

57. Băncilă către Blaga, Brăila, 14 iul. 1934, în Băncilă – Blaga, *Corespondență*, p. 7.
58. Blaga către Băncilă, Viena, 7 dec. 1934, în *Ibidem*, p. 8.
59. Blaga către Victoria Bena-Medean, 24 dec. 1934, în Bazil Gruia, *Blaga inedit – efigii documentare*, I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981, p. 73.
60. Băncilă către Blaga, Brăila, 4 apr. 1935, în Băncilă – Blaga, *Corespondență*, p. 13.
61. Blaga către Băncilă, Viena, 15 apr. 1935, în *Ibidem*, p. 15.
62. Blaga, „Spațiul mioritic", în *Gîndirea*, anul XIV, nr. 5, mai 1935, p. 225.
63. Ileana Băncilă, „Tabel biobibliografic", în Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, p. 31.

Blaga şi-a vizitat prietenul la Brăila, unde a stat cîteva zile şi a fost dus de gazda sa în Balta Brăilei.

Începînd din 1936, pe lîngă problemele de creaţie ori acelea curente, în vasta lor corespondenţă apar şi însemnări de natură politică. În septembrie 1936, de pildă, Băncilă vorbeşte îngrijorat despre Nicolae Titulescu („În ţară, multă lume a înţeles cu acest prilej că se produsese o încercare de asasinat moral, care în mare parte a şi reuşit"[64]), ceea ce ne face să presupunem că Blaga, cu ocazia întîlnirii cu exegetul său, îi vorbise despre marele diplomat, care i-a fost multă vreme şef şi pe care l-a admirat. În ianuarie 1937, după moartea la Majadahonda a liderilor legionari Ion Moţa şi Vasile Marin (13 ianuarie 1937), Blaga, care se pregătea să se mute de la Viena la Berna deoarece Alexandru Gurănescu, noul său şef, nu-l avua, notează laconic, între două afirmaţii, una despre sine, alta de încheiere politicoasă a epistolei:

> „La Berna cred că o să recapăt liniştea necesară «creşterii limbii româneşti». / Sunt profund mîhnit de căderea lui Moţa. Viaţa lui va trece însă în legendă. / Sărut mîinile doamnei"[65].

Atîta i-a trebuit, să menţioneze că e „mîhnit" de moartea ideologului legionar Ion Moţa, cu care era înrudit prin alianţă: în 14 februarie, Băncilă, pradă unei emoţii de o rară intensitate, i-a scris o lungă şi detaliată scrisoare despre ceremonia înmormîntării celor doi lideri legionari la Bucureşti; originalul scrisorii a ajuns la mine într-un pachet de documente lăsat mie de una dintre admiratoarele lui Blaga, dna Viorica Z. Marinca[66], iar eu, după ce am publicat-o în facsimil şi am comentat-o la rubrica „Dosar" a revistei *Apostrof*[67],

---

64. Băncilă către Blaga, Brăila, 25 sept. 1936, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 40. Fraza lui Băncilă se referă probabil la înlăturarea lui Titulescu din guvern (29 aug. 1936).
65. Blaga către Băncilă, Viena, 20 ian. 1937, în *Ibidem*, p. 48.
66. Viorica Z. Marinca a fost soţia medicului Eugen Marinca, acesta, o personalitate medicală a Clujului vechi; doamnă din cercul admiratoarelor lui Lucian Blaga, poetă de ocazie, în sensul goethean al expresiei, prietenă cu toată familia Blaga. Am avut plăcerea să îi cunosc pe amîndoi în anul 1995, cînd au venit la redacţia revistei *Apostrof*, pe Iaşilor 14, aducîndu-mi pentru publicare, ea, o amintire despre moartea lui Blaga, el, „Consultul medical din 27 martie 1961", o relatare oficială şi precisă a examinării medicale făcute lui Blaga cu puţin înainte de moarte – altfel spus, diagnosticul bolii filosofului. Am publicat textele lor în revista *Apostrof*, nr. 5-6-7 din 1995. Iar în volumul Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate* de la Biblioteca Apostrof, am republicat transcrierea „Consultului medical din 27 martie 1961". Originalul acestui act l-am publicat în *Apostrof*, anul XXIV, nr. 3 (274), mart. 2013, rubrica „Dosar", p. 20.
67. Vezi Marta Petreu, „Dosar Vasile Băncilă – Blaga. O scrisoare a lui Băncilă către Blaga", în *Apostrof*, anul XXIV, nr. 3 (274), mart. 2013, pp. 15-20;

am trimis-o spre păstrare la București, la Muzeul Național al Literaturii Române. Presupun că Blaga, în anii de teroare comunistă, cînd se simțea – și chiar era – urmărit de Securitate, i-a dat el însuși scrisoarea doamnei Marinca, să i-o păstreze. El o putea păstra din rațiuni literare, ca s-o exploateze în vreun text, de pildă, sau pur și simplu pentru că venea de la prietenul și exegetul său, și, deși în grelele vremuri de socialism real românesc după model sovietic era periculos s-o mai țină în casă, nu a vrut s-o distrugă. În realitate, nu are sens să ne întrebăm de ce nu a distrus-o; întrebările de acest fel, *de ce X a păstrat cutare document?*, sînt ale noastre *ca oameni ieșiți din totalitarism*, dintr-o epocă a fricii, suspiciunii și delațiunii; altfel, într-o lume normală și netraumatizată de temeri ideologice, păstrarea unei scrisori primite, indiferent de conținutul ei politic, nu are nevoie de justificări.

Băncilă, repet, narează, cu o intensitate emoțională sesizabilă, ceremonia funerară a lui Moța și Marin. Nu aș spune că evenimentul a însemnat același lucru și pentru Lucian Blaga: citindu-i scrisoarea de răspuns, din 23 martie 1937, din Elveția, autorul *Trilogiilor* mi-a părut preocupat mai degrabă de alte lucruri, de *problemele lui*, decît de evenimentul pe care i-l descrie corespondentul său; în răspunsul său, el a regretat explicit moartea lui Moța, cu care se cunoștea și cu care era rudă îndepărtată prin alianță, a tăcut asupra numelui și morții ideologului legionar Vasile Marin, iar apoi a trecut la alte lucruri, la intrarea sa în Academie, la hipersensibilitatea sa nervoasă etc.; și abia înspre sfîrșit, ca și cum ar fi vrut să-l asigure pe prețiosul său corespondent – care, să nu uităm, tocmai elabora *Lucian Blaga, energie românească* – că nu-i este indiferent ce face, ce simte ori ce gîndește acesta, a mai adăugat o întrebare despre Legiune.

Răspunsul lui Blaga a fost scris cu o oarecare întîrziere, abia în 23 martie 1937; pentru a ne da seama care era de fapt atitudinea

---

dosarul cuprinde: comentariu de Marta Petreu, facsimilul scrisorii lui Băncilă (Brăila, 14 febr. 1937) către Blaga, iar pe ultima pagină, 20, am publicat fotocopia actului original „Consultul medical din 27 martie 1961". În comparație cu varianta aflată în arhiva familiei Băncilă și utilizată de editoarea Dora Mezdrea în volumul *Corespondență*, scrisoarea efectiv expediată (și în final ajunsă la mine, iar de la mine, trimisă la Muzeul Național al Literaturii Române) este mai scurtă: de pildă, lipsește al treilea alineat; la fel, există diferențe de grafiere cu literă mare sau mică între ciorna tipărită și scrisoarea expediată, despre care nu pot să spun dacă aparțin manuscriselor lui Băncilă sau țin de normele de transcriere adoptate de editoare; la fel, există mici diferențe stilistice: „iar în jos" devine „iar jos"; „imens Prohod" devine „imens Pohod na Sybir"; „înghețа apa pe țeastă" / „înghețа apa de țeastă"; „au pentru cei cinci legionari" / „au produs cei cinci legionari" ș.a.

lui Blaga, ar trebui să transcriu scrisoarea în întregul ei; mă voi limita la fragmente ceva mai extinse:

„23 mart. 1936. / Scumpe prieten, / Nu ţi-am mai scris demult, fiind foarte ocupat cu al treilea volum din *Trilogia culturii*. Lucrarea e aproape gata şi va purta titlul *Geneza metaforei şi sensul culturii*. / Scrisoarea d-tale despre Moţa m-a impresionat profund. L-am cunoscut de aproape, fiind din părţile mele de ţară, şi întrucîtva înrudiţi prin alianţă. Moartea lui a fost pentru mine o lovitură *personală*, de care anevoie mă voi putea reculege. C-a intrat deja în legendă, ca Avram Iancu, nu e pentru mine, deocamdată, nici o mîngîiere! / În mai vin să-mi ţin discursul la Academie şi voi face *Elogiul satului românesc*. A trebuit să-l scriu în grabă, în preajma mutării de la Viena, aşa că nu prea sunt mulţumit. / [...] Cît priveşte situaţia internaţională, sunt mai optimist ca astă-vară. / După informaţii sigure, Germania nu e pregătită încă de război. Dar, dacă trece perioada *optimă* pentru ea (de acu pînă la toamnă), sper să avem mult timp pace. Înarmările Angliei creează o nouă situaţie istorică. / Nu mă uita, te rog, şi mai scrie-mi din ţară. / Este o chestiune care mă preocupă. Ce crezi, nu e posibilă, într-un fel oarecare, o împăcare între Căpitanul şi Crainic[68]? Eu m-aş face luntre şi punte să-i văd iarăşi alături. / Sărut mîinile doamnei şi fetiţei..."[69].

După cum se vede, Blaga se referă numai la Moţa, nu şi la Vasile Marin, iar comentariile despre lumea legionară sînt prinse între rîndurile despre problemele personale. Cît priveşte chestiunea ridicată spre sfîrşit, ne putem întreba dacă Blaga era preocupat într-adevăr de posibilitatea unei împăcări între prietenul său Nichifor Crainic – care fusese eminenţa cenuşie a lui Corneliu Zelea Codreanu pînă în vara / toamna anului 1933, poziţie din care fusese dislocat şi înlocuit de Nae Ionescu – şi Căpitanul Legiunii sau scria asta numai ca să-i facă plăcere lui Băncilă, asupra căruia, după vizita la Brăila, nu mai putea avea nelămuriri în privinţa culorii politice. Că Băncilă era preocupat de alianţele schimbătoare de la vîrful Mişcării legionare o dovedeşte scrisoarea lui de răspuns, din 25 martie 1937; aici, el comentează atitudinea lui Crainic, care prin articolele din presă neplăcute ar fi tăiat posibilitatea unei reconcilieri cu Zelea Codreanu, vorbeşte despre „Fiinţa de arhanghel tutelar a lui Moţa" ş.a.m.d.; şi, între veştile despre alianţe şi rupturi din lumea legionarilor, îi picură lui Blaga şi informaţia că lucrează la „partea

68. Vezi Nichifor Crainic, *Zile albe, zile negre*, memorii, I, ediţie de Nedic Lemnaru, Bucureşti, Editura Gîndirea, 1991; Marta Petreu, *De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească*, Iaşi, Editura Polirom, 2011, pp. 273-240.
69. Blaga către Băncilă, Berna, 23 mart. 1937, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, pp. 52-53.

a doua din studiul *Lucian Blaga, energie românească*"[70], pentru aceeaşi revistă clujeană, condusă de Ion Chinezu, *Gînd românesc*.

„Ştirea ce-mi dai, despre apariţia unui studiu asupra subsemnatului, m-a umplut de o imensă bucurie!", răspunde Blaga, fără să comenteze în nici un fel veştile politice despre Crainic şi legionari pe care din abundenţă i le-a dat Băncilă. Apoi îl roagă pe corespondentul său să-şi publice repede studiul, pentru că în iunie va avea loc la Universitatea din Cluj concursul pentru mult rîvnitul post de profesor, iar articolul lui Băncilă ar fi un „sprijin"[71] – sprijin pe care se angajează să i-l întoarcă atunci cînd va fi în ţară, profesor; căci Blaga avea în minte, ca plan de viitor pentru cînd va fi profesor la Cluj, să-i adune în oraş, la Universitate, pe toţi prietenii săi, Băncilă, Basil Munteanu[72] ş.a., într-un centru de cultură şi creaţie: o utopie castaliană pe care istoria i-a zădărnicit-o cu totul, firește. Cînd studiul lui Băncilă a apărut, eternul candidat la profesură i-a mulţumit printr-o telegramă exaltată:

„10 apr. 1937, Berna / Mă găsesc în cel mai frumos extaz al vieţii citind *Gînd românesc*. Stop. Să trăieşti"[73].

Există dovada că Băncilă a spus şi altora despre această telegramă. În toamna anului 1943, cînd a izbucnit pe faţă conflictul dintre Blaga şi venerabilul filosof Rădulescu-Motru, acesta din urmă a notat în însemnările lui toate zvonurile răutăcioase despre autorul *Cenzurii transcendente*: ba că ar fi de o „iritabilitate" acută, ba că este „înconjurat de comunişti, şi că asistentul său B. Zevedei ar fi fost arestat din cauza comunismului său notoriu", informaţii primite de la Petru Manoliu şi confirmate, printre alţii, de preşedintele Academiei, I. Simionescu. Iar Motru s-a întrebat, cu falsă îngrijorare: „Nu cumva am de a face cu un nenorocit condamnat să facă o paranoia?". O bîrfă de-a lui Băncilă, în circulaţie prin lumea intelectuală bucureşteană, îi alimenta plăcutele pentru el presupuneri despre Blaga:

„Profesor Popescu-Spineni îmi comunică de asemeni că V. Băncilă este îngrijorat de starea nervoasă a lui Blaga şi că acum îşi explică multe curiozităţi de ale lui din trecut. Între altele că în timpul cînd a scris în revista lui Chinezu (din Ardeal) articolele despre filosofia lui Blaga, a primit 15 telegrame în şir din partea lui Chinezu cu

70. Băncilă către Blaga, Brăila, 25 mart. 1937, în *Ibidem*, pp. 54-55.
71. Blaga către Băncilă, Berna, 30 mart. 1937, în *Ibidem*, pp. 56-57.
72. Blaga către Basil Munteanu, Estoril, 14 aug. 1938, în *Manuscriptum*, anul XVII, nr. 3 (64), 1986, p. 82.
73. Blaga către Băncilă, telegramă, Berna, 10 apr. 1937, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 57.

aceste simple cuvinte: *mai scrie*. Aceste telegrame erau desigur trimise de Blaga"[74].

Ca să vezi: dintr-o telegramă de mulţumire şi satisfacţie[75], pe care Blaga, altfel reţinut, a făcut imprudenţa să i-o trimită exegetului său, s-au făcut cincisprezece, plus o bîrfă colportată cu mare satisfacţie de-a lungul Bucureştiului şi pe coridoarele Academiei Române, *la şase ani după* expedierea telegramei.

Deocamdată însă sîntem în 1937, prietenia celor doi autori este în toi, Blaga îl tutuieşte pe exegetul său, acesta i se adresează cu dumneavoastră şi-i trimite cam tot ce scrie, fie interpretarea ţărănist-etnicistă a operei destinatarului însuşi, fie texte despre Moţa. Iar filosoful îi mulţumeşte[76] pentru toate, neprecupeţind laudele bombastice; dar „negrăit de încîntat" este mai ales pentru „continuarea studiului"[77] despre opera lui.

În a doua jumătate a lunii mai şi începutul lunii iunie 1937, filosoful s-a aflat la Bucureşti pentru şedinţa solemnă de primire în Academie, iar în acest răstimp s-a întîlnit, scurt, şi cu exegetul său. În august 1937, Blaga – care lucra la *Geneza metaforei şi sensul culturii*, unde într-o notă şi-a elogiat comentatorul pentru ce scrie despre sufletul ţărănesc – i-a mulţumit din nou lui Băncilă pentru articolul acestuia despre opera sa din *Gînd românesc*. În aceeaşi perioadă, Băncilă avea serioase probleme de familie şi, pe deasupra, era atent la „neajunsuri[le]" din „viaţa publică", agravate „neîncetat de la plecarea dvs din ţară, desigur că le bănuiţi. *E un moment de paroxism*"[78], îl previne el în mod criptic pe filosof, declarîndu-se „îngrijorat chiar pentru d-voastră, cînd veţi fi în ţară" şi totodată dornic de a pleca el însuşi pentru o vreme din România (este posibil ca exegetul brăilean să facă aluzie la sentinţa, din mai 1937, de condamnare la închisoare a conducătorilor Congresului studenţesc de la Tîrgu Mureş, dominat de legionari, poate şi la faptul că a fost interzisă o tabără de muncă legionară). Blaga i-a

74. Constantin Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, volum îngrijit de Rodica Bichis şi Gabriela Dumitrescu, comentar de Dinu C. Giurescu, versiune finală de Stancu Ilin, însemnare din 14 nov. 1943, Bucureşti, Editura Floarea Darurilor, 1996, p. 248.
75. Mai există, desigur, şi alte cîteva telegrame, una din 4 ianuarie 1938, în care Blaga îi mulţumeşte lui Băncilă pentru telegrama acestuia, ocazionată de un accident de automobil suferit de filosof în decembrie 1937, în ţară. Vezi Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 86; la fel, o telegramă din 14 decembrie 1940, prin care îşi dă acordul de a ţine o conferinţă la Brăila, la o Frăţie de Cruce ş.a.
76. Vezi Blaga către Băncilă, Berna, 12 apr. 1937, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 60.
77. Vezi Blaga către Băncilă, Berna, 14 mai 1937, în *Ibidem*, p. 66.
78. Băncilă către Blaga, Brăila, 25 aug. 1937, în *Ibidem*, p. 75.

răspuns cu mintea în altă parte, și anume, la Mecca sa, la postul de profesor pe care din 1919 nu înceta să și-l dorească și la care nu îi era încă dat să ajungă – universitarii clujeni au avut de-a pururi o atitudine superior-țîfnoasă la adresa lui, mai ales Bogdan-Duică și Ștefănescu-Goangă nedorindu-l în incinta nobilei instituții. Din nou, Blaga se pregătea de concurs, așa că la aluziile politice ale corespondentului său răspunde cinstit și lapidar că nu-l interesează decît situația proprie:

„Cît privește paroxismul la care faci aluzie, drept să-ți spun că nu mai știu nimic. Greu să urmărești lucrurile de la distanță. Mai sunt, pe urmă, așa de egocentric, că nu mă preocupă deocamdată decît: Clujul. Vom vedea pe urmă ce va fi"[79].

Iar în 27 noiembrie 1937, cînd filosoful află că mult așteptatul concurs pentru postul de la Cluj – postul lui! – nu se va mai ține, tonul i se schimbă, este cu totul altul decît în scrisorile anterioare:

„Ieri am primit o veste catastrofală: concursul de la Cluj a fost anulat tocmai în momentul cînd îmi făceam geamantanul să plec la examen. Greșeli de formă la publicare, zice-se – eu cred însă că e lucrătură. [...] Sunt nespus de amărît. Și, în această noapte, singura scînteie, meteorică însă, e pentru mine apariția apropiată a studiului d-tale. / Mai mult nu pot scrie. Te îmbrățișez"[80].

Așadar, cînd se întîmplă ceva care îl afectează direct, ceva ce privește planul lui de o viață, utopia lui absolută: Postul, cu P mare, la Universitatea din Cluj, Blaga are limbaj de catastrofă. Tot așa, cînd nu știe cum să-și rezolve situația de profesor la Cluj – unde abia fusese numit, și se cuvenea să se prezinte, iar el se afla în Portugalia, ca Ministru plenipotențiar și Trimis extraordinar al regelui Carol al II-lea – limbajul lui devine acut: „Mai fiert sunt însă din cauza universitară. Sextil [Pușcariu] mă solicită cu energie la Cluj"[81]; și, așa cum pe vremea studenției nu ezitase să-i ceară Corneliei[82] să-i rezolve urgențele de la universitatea vieneză sau așa cum, mai tîrziu, îl ruga pe Breazu să-i rezolve multele chestiuni de tot felul la Cluj, Blaga se slujește de prietenul său brăilean-bucureștean să-și obțină informațiile de care are nevoie. Cînd se bucură de ceva, cînd are o satisfacție auctorială (de pildă, în vara anului 1938, la apariția volumului *Lucian Blaga, energie românească*),

79. Blaga către Băncilă, Berna, 3 sept. 1937, în *Ibidem*, pp. 76-77.
80. Blaga către Băncilă, Berna, 27 nov. 1937, în *Ibidem*, p. 82.
81. Blaga către Băncilă, Portugalia, 29 iul. 1938, în *Ibidem*, p. 105.
82. Vezi Marta Petreu, „Cornelia Blaga", în Idem, *Domni și Doamne*, Iași, Editura Polirom, 2020, pp. 7-36.

de asemenea Blaga găseşte cuvinte de mulţumire vădit emoţionate: „Am citit încă o dată, în întregime, volumul d-tale. Eu cred că e cea mai bună lucrare de acest gen ce există în literatura românească"[83], se încîntă filosoful, încîntîndu-şi exegetul.

Vasile Băncilă a fost legionar[84]. Faptul că în toamna anului 1937 a devenit profesor la clasa prinţului Mihai[85], viitorul rege Mihai al României, ne sugerează că sau a fost unul discret, sau unul atît de bine recomandat Casei Regale, încît a fost acceptat, iar legionarii şi-au plasat în felul acesta un om de-al lor pe lîngă viitorul rege. În toamna anului 1940, cînd România a devenit, în 14 septembrie, stat naţional-legionar, Băncilă a devenit director al Direcţiei Învăţămîntului Secundar din Ministerul Educaţiei Naţionale[86], un post nu mic, dimpotrivă; ministru al Educaţiei Naţionale, al Cultelor şi Artelor era sociologul Traian Brăileanu, secretar general era sociologul Traian Herseni, iar director al învăţămîntului superior era chimistul Eugen Chirnoagă[87]. În volumul *Tatăl meu, Lucian Blaga*, Dorli Blaga îşi aminteşte că, în această perioadă, Băncilă i-a vizitat îmbrăcat în uniforma verde: „Singurul legionar care ne-a intrat în casă, în uniformă, a fost Vasile Băncilă. Era în trecere prin Sibiu. După cutremur sau înainte de Rebeliune"[88]. Băncilă însuşi spune că a fost o singură dată în vizită la Blaga: „La el am fost o singură dată. Foarte frumos. Tot la Sibiu, în ianuarie 1941. [...] Veneam de la Alba Iulia, unde ţinusem o conferinţă. Şi mă întorceam la Bucureşti. Şi trecînd pe acolo, mi-am spus: – «Să dau şi pe la Blaga». I-a părut bine că m-am dus. Stătea foarte bine"[89].

Iar în toamna anului 1940, pe durata statului naţional-legionar, în corespondenţa celor doi se poate observa o schimbare de ton, o anumită creştere a autorităţii lui Băncilă asupra filosofului, el sfătuindu-l, după cum vom vedea, în privinţa unor gesturi şi atitudini publice.

---

83. Blaga către Băncilă, Portugalia, 17 iun. 1938, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 99.
84. Vezi scrisorile 28, 30, 67, 99, 101 ale lui Băncilă către Blaga, în *Ibidem*. La fel, Rădulescu-Motru înregistrează, în 14 nov. 1944, teama lui Băncilă „de a fi scos din învăţămînt sub învinuirea de a fi fost legionar"; vezi Constantin Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1944*, II, volum îngrijit de Rodica Bichis, comentar de Dinu C. Giurescu, versiune finală de Stancu Ilin, Bucureşti, Editura Floarea Darurilor, 1996, p. 350. Vezi şi Marta Petreu, „O scrisoare a lui Băncilă către Blaga", în *Apostrof*, anul XXIV, nr. 3, mart. 2013, rubrica „Dosar", pp. 15-19.
85. Ileana Băncilă, „Tabel biobibliografic", în Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, pp. 32-33.
86. *Ibidem*, p. 35; Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 188 (note).
87. Boia, *Capcanele istoriei*, p. 159.
88. Dorli Blaga, *Tatăl meu, Lucian Blaga*, cap. „Oprimarea", p. 191.
89. Vasile Băncilă intervievat de I. Oprişan, în I. Oprişan, *Lucian Blaga printre contemporani*, p. 68.

Partea a II-a

Războaiele lui Blaga din timpul Războiului

(septembrie 1940 – septembrie 1944)

Capitolul I

Un filosof fără rege

În vara şi toamna anului 1940, peste România s-a abătut o avalanşă de evenimente politice grave: în 27-28 iunie 1940, cedarea Basarabiei şi nordului Bucovinei; în 30 august 1940, Dictatul de la Viena, cu cedarea unei părţi însemnate din Transilvania; în 6 septembrie 1940, regele Carol al II-lea îşi transmite prerogativele regale principelui Mihai, apoi părăseşte ţara; în 7 septembrie 1940, România pierde sudul Dobrogei; în 14 septembrie 1940, România devine stat naţional-legionar.

În urma Dictatului de la Viena, Universitatea „Regele Ferdinand I" din Cluj a fost evacuată la Sibiu. Blaga, pe care această nenorocire istorică l-a prins la casa lui ţărănească de lîngă Bistriţa – zonă care, la fel ca oraşul Cluj, unde îşi avea locuinţa şi locul de muncă, se afla în partea cedată Ungariei –, a urmat Universitatea din Cluj la Sibiu.

Un tablou dezolant al părăsirii Clujului şi-al refugierii unei bune părţi a populaţiei româneşti şi-a Universităţii în sud, în partea de Transilvania rămasă la statul român, a dat I. Negoiţescu: „organizarea fugii a fost perfectă", scrie sarcastic memorialistul, „niciodată autorităţile noastre n-au dat dovadă de mai mare spirit de ordine şi disciplină". Şi adaugă despre retragerea fără nici o opoziţie militară: „Umilinţa suferită avea să aibă consecinţe fatale pentru sufletul naţiei. A nu fi luptat nici în Răsărit, nici în Apus, la momentul în care ceea ce este eroic şi tragic trebuie neapărat să-şi spună cuvîntul, aveam s-o plătim scump, în straturile morale, vreme de generaţii"[1]. O situaţie pe care istoricul Oliver Jens Schmitt o numeşte „disoluţia parţială a statului, fără luptă, prin cedarea unei treimi din teritoriu, 1940", întrebîndu-se şi „de ce, împotriva prăbuşirii ordinii democratice, a cedării fără luptă a unor teritorii întinse şi a preluării uimitor de rapide a puterii de către comunişti, s-a opus atît de puţină rezistenţă în comparaţie cu Polonia sau Ungaria"[2].

---

1. I. Negoiţescu, *Straja dragonilor*, ediţie îngrijită de Ion Vartic, epilog de Ana Mureşanu, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 1994, pp. 194-195.
2. Oliver Jens Schmitt, *România în 100 de ani. Bilanţul unui veac de istorie. Urmat de un dialog cu Marian Voicu*, traducere din germană de Wilhelm

Ştim că pe Blaga Dictatul de la Viena l-a umplut de amărăciune. Nu ştim cum anume a primit el vestea că regele Carol, care îi recunoscuse din plin meritele şi îi făcuse o atît de splendidă primire în Academia Română, apoi îl numise, pe rînd, subsecretar de stat în guvernul Goga-Cuza, ministru al său în Portugalia, senator al său în Frontul Renaşterii Naţionale, nu mai este rege. Nu avem mărturii nici despre reacţia lui intimă la proclamarea statului naţional-legionar. Legionarii au fost adversarii declaraţi ai lui Carol al II-lea, iar oamenii politici şi intelectualii care treceau drept „carlişti" – cum foarte bine putea trece şi Blaga – au devenit, în timpul guvernării lor, obiectul mîniei şi răzbunării legionare. Este semnificativă observaţia lui Şerban Cioculescu despre felul în care a fost privit Blaga din punct de vedere politic: „S-a iscat, după 1944, suspiciunea că ar fi fost filosoful legiunii. Legiunea considera însă că Blaga era omul regelui"[3].

În ciuda mutării ei în grabă la Sibiu (cu excepţia Facultăţii de Ştiinţe, care a fost mutată la Timişoara), Sextil Puşcariu, care a condus reorganizarea Universităţii „Regele Ferdinand I" din Cluj, a reuşit performanţa uimitoare ca anul universitar 1940-1941 să fie deschis la timp[4], la data de 10 noiembrie 1940. Mutat la Sibiu, cu Universitatea (pe deasupra, mai sărac, deoarece prin cedarea Ardealului pierduse proprietatea de lîngă Bistriţa, adică una din cele două proprietăţi pe care le-a avut vreodată), filosoful şi-a deschis şi el cursul la timp, cu o temă nouă, „Mitologie, religie, moravuri"[5], prin care îşi pregătea viitorul volum *Religie şi spirit* (1942). Cursul s-a păstrat în trei variante, cu variaţiuni, unele semnificative.

În prelegerea de deschidere, care ne interesează, profesorul a afişat un foarte pedagogic optimism. Blaga a pornit de la faptul că războiul „a zdruncinat vechile aşezări europene, răsturnînd perspective şi valori – că spiritul nu are în Europa momente prea fericite"[6]. În România, la fel, „mai acu vreo două luni, a început cascada dezastrelor noastre", spune el în varianta întîi a textului[7] (sugerînd astfel că nenorocirea a început cu Dictatul de la Viena);

Tauwinkl, Bucureşti, Editura Humanitas, 2018, pp. 23, 32. Vezi şi p. 50. Răspunsul la întrebarea istoricului se află şi el în eseul său despre România; sugerat, dar clar.

3. Şerban Cioculescu intervievat de I. Oprişan, 26 mart. 1986, în I. Oprişan, *Lucian Blaga printre contemporani*, p. 187.
4. Marcela Sălăgean, „Universitatea din Cluj între 1919 şi 1944", în Ovidiu Ghitta (coordonator), *Istoria Universităţii din Cluj*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2012, p. 178.
5. Blaga ţinea în fiecare an alt curs, pe măsură ce îşi pregătea altă carte.
6. Blaga, *Curs de filosofia religiei*, text stabilit de Dorli Blaga, Christu Nastu şi G. Piscoci Dănescu, Alba Iulia – Paris, Editura Fronde, 1994, p. 7. Reprezintă varianta a doua a manuscrisului blagian.
7. Blaga, „Introducere la Cursul de filosofia religiei", în *Manuscriptum*, anul IV, nr. 4 (13), 1973, p. 108.

„mai acum vreo doi ani a început cascada dezastrelor noastre politice", spune el în varianta a doua a textului[8] (sugerînd că nenorocirile au început în 1938); iar aceste dezastre au fost prevestite prin simptome de mai multă vreme sesizabile.

În acest context apăsător, filosoful se întreabă dacă nu cumva evenimentele istorice de dată recentă ar trebui să-l determine să își modifice viziunea optimistă asupra istoriei Europei de Sud-Est, pe care a susținut-o cu doi ani înainte, în noiembrie 1938, cu ocazia lecției de inaugurare a profesurii sale; atunci, în Aula Magna a Universității clujene, susținuse că Europa de Sud-Est se află în pragul unor mari „împliniri spirituale", deoarece aici trăiesc „popoare tinere", care vor începe să își dea măsura în creația de cultură. La această întrebare retorică, dacă s-ar cădea sau nu să își corecteze vechile afirmații pline de speranță, filosoful răspunde cu un „Nu" ferm: „nu trebuie să-mi revizuiesc deloc acel optimism" din lecția „Despre plenitudinea istorică" ținută în 17 noiembrie 1938 la Cluj, pentru că, argumentează el, dezastrul politic al unei țări și destinul ei spiritual sînt lucruri diferite, „Spiritul își are mersul său. Politica își are și ea mersul ei". Iar o nenorocire, continuă el, adresîndu-se studenților, poate fi convertită

> „într-un factor pozitiv de creație – aceasta este ceea ce se impune unui popor ajuns într-o atare situație. Procesul acesta decisiv, de conversiune a nenorocirei în factor pozitiv de creație, are firește cu atît mai multe șanse de a se realiza, cu cît destinele unui neam ajung mai hotărît în mîinile unei generații curate. A bătut deci ceasul tinereței, a tinereței neuzate! Nenorocirea e o forță! Se va face prin urmare, sunt sigur, și aceasta: conversiunea nenorocirei în prilej de faptă. / Două sunt așadar momentele care actualmente mă îndeamnă să privesc cu neștărmurită încredere ziua de mîine: 1) credința, de nimic alterată, că ceasul de fericită plenitudine a spiritului european, dacă va mai bate undeva, va bate cu certitudine aici, în sud-estul nostru, care pînă mai ieri era situat la spatele lui Dumnezeu; 2) împrejurarea, atît de nouă, că stelele neamului nostru au trecut în grija și în paza tinereții"[9].

Apoi mai găsește un argument pentru speranță, care sună așa: faptul că am fost o țară mare din punct de vedere etnic și geografic trebuie să ne rămînă în inimă și să devină orizont de creație spirituală majoră:

> „Pînă ieri am fost o țară mare, din punct de vedere etnic și geografic, astăzi suntem o țară mult mai mică. Totuși ni s-a dat să trăim douăzeci de ani în orizontul unei țări largi, aproape împărătești.

8. Blaga, *Curs de filosofia religiei*, p. 7.
9. *Ibidem*, pp. 8-9.

Acest orizont, care de pe pămînt s-a retras în inima noastră, îl purtăm cu noi, închis în noi, ca orizont viu şi neuitat, pe care nici o măsură omenească ni-l va putea revizui. Ţara din inima noastră, orizontul tocmai suficient pentru orice creaţie oricît de mare a spiritului, ţara de totdeauna, rămîne neatinsă acolo, înăuntrul nostru, ca acea împărăţie a lui Dumnezeu despre care Isus spunea: iată, împărăţia lui Dumnezeu nu vine cu semne dinafară, căci ea este înăuntrul vostru. Cu acest orizont în inimă o putem lua spre viitor. Lucian Blaga"[10].

Ca mesaj de îmbărbătare pentru studenţi, acest fragment din prelegere a fost publicat, în ianuarie 1941, în frumoasa revistă studenţească *Curţile dorului*, editată de Universitatea „Regele Ferdinand I" din Cluj-Sibiu – universitatea clujeană mereu a avut reviste studenţeşti frumoase.

Prelegerea a continuat cu prezentarea cursului pe care urmează să îl ţină: unul de filosofie a religiei, a precizat el, aşadar adoptînd punctul de vedere al *filosofiei* în cercetarea religiei (iar nu punctul de vedere teologic asupra religiei, cu atît mai mult nu punctul de vedere teologic ortodox), întrucît religia este considerată de el un produs cultural al omului, iar nu un produs de revelaţie. O poziţie pe care Blaga o afirma clar şi în *Eonul dogmatic*[11], de altfel.

În versiune prelucrată, cursul acesta de filosofia religiei a devenit ulterior volumul *Religie şi spirit* (1942), care i-a adus cele mai violente critici din partea teologilor ortodocşi şi excluderea lui în mod simbolic din neamul românesc, al cărui duşman a fost socotit de aceştia că este.

Aşa cum singur a precizat, ideile din această prelegere inaugurală au mai fost susţinute de el şi înainte. Într-adevăr, el a scris (Blaga, aşa cum se ştie, îşi citea cursurile) lucruri foarte asemănătoare şi în lecţia „Despre plenitudinea istorică", ţinută la Universitate în 17 noiembrie 1938, în Aula Magna. Şi acolo, îşi declara „presentimentul că şi pentru acest sud-est european, pentru această peninsulă, care a fost odată leagănul culturii europene şi care mai tîrziu a fost îmbrăţişată şi de meridianele celei mai rafinate culturi creştine, trebuie să se apropie iarăşi un ceas de plenitudine istorică"[12]. Analiza argumentelor filosofice care-l făceau pe Blaga să declare o asemenea evoluţie istorică împlinitoare, spre o fază istorică „majoră",

10. Lucian Blaga, [Fără titlu; „Până ieri am fost o ţară mare..."], în *Curţile dorului*, revistă de literatură a studenţilor în Litere şi Filosofie de la Universitatea „Regele Ferdinand I", anul I, nr. 1, ian. 1941, p. 2.
11. Blaga, *Eonul dogmatic* (1931), în Idem, *Opere*, 8, *Trilogia cunoaşterii*, ediţie îngrijită de Dorli Blaga, studiu introductiv de Al. Tănase, Bucureşti, Editura Minerva, 1983, p. 294.
12. Blaga, „Despre plenitudinea istorică" (1938), în Idem, *Izvoade*, 2002, p. 74.

nu intră în subiectul acestei lucrări, important pentru cercetarea de față este numai faptul că optimismul (utopic) al lui Blaga în privința zonei sud-est-europene, a celei românești în mod aparte, nu datează din anul 1940, de la venirea la putere a legionarilor, ci este atestat încă din 1938.

De fapt, ideea că e rîndul popoarelor tinere din sud-estul Europei la creația majoră (termenii sînt preluați și adaptați de Blaga din Spengler), adică la cultură majoră, la splendoare și glorie istorică ș.a.m.d., este și mai veche, de la începutul anilor 1920, cînd Blaga era jurnalist la Cluj. Iată ce prevestea el:

> „Cu o oareșcare firească încredere ne privim drept un popor tînăr, care are dreptul să se uite înainte. Ne vedem contemporani ai celor din viitor. Ritmul nostru cultural a fost în trecut destul de încet. Aveam mișcările lente ale unei vegetații vi[gu]roase, dar fără conștiință. Istoria noastră trebuia să se înalțe cu mari sforțări iarăși repetate din subsolul «etnograficului» (cum ar zice dl. Pârvan). Istoria noastră nu se mișcă prin sine însăși cu puterea elementară ca a unui vifor al naturii. Dar va veni odată vremea cînd cultura noastră, fără să ceară necontenit un sprijin dedesubt, o să stea pe picioarele proprii ca un ce divin, atotputernic și de sine stătător"[13].

Tînărul filosof credea că noi, prin cultura română, vom crea ceea ce lipsește din cultura europeană: o filosofie a culturii, care să integreze în intepretare toată istoria continentului. După părerea din 1921 a tînărului filosof, o asemenea filosofie a istoriei nu mai poate fi creată de Occident, ci numai de către un „popor tînăr" (este o formulă reluată adesea de Blaga în anii 1920 cînd vorbește despre noi), precum acela român – poate chiar de către un filosof tînăr, precum Blaga însuși: adică, de Blaga însuși!

> „Spengler – gînditorul german despre care se discută astăzi așa de mult în străinătate – a zis că o unică faptă îi mai rămîne Apusului de săvîrșit: o filosofie a culturii. Noi credem că această faptă n-o va crea Apusul, ci popoarele tinere care intră astăzi în istorie"[14],

făgăduia el, încă din anul 1921, în mod programatic pentru viitoarea sa operă.

În concluzie, ideea că nu Occidentul, ci popoarele tinere din această parte pînă în acel moment mută a Europei, ci înșiși românii urmează să facă mari fapte ale spiritului, ideea aceasta era deja gîndită și omologată de Blaga, într-o primă formulare, încă din 1921. Prin urmare, nu-l putem bănui pe Blaga de un optimism

13. Blaga, „Pe marginea unei cărți" (1921), în Idem, *Ceasornicul de nisip*, ediție îngrijită de Mircea Popa, Cluj, Editura Dacia, 1973, p. 45.
14. *Ibidem*, p. 46.

istoric datorat instalării regimului național-legionar, din simplul motiv că el a făcut previziuni optimiste privitoare la destinul nostru istoric încă de la începutul anilor 1920.

Rămîn deci rîndurile lui despre generația tînără: „Procesul acesta decisiv de conversiune a nenorocirii în factor pozitiv de creație are, firește, cu atît mai multe șanse de a se realiza cu cît destinele unui neam ajung mai hotărît în mîinile unei generații neuzate. A bătut deci ceasul tinereței, a tinereței neuzate!", respectiv afirmația că are încredere în ziua de mîine deoarece s-a produs „împrejurarea atît de nouă că stelele neamului nostru au trecut în grija și-n paza tinereții"[15].

Spre deosebire de perioada de dinaintea Primului Război Mondial, cînd se miza pe maturitate (ba chiar pe aceea bătrînicioasă, dacă ne luăm după *Lumea de ieri*, memoriile lui Stefan Zweig), după război și de-a lungul întregii perioade interbelice, Europa a mizat pe tineret. Blaga însuși a numit, încă de la începutul anilor 1920, poporul român drept „popor tînăr", cum tinere le-a considerat pe toate popoarele din această arie geografică a continentului. Nu era deloc o noutate pentru el să facă elogiul tinereții. După instalarea statului național-legionar, problema este la cine anume se referea el prin sintagmele de mai sus. Chestiunea a mai fost pusă, în 1973, cu ocazia publicării acestei prelegeri introductive în revista *Manuscriptum*. Textul blagian a apărut atunci cu o prefață de Tudor Bugnariu, ginerele lui Blaga, comunist din ilegalitate și profesor marxist.

În textul său, Tudor Bugnariu remarca faptul că acest paragraf de curs „trezește nedumerire", așa că se întreba: „Putea oare Blaga să se gîndească la «tinerețea legionară», pe care cercurile reacționare interne și externe o aduseseră la putere în toamna tragică a anului 1940? Putea să conceapă un moment măcar că viitorul țării îl pot asigura legionarii, părtașii și beneficiarii trădării naționale, după ce condamnase pe aceia care au contribuit la ruperea unei părți din trupul țării?". Răspunsul profesorului marxist este că nu, Blaga trebuie să se fi gîndit pur și simplu la „forțele vii ale națiunii, acelea care, în jurul său și în toată țara, se ridicau împotriva Dictatului de la Viena și împotriva autorilor și beneficiarilor lui, acelea care, după patru ani de nenorociri, au răsturnat regimul înscăunat de aceștia în România"[16].

15. Blaga, „Introducere la Cursul de filosofia religiei", în *Manuscriptum*, anul IV, nr. 4 (13), 1973, p. 109. Cu altă punctuație, de pus pe seama editorilor, aceleași cuvinte, plus formula „generația curată", și în Blaga, *Curs de filosofia religiei*, pp. 8-9.

16. Tudor Bugnariu, „Acel orizont spiritual al dragostei de țară", în *Manuscriptum*, anul IV, nr. 4 (13), 1973, pp. 104-105; text explicativ la publicarea capitolului întîi din cursul de *Filosofia religiei* ținut de Blaga în anul universitar 1940-1941.

Ion Bălu, la rîndul lui, consideră că Bugnariu greşeşte şi că „Prin substantivul colectiv «tinereţe», Lucian Blaga înţelegea elita intelectuală românească, aflată în plin proces de afirmare, care a avut posibilitatea de a trăi «douăzeci de ani în orizontul unei ţări largi, aproape împărăteşti»"[17], apoi observă că, în ultima prelegere a cursului, Blaga a reluat elemente din prima. Şi anume, în ultima lui prelegere (a douăzeci şi şaptea; cursul era de un an, iar după Rebeliunea legionară, cum se ştie, statul naţional-legionar şi-a încheiat existenţa), Blaga a spus că ar fi mulţumit dacă ar şti că pe viitor vreun student se va interesa de problemele deschise de el la curs, adăugînd că „Nu văd preocupări mai palpitante pentru tineri, mai ales în vremuri ca cele de azi. Pe plan spiritual, ne putem întrece cu oricine; aici superioritatea nu depinde decît de darurile cu cari ne-a înzestrat Dumnezeu şi de hărnicia noastră"[18].

După părerea mea, nu substantivul, ci adjectivul e problema, nu *tinereţea*, ci cuvîntul imediat următor, *neuzată*. Căci tinereţea a fost invocată de Blaga în mod permanent, din 1921 şi pînă în iunie 1940, în textul de omagiere a regelui Carol al II-lea. Probabil că Blaga a încercat să simuleze în mod minimal, adică vag şi imprecis, un limbaj ca acela al zilelor pe care le trăia. Cît să fie lăsat în pace, mai ales că era perceput, în mod întemeiat, cum atestă şi Şerban Cioculescu, drept omul regelui. Aşa cum spunea Blaga însuşi în interviul cu Şuluţiu: „pretinsa atitudine politică a intelectualilor în ţările dictatoriale e, de fapt, o simplă înrolare pasivă în umbra căreia aceştia pot lucra în linişte şi sunt lăsaţi în pace". Sau, cum a mărturisit Werner Heisenberg despre viaţa sa în Germania lui Hitler: „Într-o dictatură pot opune rezistenţă numai cei care simulează colaborarea cu regimul"[19]. La Blaga nu a fost vorba nici măcar despre o simulare a colaborării, ci despre o simulare, vagă, de limbaj. Cursul lui Blaga a fost ţinut la scurtă vreme după instalarea statului naţional-legionar, aşa că putem presupune că la primul curs profesorul a fost precaut în faţa unui auditoriu încă necunoscut, iar drept urmare a simulat, cu un cuvînt, două, că nu e duşmanul regimului. Dacă ar fi fost adeptul legionarilor, cu notorietatea pe care o avea, ar fi putut cere ceva pentru el, sau ar fi elogiat făţiş regimul în vreo publicaţie, sau ar fi trimis şi el, ca alţi scriitori, o telegramă de felicitare. Nu a făcut nici o cerere şi nu a formulat nici un elogiu. A mimat vag şi economicos, prin două adjective, ceva asemănător cu limbajul la zi („generaţia neuzată", „generaţia curată"[20]) şi a trecut la ale lui.

17. Bălu, *Viaţa lui Lucian Blaga*, II, pp. 271-272.
18. Blaga, *Curs de filosofia religiei*, p. 238.
19. Werner Heisenberg, *Partea şi întregul. Discuţii în jurul fizicii atomice*, traducere din germană de Maria Ţiţeica, postfaţă de Mircea Flonta, Bucureşti, Editura Humanitas, 2015, p. 345.
20. Blaga, *Curs de filosofia religiei*, p. 9.

Dacă ar fi vrut să colaboreze cu legionarii, l-ar fi putut ruga pe Băncilă să-i mijlocească contacte, întîlniri, tratative. Or, el, dimpotrivă, contactat fiind de universitarii legionari, în încercarea de a-i obţine colaborarea, i-a refuzat. Episodul este rememorat de Dorli Blaga, care atunci avea 10 ani:

„Eram deja în noua locuinţă, deci la sfârşit de septembrie, când a venit în vizită, la Tata, Traian Herseni, însoţit de cineva, dar n-au stat mult. Imediat după plecarea lor, Tata ne-a povestit că aceştia veniseră să «tatoneze» o eventuală colaborare. El a refuzat categoric orice colaborare cu guvernarea legionară şi i-a cam trimis acasă..."[21].

Nu ştim ce anume i-au oferit. Ştim că Traian Herseni era secretarul general al Ministerului Educaţiei Naţionale, al Cultelor şi Artelor, deci vizita şi oferta au fost la nivel înalt.

(Onisifor Ghibu, unul dintre principalii creatori ai Universităţii româneşti din Cluj, povesteşte în memoriile sale că el i-ar fi oferit lui Blaga – dar în 1938! – rectoratul Universităţii. Şi anume, spune Ghibu, văzînd atmosfera tot mai legionară din ţară şi din Universitate, s-a gîndit că Blaga ar putea ţine lucrurile sub control în universitate, pentru că ar fi ascultat datorită prestigiului său. Drept care l-a invitat pe Blaga la el acasă, la masă, iar după dineu au stat de vorbă. Blaga l-ar fi ascultat atent şi apoi l-ar fi refuzat politicos şi hotărît, spunîndu-i că vrea numai să scrie filosofie. Ghibu notează apoi alegerea ca rector, din nou, a liberalului Florian Ştefănescu-Goangă, apoi atentatul contra lui Goangă etc.

Presupun că memorialistul încurcă anii: în 1938, Blaga era în Portugalia; numirea lui ca profesor a intrat în vigoare la 1 octombrie 1938[22], dar, întrucît era trimisul regelui în străinătate, el a putut să se prezinte la post doar pentru a şi-l inaugura, iar apoi a fost suplinit. El a pornit spre Cluj, unde urma să îşi ţină lecţia inaugurală şi alte cîteva cursuri, în 7 noiembrie 1938; atentatul legionar la viaţa lui Ştefănescu-Goangă a avut loc în 9 noiembrie 1938, cînd Blaga se afla la Paris şi se pregătea să ia trenul spre România. Deci, nu a putut avea o întîlnire la masă cu Onisifor Ghibu înainte de atentat, iar pe urmă să fie alegeri la universitate, şi aşa mai departe.

Probabil că Onisifor Ghibu – din greşeală sau dinadins, cel mai probabil dinadins – amestecă anii. Sub formă de ipoteză care va fi

21. Dorli Blaga, *Tatăl meu, Lucian Blaga*, cap. „Oprimarea", pp. 190-191; Dorli Blaga, „Tatăl meu supravegheat de Securitate", în Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, pp. 14-15.

22. „Dl Lucian Blaga a fost numit prin chemare profesor titular la catedra de Filosofia culturii de la Facultatea de Litere, pe data de 1 Oct. 1938", menţionează *Anuarul Universităţii Regele Ferdinand I din Cluj*, 1937-1938, Cluj, Tipografia „Cartea Românească", 1939, p. 18.

confirmată sau infirmată în viitor, presupun că rectoratul i-a fost oferit lui Blaga în 1940, cînd universitatea era mutată la Sibiu, şi că, deoarece l-a refuzat, în octombrie 1940 a ajuns rector Sextil Puşcariu. Marele lingvist a ocupat această funcţie pînă în februarie 1941; pentru că a fost trimis în misiune, ca profesor de limba şi literatura română la Universitatea din Berlin, spune Onisifor Ghibu – de fapt, la conducerea Institutului Român din Berlin –, Puşcariu a trebuit să renunţe la rectorat; mai ales că, la iniţiativa aceluiaşi foarte temperamental profesor fondator Onisifor Ghibu, universitatea a făcut demersuri la minister, la Bucureşti, pentru înlocuirea lui Puşcariu cu un rector care să fie prezent în universitate, aşa că profesorul medic Iuliu Haţieganu a devenit noul rector[23].)

Dacă Blaga ar fi vrut ceva de la legionari, ar fi făcut un gest să obţină ce dorea. Or, el nu a cerut nimic, dar a făcut gesturi de retragere şi de refuz. De aceea, cred că invocarea tinereţii *neuzate* din prima lui prelegere este *cel mult* o încercare a sa de a crea aparenţa că nu este un duşman al schimbărilor brutale petrecute în istoria ţării, deci o încercare de a obţine să fie lăsat în pace.

La fel de bine s-ar putea să mă înşel, în sensul că exagerez, şi în realitate să nu fie nici atît: să ne amintim că există un ritual de întîmpinare a studenţilor, pe care toţi profesorii îl practicăm spontan: la prima întîlnire cu studenţii noştri, le urăm bun venit şi le spunem că aşteptăm de la ei fapte de ştiinţă şi cultură mai mari decît ale noastre şi că mizăm pe avîntul şi tinereţea lor pentru a face lucrurile mai bine ca noi. Iar în mintea şi sufletul nostru îi considerăm, pentru că sînt tineri, şi necorupţi, curaţi – şi le spunem asta. Ba chiar le-o repetăm de cîte ori avem ocazia.

Dacă Blaga s-ar fi referit la legionari, cu desele schimbări de regim politic din România, el şi-ar fi distrus respectiva pagină de prelegere măcar după toamna anului 1944, cînd puterea comunistă în curs de instalare a început să îl pună sub acuzare. Aşa cum a ştiut să dea altcuiva spre păstrare o scrisoare – nici măcar a lui, ci a lui Băncilă, despre înmormîntarea lui Moţa şi Marin –, ar fi ştiut şi să îşi distrugă sau să-şi refacă o pagină proprie, dacă aceasta s-ar fi referit la ceva compromiţător pentru el. Chiar faptul că a lăsat pagina aceasta nemodificată sugerează că, din punctul lui de vedere, nu era nimic filolegionar în ea.

23. Onisifor Ghibu, *Oameni între oameni. Amintiri*, selecţie şi introducere de Ion Bulei, text stabilit, tabel cronologic şi indice de nume de Octavian O. Ghibu, note şi comentarii de Ion Bulei, Octavian O. Ghibu, Şerban Polverejan, Bucureşti, Editura Eminescu, 1990, pp. 514-517. Pentru rolul lui Ghibu şi al lui Puşcariu în crearea Universităţii din Cluj, vezi şi Marta Petreu, „Universitatea din Cluj la Centenar", în *Apostrof*, anul XXXI, nr. 1 (356), ian. 2020, pp. 3, 15-19.

Capitolul II

Un surogat de protector pe timpul statului naţional-legionar

În timpul guvernării legionare, relaţia dintre Blaga şi Băncilă a suferit mutaţii subtile, în sensul că, aşa cum am spus mai sus, Băncilă pare a-şi fi cîştigat şi arogat un fel de autoritate asupra lui Blaga. De exemplu, filosoful are grijă să-i spună lui Băncilă că nu, nu a refuzat cutare lucru – concret, conducerea unui ziar în curs de înfiinţare –, ci pur şi simplu nu a fost căutat de nimeni care să-i propună aşa ceva[24], deci îl roagă pe prietenul său să transmită mai departe, la Ministerul Propagandei, informaţia asta.

Dacă ne amintim că guvernarea legionară a fost violentă, gestul explicativ al lui Blaga nu este ciudat, ci pur şi simplu defensiv: se apără de complicaţiile care, în urma acestei neînţelegeri, i-ar fi putut atrage neplăceri. Jurnalul ambasadorului elveţian în România, René de Weck, unul dintre cele mai concrete şi elocvente documente despre atmosfera din ţară după instalarea legionarilor la putere, arată că, imediat după proclamarea statului naţional-legionar, legionarii şi-au urmărit adversarii, în vederea răzbunării. Aşa că intelectuali sau oameni politici (D.I. Suchianu, prinţul Caragea, ţărănistul Mihail Ghelmegeanu) i-au cerut diplomatului paşaport elveţian, cu gîndul să fugă din ţară. Iar în zilele mîniei legionare, au avut loc masacrele de la închisoarea Jilava (noaptea de 26 spre 27 noiembrie 1940), asasinarea lui Virgil Madgearu (27 noiembrie) şi a lui Nicolae Iorga (27-28 noiembrie). Tot aşa, René de Weck consemnează cu oroare profanarea, în aceste zile, a mormîntului lui Armand Călinescu[25], tot de legionari asasinat în septembrie 1939.

În timpul guvernării legionare, Băncilă i-a dat din proprie iniţiativă sfaturi lui Blaga – de pildă, să se ferească de Grigore Popa,

24. Blaga către Băncilă, Sibiu, 19 nov. 1940, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 189.

25. René de Weck, *Jurnal. Jurnalul unui diplomat elveţian în România: 1935-1945*, ediţie tradusă din franceză şi îngrijită de Viorel Grecu şi Claudia Chinezu, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 2000, pp. 46-62, 65, 66, 68.

pentru că „tovărășia lui nu e totdeauna ce ar trebui lui Lucian în aceste momente de încleștări grave, în cari capetele oamenilor cad ori se păstrează o dată cu ideile"[26]. La fel, l-a sfătuit ca, dacă îi va fi propusă colaborarea la o revistă germană, s-o accepte: „Dacă vei primi propunerea de a face parte din comitetul de direcție al unei reviste în nemțește, ce va apărea la București și Viena, ar fi nimerit să nu refuzi"[27] – nu a fost cazul, lui Blaga nu i-a fost făcută o asemenea propunere.

În aceeași scrisoare din 30 noiembrie 1940 în care îl prevenea să se ferească de Grigore Popa, Băncilă l-a invitat pe Blaga să țină o conferință la Frăția de Cruce – organizație legionară, deci – din Brăila[28]. Nu știm cînd anume i-a ajuns lui Blaga epistola lui Băncilă, scrisă după asasinarea de către legionari, în noaptea de 26 spre 27 noiembrie, a 64 de foști demnitari români închiși la Jilava și după asasinarea economistului Virgil Madgearu și a istoricului și omului politic Nicolae Iorga. (Ralea, închis de legionari de trei ori[29], a scăpat printr-o minune.)

La aflarea știrii despre asasinarea lui Iorga, Blaga, care somatiza șocurile și, după cum a notat Cornelia în jurnalul ei, la orice eveniment neplăcut se agita și își lua obsesiv temperatura[30], s-a îmbolnăvit. „Atunci când a avut loc asasinarea lui Nicolae Iorga, pentru care avea o mare stimă (cu toate că acesta l-a atacat în repetate rânduri), știu, îmi amintesc ca imagine, Tata a zăcut în pat, bolnav de supărare. Câteva zile"[31], rememorează Dorli Blaga. Putem presupune și că a fost cuprins de teamă. În *Luntrea lui Caron*, autorii abominabilei crime au fost numiți scurt: „o bandă de asasini"[32]; și, fără să tacă asupra multelor persecuții la care Iorga l-a supus, romancierul i-a făcut ilustrului istoric un portret excepțional, numindu-l „personalitate de dimensiuni asiriene"[33].

(La mijlocul lunii decembrie 1940 a avut, în fața lui I. Negoițescu, studentul său legionar, o ieșire umorală teribilă despre Iorga: acesta, ar fi spus Blaga, „a fost un om așa de rău cum nici nu-și poate lumea închipui. Comitea răul cu luciditate diabolică. Lucian

26. Băncilă către Blaga, București, 30 nov. 1940, în Băncilă – Blaga, *Corespondență*, p. 191.
27. Băncilă către Blaga, București, 22 dec. 1940, în *Ibidem*, p. 194.
28. Băncilă către Blaga, București, 30 nov. 1940, în *Ibidem*, p. 192.
29. René de Weck, *Jurnal*, pp. 51, 56, 57, 58, 68.
30. „Lucian e mult mai liniștit de cînd are siguranța mutării la Berna. Nu-și mai ia temperatura, asta e deja un mare progres", nota Cornelia, după ce, la Viena fiind Blaga cu slujba, noul său șef, Alexandru Gurănescu, l-a șicanat, ca să-l facă să plece. Vezi Cornelia Blaga, *Jurnale*, 5 ian. 1937, p. 58.
31. Dorli Blaga, *Tatăl meu, Lucian Blaga*, cap. „Oprimarea", p. 191.
32. Blaga, *Luntrea lui Caron*, pp. 98-99.
33. *Ibidem*, p. 99.

Blaga e de părere că pedeapsa cu moartea, ce i s-a aplicat lui Iorga, a fost prea uşoară... Trebuia pedepsit poate cu viaţa şi desconsiderarea, care să-i arate lui Iorga cît dispreţ se poate arunca peste persoana lui, preamărită din eroare..."[34]. Ceea ce i-a spus Blaga lui Negoiţescu despre firea şi hachiţele lui Iorga este, în linii mari, exact, marele istoric, prin temperamentul lui autoritar şi prin ideologia sa culturală, sămănătorismul, a fost un perpetuu factor de tulburare a vieţii culturale / literare din România interbelică.)

Răspunsul lui Blaga la propunearea lui Băncilă a fost dat în aceste circumstanţe. Nu ştim cînd i-a ajuns scrisoarea lui Băncilă, oricum, filosoful i-a răspuns în 14 decembrie, telegrafic, cum că acceptă să ţină conferinţa, dînd chiar un titlu, „Latiniştii ardeleni şi mesianismul cărţii"[35]. Lui Blaga, o conferinţă îi lua cel puţin o lună de pregătire, aşa că este de presupus că, în momentul cînd a acceptat invitaţia şi a dat titlul, o avea deja scrisă; iar preocupările lui pentru Şcoala Ardeleană erau vechi, ca dovadă faptul că în aprilie 1928 i-a vorbit lui Ion Breazu[36] despre „rolul ei istoric". Rămînea ca după Anul Nou să fie fixată data. Apoi au început calculele calendaristice, Băncilă a propus să fie ţinută imediat după Anul Nou sau în 22 ianuarie, Blaga a fost de acord cu 22 ianuarie, Băncilă l-a prevenit că e foarte frig şi a propus amînarea pentru aprilie, Blaga a fost de acord cu aprilie, Băncilă a confirmat aprilie ca lună a conferinţei, dar a lăsat totuşi data ei deschisă şi pentru altcîndva etc. Nu se ajunsese încă la stabilirea de comun acord a unei date, şi a venit Rebeliunea legionară, legionarii au devenit, din guvernanţi, persoane urmărite şi arestate, aşa că pînă la urmă conferinţa nu a mai fost niciodată ţinută.

După Rebeliune, Băncilă nu a fost, din fericire, nici urmărit, nici arestat, semn că nu era unul dintre legionarii foarte vizibili; a fost însă închis fiul său, Ioan Băncilă, cîndva în iunie 1941, şi eliberat în iulie[37].

Este mai mult decît probabil că textul conferinţei neţinute la Brăila este baza conferinţei despre Şcoala Ardeleană pe care filosoful a ţinut-o la Sibiu, în decembrie 1940, şi pe care a semnalat-o

34. I. Negoiţescu, „Fărîme dintr-un jurnal", însemnare din Sibiu, luni, 16 dec. 1940, în Idem, *Ora oglinzilor*, pagini de jurnal, memorialistică, epistolar şi alte texte cu caracter confesiv, ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Dan Damaschin, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1997, p. 106.
35. Blaga către Băncilă, telegramă, Sibiu, 14 dec. 1940, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 193.
36. Ion Breazu, „Note de jurnal. Paris 1927-1928. Sibiu 1945", în *De amicitia Blaga – Breazu*, p. 312.
37. Băncilă către Blaga, Brăila, 16 iun. 1941, 21 iul. 1941, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, pp. 216, 219.

Victor Iancu[38]; după rezumatul pe care îl face acesta, ne dăm seama că în centrul conferinţei se afla figura protopopului de Reghin, Petru Maior, şi că în prima parte a vorbirii lui, conferenţiarul a socotit necesar să-i elogieze pe daci şi să declare că-şi imaginează limba dacă potrivită pentru poezie: neavînd nici limba dacă, nici textul conferinţei, ci doar semnalarea lui Victor Iancu, nu avem nici ce să comentăm. Acelaşi text, modificat sau nu, trebuie să fi fost baza conferinţei „Şcoala ardeleană" ţinută de filosof în 16 martie 1942, pentru studenţii universităţii clujene[39] aflate în refugiu la Sibiu. Iar mai tîrziu, a devenit eseul – splendid şi de o mare noutate interpretativă – intitulat „Şcoala ardeleană-latinistă", publicat de Blaga în 1943 în *Vremea*[40], în numărul tematic care aniversa, în condiţiile războiului şi ale provinciei mutilate, 25 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România. Textul a fost apoi inclus în prima ediţie a volumului postum *Isvoade*[41]. Aşa cum îl cunoaştem din *Vremea* şi din *Isvoade*, eseul lui Blaga este un valoros studiu novator despre corifeii ardeleni, fără trimiteri sau aluzii politice actualizante.

Acceptarea de către Blaga a invitaţiei de-a conferenţia la o Frăţie de Cruce a fost *primul lui gest de colaborare pe faţă cu legionarii*. A acceptat pentru că propunerea venea de la Băncilă, exegetul său, care i-a adus în anii '30, prin scrisul lui, multă bucurie? A acceptat-o pentru că *se temea* de felul cum îi tratau legionarii pe intelectualii consideraţi duşmani? Pentru că, dezorientat de pe urma faptului că regele fusese alungat, se temea, ca intelectual preţuit de Carol al II-lea, că va fi şi el victima mîniei legionare? Sau pur şi simplu pentru că această conferinţă era un prilej să îl întîlnească pe Băncilă? Din alte – care? – motive? Imposibil de răspuns.

O ultimă urmă a autorităţii lui Băncilă asupra lui Blaga este informaţia pe care i-o dă filosoful, la mai bine de două luni după căderea legionarilor de la putere, că a refuzat propunerea lui Crainic, atunci ministru al Propagandei, de a conduce un ziar din Sibiu[42]. Nu ştim de ce i-a scris acest lucru, poate avea legătură cu vreo

38. Victor Iancu, „O nimerită caracterizare a sufletului ardelenesc", în *Tribuna Ardealului* (Kolozsvár – Cluj), anul II, nr. 86, 1 ian. 1941, p. 3.
39. Bălu, *Viaţa lui Lucian Blaga*, II, p. 286.
40. Blaga, „Şcoala ardeleană-latinistă", în *Vremea*, anul XV, nr. 726, 28 nov. 1943, pp. 6-7.
41. Blaga, „Şcoala ardeleană-latinistă", în Idem, *Isvoade*, ediţie îngrijită de Dorli Blaga şi Petre Nicolau, prefaţă de George Gană, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.
42. Blaga către Băncilă, Sibiu, 29 martie 1941, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, pp. 199-200.

discuţie de-a lor pe tema refuzurilor lui repetate de a accepta funcţii. Nu ştim nici de ce nu i-a dat mai multe amănunte despre această propunere, mai ales că, ironie a destinului pe care Blaga trebuie să o fi savurat, propunerea i-a fost făcută printr-un mesager aparte, teologul Dumitru Stăniloae:

> „În primele luni ale anului 1941, după ce regimul Antonescu s-a instalat singur la putere, au venit la mine doi trimişi din partea ministerului propagandei; pot să le arăt numele: prof. D. Stăniloaie şi prof. Grigore Popa. Îmi făceau oferta să accept conducerea ziarului *Ţara* de la Sibiu. Oferta venea din partea Ministerului. Ziarul avea menirea să sprijine politica regimului. Am refuzat. De trei ori au venit la mine aceşti trimişi. De trei ori am refuzat"[43],

narează filosoful, în septembrie 1959, în „Memoriul" său către Comitetul Central al P.M.R. Dacă ne gîndim că D. Stăniloae îl contestase deja pe Blaga pentru filosofia lui la fel de liberă de creştinism precum aceea a lui Schopenhauer şi urma să-l conteste din nou, în curînd, amănuntele acestea sînt plăcute.

*

Ascendentul pe care Băncilă îl are, aşa, deodată, asupra filosofului în toamna anului 1940 – mă iau strict după corespondenţa lor, după faptul că Băncilă îi dă sfaturi de conduită publică – este, cel mai probabil, în legătură cu plecarea regelui Carol de pe tron şi din România şi cu instalarea la guvernare a legionarilor. A fost ca şi cum dispărînd regele, marele protector al lui Blaga, din peisaj, Băncilă, ajuns, prin formaţiunea politică din care făcea parte, la putere, ar fi încercat sau s-ar fi simţit dator să preia din mers funcţia de protejare a filosofului.

Este posibil ca, după 6 septembrie 1940, data cînd regele Carol al II-lea, izolat din punct de vedere politic, şi-a transmis prerogativele regale fiului său Mihai, şi după plecarea acestuia din ţară, Lucian Blaga să fi fost deprimat, chiar înspăimîntat. Aşa cum am mai spus, nu s-au păstrat mărturii despre reacţia lui intimă la pierderea marelui său protector, fapt explicabil prin multele schimbări de regim politic din România, care i-au făcut pe oameni precauţi cu ce scriu sau vorbesc.

---

43. Blaga, „Memoriu către Comitetul Central al P.M.R.", 1959, în Mircea Zaciu, *Lancea lui Ahile*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1980, p. 357. Textul este de asemenea publicat în Pavel Ţugui, *Amurgul demiurgilor. Arghezi, Blaga, Călinescu (Dosare literare)*, Bucureşti, Editura Floarea Darurilor, 1998, pp. 174-188. Pentru istoria publicării „Memoriului" (cum îl voi numi în continuare pe scurt), vezi Anexa II.

Oricum, după plecarea silită a regelui, în următorii cîțiva ani viața filosofului a fost asediată de conflicte și acuzații publice, ca și cum destui intelectuali români abia ar fi așteptat ca acesta să fie cu spatele descoperit. Iar odată ce bulgărele s-a pornit, s-a rostogolit de la sine, devenind o avalanșă care nu a mai putut fi oprită. Prestigiul lui filosofic – mult crescut în urma acelui „extraordinar discurs"[44] al regelui la primirea în Academie, care a fost citit de intelectuali într-o grilă intens politizată – a fost supus în anii 1940-1944 unei eroziuni sistematice, venite din cele mai neașteptate direcții. Imediat ce a rămas fără surprinzătoarea și niciodată ceruta de el protecție a suveranului, asupra sa a început să se reverse cascada atacurilor. Ani de zile de-acum încolo, oricine a avut chef să dea glas adversității ideatice și ideologice ori pur și simplu invidiei față de Blaga a avut cale liberă.

Unele conflicte, în ciuda mizei importante, au fost penibil-ridicole, ca de pildă acela din 1941 cu Dan Botta cu privire la paternitatea conceptului de *spațiu mioritic unduitor*[45], la care Blaga are întîietate cronologică dovedită, iar Botta, revendicări nejustificate; și cînd nu a mai fost nimic de spus, Dan Botta l-a provocat pe adevăratul autor al ideii de unduire și al conceptului de spațiu mioritic la duel (iar Marin Ciortea, prietenul filosofului, s-a oferit să-i țină locul; nu a fost cazul, înfruntarea cu arme nu a mai avut loc). Altele – războiul teologilor (declanșat în 1940, acutizat în 1942, activ încă în 1944), ruptura cu Crainic și cu *Gîndirea* (iulie 1943), din inițiativa directorului revistei, conflictul cu filosoful Rădulescu-Motru (1943), care a antrenat și Academia – au fost însă cu adevărat serioase. Alte evenimente publice, cum a fost de pildă „Manifestul Cercului Literar" (mai 1943), scris și semnat de studenții săi apropiați, erau lovituri prin tăcere asupra numelui său, pe care la rîndul lui Blaga le-a receptat în tăcere. Tot în această perioadă, Blaga a intrat, din proprie voință, în apărarea lui Zevedei Barbu, asistentul său la Universitate și colaboratorul său la revista *Saeculum*, implicat în 1943, pentru activitatea lui comunistă, într-un proces care era cît pe-aci să-l coste viața.

44. E. Lovinescu, *Sburătorul. Agende literare*, V, ediție de Monica Lovinescu și Gabriela Omăt, note de Alexandru George, Margareta Feraru și Gabriela Omăt, București, Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă, Academia Română, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu", Editura C.N.I. „Coresi" S.A., 2001, însemnare din 5 iunie 1937, p. 94.

45. Istoria conflictului a fost repetat refăcută; vezi Bălu, *Viața lui Lucian Blaga*, II, pp. 357-365; mai recent, Ion Simuț, „Dan Botta și Lucian Blaga: istoria unei polemici", în Idem, *Vămile posterității*, pp. 443-454.

Capitolul III

Blaga citit de Stăniloae

Ca reacţie la *Diferenţialele divine*, carte apărută în mai 1940, apoi la volumul din 1942, *Religie şi spirit*, contra lui Blaga a început ceva ce poate fi numit *războiul teologilor*. Discuţia a fost pornită de Dumitru Stăniloae, care mai scrisese despre opera lui Blaga, foarte sensibilizat la atitudinea aparte a filosofului faţă de religie, în special faţă de confesiunea ortodoxă. În articolul „Metafizica lui Lucian Blaga", din 1934, teologul ortodox a observat că filosofia lui Blaga a devenit metafizică şi, plin de speranţe, a căutat potriviri între creştinism şi metafizica în stare născîndă a lui Blaga; în textul acesta tatonant, se poate vedea marea dorinţă a teologului de-a găsi puncte de întîlnire, de pildă: „în ideea cenzurii transcendente, înţeleasă în mod general, şi în ideea de Dumnezeu implicată de ea, metafizica lui Lucian Blaga prezintă mari înrudiri cu creştinismul"; în acelaşi timp, se întreba, nu fără îngrijorare, „în ce direcţie se va dezvolta filosofia lui Lucian Blaga. Va fi dezvoltarea aceasta o consolidare a poziţiilor pe cari se găseşte acum, sau se va apropia mai mult de duhul creştinismului răsăritean?"[46]; căci el îşi dă seama că, în unele privinţe, aserţiunile lui Blaga nu consună cu ortodoxia şi nu sînt conforme cu ea.

Era o observaţie corectă, o făcuse înaintea lui Stăniloae, în registru strict descriptiv-explicativ, şi marele critic literar Pompiliu Constantinescu, care a arătat că asocierea numelui lui Blaga la curentul ortodoxist este o eroare, opera acestuia realizîndu-se „în afara cadrelor istorice ale ortodoxismului naţional"[47].

Dumitru Stăniloae a perseverat în citirea a tot ceea ce publica Blaga; în 1939, în articolul „Ortodoxie şi latinitate"[48], a comentat

46. Dumitru Stăniloae, „Metafizica lui Lucian Blaga", în *Revista teologică*, anul XXIV, nr. 11-12, nov.-dec. 1934, pp. 393-401.
47. Pompiliu Constantinescu, „Lucian Blaga", 1933, în Idem, *Scrieri*, 1, ediţie îngrijită de Constanţa Constantinescu, cu o prefaţă de Victor Felea, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967, p. 274.
48. Dumitru Stăniloae, „Ortodoxie şi latinitate", în *Gîndirea*, anul XVIII, nr. 4, apr. 1939, pp. 197-202.

favorabil un text al acestuia abia apărut în *Gîndirea*, „Artă și valoare"[49]; iar în 1941, la sfîrșitul unui studiu expozitiv despre „dogmă", a luat în discuție *Eonul dogmatic*, observînd că autorul lui nu recunoaște „că în cazul dogmei religioase el [impulsul de a formula dogma] poate și trebuie să aibă într-adevăr caracterul misteriosului proces credință-revelație"[50]; cu alte cuvinte, teologul a reacționat la un pasaj – foarte clar, de altfel – din *Eonul dogmatic*[51], în care Blaga spune că sistemul teologic al creștinismului are o origine „pretins neomenească"; și, ca teolog, nu a gustat libertatea cu care filosoful extrage postularea de tip dogmatic din spațiul teologiei, o laicizează cu totul – pentru că, în fond, asta face Blaga – și o transformă într-o metodă de lucru într-un alt domeniu al culturii, în domeniul filosofic al gnoseologiei. Pentru filosofia lui Blaga, procedura dogmatică de postulare este esențială, stînd la temelia întregului său edificiu filosofic.

Marea ieșire la rampă a lui Stăniloae a fost însă la adresa celor două volume mai sus menționate. Și cînd a examinat teoria blagiană a cunoașterii, și cînd a comentat teoria lui cosmologică, teologul a fost interesat de atitudinea filosofului față de religie, de potrivirea sau nepotrivirea ideilor acestuia cu doctrina creștină. Comentînd, în 1940, *Diferențialele divine*, D. Stăniloae socotește că filosofia lui Blaga este „înapoiată", că autorul cărții „explică acum bazele realității într-un chip intelectualist și obiectivist, cu rațiune detașată de trăirea totală și de atmosfera de mister". Deoarece filosoful face abstracție de „iubirea de Dumnezeu" și nu crede în viața după moarte, la întrebarea: „Ce scop are lumea în concepția dlui Lucian Blaga?", răspunsul dat de această filosofie ar fi, spune teologul: „Nici unul". Urmaș al lui Democrit și al atomismului materialist văzut prin prisma chimiei contemporane, Blaga aduce o filosofie „grosieră", necreștină, neortodoxă, observă teologul, trăgînd concluzia că „Lucian Blaga a zădărnicit posibilitatea ca creștinismul și în special ortodoxia românească să poată arăta în D-sa un exponent al lor".

În legătură cu această ultimă declarație a teologului, să observăm faptul că, după apariția *Spațiului mioritic* (1936), în mediul teologic românesc s-a născut speranța că, în continuare, Blaga va crea prin lucrările lui o filosofie ortodoxă a românescului. Filosofia culturii și a popoarelor era în acei ani la modă, iar întîietatea ortodoxiei față de alte confesiuni creștine, recunoscută ca atare în Constituția României din 1923, alimenta aspirațiile teologilor de a avea o metafizică ortodoxă a poporului român. Să mai adăugăm faptul că,

49. Blaga, „Artă și valoare. Cadrul teoretic...", în *Gîndirea*, anul XVIII, nr. 1, ian. 1939, pp. 28-40.
50. Dumitru Stăniloae, „Despre dogmă", în *Gîndirea*, anul XX, nr. 3-4, mart.-apr. 1941, pp. 172-181.
51. Blaga, *Eonul dogmatic*, în Idem, *Opere*, 8, pp. 294-295.

în cultura românească, tema specificului nostru etnic, naţional, numită de la un moment dat tema românismului, este, de la cronicari şi pînă astăzi, o constantă; drept urmare, lucrările de psihologia poporului român şi de filosofia culturii şi istoriei aplicate pe cazul poporului / naţiunii române sînt numeroase. Volumul *Spaţiul mioritic* (1936) a apărut în acest climat cultural. Iar mai multe capitole din carte – cele în care Blaga a descris şi analizat spiritualitatea ordodoxă şi a arătat orientarea acesteia spre „categoriile «organicului»", apoi a expus afirmaţiile ortodoxiei despre neam şi naţiune – au putut pe bună dreptate să nutrească aşteptările teologilor ortodocşi de-a avea în Blaga filosoful care va da mult dorita metafizică ortodoxă a românescului. Tonul elogios al consideraţiilor lui Blaga despre confesiunea ortodoxă a făcut ca aşteptările iniţiale ale teologilor faţă de Blaga să nu fie, aşadar, fără temei. Şi abia după *Diferenţialele divine* şi mai ales după *Religie şi spirit* şi-au pierdut iluziile şi şi-au dat seama că filosoful de la care aşteptau atît de mult este, de fapt, aproape ca un ateu, care umblă numai pe drumul său.

Diagnosticînd faptul că Blaga nu crede în păcatul originar şi în nemurire, Stăniloae l-a acuzat că nu are şi nu poate avea o etică. Într-adevăr, filosoful, care intenţiona să includă în sistemul său şi-o asemenea lucrare, la acea dată nu avea încă nimic scris pe problema etică. Ceea ce nu înseamnă însă că punctul de vedere al teologului Stăniloae ar fi corect întemeiat, căci etica poate exista şi fără o bază (creştină sau de altă religie) de natură religioasă, ca o disciplină construită pe alte fundamente, atee, de pildă pe structura antropologică a omului. Stăniloae şi-a dus obiecţia pînă la ultimele ei consecinţe:

> „nici neamul, nici ortodoxia nu-l pot urma, căci nu se mai recunosc în ea [în filosofia blagiană]"[52].

Bazată pe premisa că românitatea şi ortodoxia ar fi într-o relaţie obligatorie[53], această ultimă afirmaţie a profesorului de teologie este gravă, deoarece echivalează cu excluderea lui Blaga din „neamul" românesc, adică din poporul, respectiv naţiunea română.

După această remarcabilă faptă, D. Stăniloae, pe atunci rectorul Teologiei ortodoxe din Sibiu, a reluat ofensiva în 1942; anume, între

52. Dumitru Stăniloae, „Cosmologia dlui Lucian Blaga", în *Telegraful român*, 19 mai, 26 mai, 2 iun. 1940. Textul a fost reluat de autor la sfîrşitul volumului său *Poziţia dlui Lucian Blaga faţă de Creştinism şi Ortodoxie*, 1942.

53. Nu intru în istoricul acestei afirmaţii, pe care o găsim şi la Nae Ionescu, de pildă. Vezi Marta Petreu, *Diavolul şi ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian*, ediţia a treia revăzută şi adăugită, Iaşi, Editura Polirom, 2016, pp. 22-32.

31 mai şi 16 august 1942, el a publicat în serial, în bisăptămînalul *Telegraful român*, un studiu amănunţit, politicos în formă, foarte violent de fond, despre filosofia blagiană; apoi, imediat, împreună cu recenzia din 1940, a adunat consideraţiile sale în volumul *Poziţia dlui Lucian Blaga faţă de Creştinism şi Ortodoxie*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1942.

Pe fundalul creşterii religiozităţii din perioada interbelică, potenţată de cea mai populară mişcare politică pe care a avut-o România în acea perioadă, Mişcarea legionară, la care se adaugă ideologia ortodoxistă – a lui Nichifor Crainic, Nae Ionescu, Radu Dragnea etc. –, care a stabilit o legătură obligatorie între românitate şi ordodoxie, în epocă s-a creat o stare de religiozitate difuză şi normativă, încît oricine încălca norma era sancţionat. Aşa a păţit-o Cioran, în 1937, cu *Lacrimi şi Sfinţi*, carte respinsă ca „macerantă"[54] chiar şi de prietenii lui cei mai apropiaţi, cum a fost Eliade. Deoarece a fost susţinut din mai multe surse, politice, intelectuale, bisericeşti, ortodoxismul a rămas în vigoare ca ideologie cultural-politică şi după Rebeliunea legionară.

Blaga a respins de timpuriu, încă din anii 1920, ideologia ortodoxistă şi asimilarea sa la ortodoxişti, şi anume în controversele private cu Nichifor Crainic, apoi în corespondenţa de asemenea privată cu Tudor Vianu; apoi, elegant dar ferm, în discursul de răspuns[55] la recepţia lui Crainic la Academia Română (mai 1941); iar în final, le-a refutat în mod public, în articolul „Despre viitorul filosofiei româneşti"[56], un text care a fost prezentat studenţilor ca lecţie de deschidere a cursului în anul universitar 1941-1942[57] şi care „A produs multă tulburare"[58] de la această primă prezentare publică. În acest eseu, tipărit abia în 1943, Blaga a disociat şi autonomizat: filosofia de religie; filosofia românească de ortodoxia românească; românitatea de ortodoxie, considerîndu-le domenii, existenţe, valori independente. Pentru el, ideea că între românitate şi ortodoxie ar exista o legătură necesară şi obligatorie reprezenta o

54. Vezi Marta Petreu, *De la Junimea la Noica*, studiul *„Lacrimi şi Sfinţi* sau cartea misticului refuzat".
55. Blaga, „Nichifor Crainic", în *Gîndirea*, anul XX, nr. 6, iun. 1941, pp. 278-288; cu titlul schimbat: „Gîndirismul. Răspuns la discursul de recepţie în Academia Română al lui Nichifor Crainic" (22 mai 1941), în Idem, *Izvoade*, 2002, pp. 25-44.
56. Blaga, „Despre viitorul filosofiei româneşti", în *Saeculum*, anul I, nr. 1, ian. 1943, pp. 1-5.
57. Blaga către Domniţa, Sibiu, 28 oct. 1941, în Lucian Blaga, Domniţa Gherghinescu-Vania, *Domniţa nebănuitelor trepte*, ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Simona Cioculescu, Bucureşti, Muzeul Literaturii Române, 1995, p. 29.
58. Blaga către Domniţa, Sibiu, 19 nov. 1941, în Lucian Blaga, Domniţa Gherghinescu-Vania, *Domniţa nebănuitelor trepte*, p. 31.

flagrantă încălcare a independenţei domeniilor culturii şi a finalităţii axiologice proprii fiecăruia dintre acestea. Pe deasupra, pentru el religia reprezenta pur şi simplu o creaţie a inconştientului colectiv, modelată de factorii stilistici abisali.

Iar forma lui de credinţă – pentru că a avut una – a fost cu totul particulară: o religie cu un singur credincios şi practicant, credinţa lui în Marele Anonim, într-o forţă spirituală centrală, anterioară Universului şi indiferentă faţă de creatura pe care o cenzurează.

Ideile lui Blaga despre ortodoxie au trecut firesc în opera lui. Stăniloae a descifrat corect faptul că Blaga nu lucrează la filosofia ortodoxă a neamului românesc, că nu creează o filosofie creştină şi că, pentru autorul *Eonului dogmatic*, religia este doar o creaţie umană, nu una divină şi revelată. Ca teolog credincios cum era, folosindu-se atît de forţa sa polemică, cît şi de forţa Bisericii Ortodoxe Române, precum şi de avantajul considerabil pe care i-l dădea „spiritul epocii", D. Stăniloae a respins filosofia lui Blaga şi a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a-l discredita pe filosof.

În lungul său studiu polemic din 1942, Stăniloae i-a reproşat lui Blaga faptul că nu consideră ortodoxia o notă obligatorie a românităţii şi l-a numit, chiar din cauza acestui fapt, un pericol pentru românism. După Stăniloae, filosofia blagiană

> „e potrivnică creştinismului propriu-zis şi deci şi ortodoxiei, întrucît neagă Revelaţia care este temelia ei. Fiind însă potrivnică creştinismului şi deci ortodoxiei, această filosofie e potrivnică şi românismului".

În epocă, în plin război, o asemenea acuzaţie era gravă.

După Stăniloae, concepţia lui Blaga este „un fel de agnosticism", un „kantianism poetic", o filosofie religioasă anticreştină, asemănătoare cu gîndirea lui Feuerbach şi Spencer; la fel, a considerat ca grave faptul că la Blaga religia apare fără Dumnezeu ca „persoană" şi apoi faptul că în definirea religiei filosoful face abstracţie de nota credinţei.

Concluzia teologului a fost categoric negativă: „sistemul d-lui Blaga e dominat de ideea că rolul covîrşitor îl are în destinul omului cunoaşterea nu etica. Prin cunoaştere se împlineşte destinul omului. Sistemul D-sale e chiar opus eticii". În amănunt, teologul spune despre filosof că are o gîndire „individualistă şi antietică", că filosofia lui „nu cunoaşte libertate, păcat, virtute, obligaţii şi răspundere", aşa că el, Stăniloae, a luat pe seama sa „datoria sfîntă" de a lupta contra unuia ca Blaga, care „încearcă să construiască dumnezei".

Pe un ton mîhnit, teologul admite că, după *Spaţiul mioritic* – deşi încă din această carte existau semne că filosoful vede în

ortodoxie numai stilul, nu şi alte elemente –, Biserica Ortodoxă a aşteptat ca Blaga să dea filosofia „specificului nostru etnic şi ortodox".

Într-adevăr, în *Spaţiul mioritic* (1936), filosoful a recurs şi la etnic ca factor explicativ, atunci cînd a arătat că religia creştină s-a adaptat, în decursul expansiunii ei, la „duhul local sau etnic"; este o observaţie curentă, de fapt, pe care filosoful a reformulat-o în felul său metaforic-conceptual. În aceste capitole, Blaga a afirmat că spiritualitatea creştină, devenită în Europa de Răsărit confesiunea ortodoxă, este una bipolară, care pendulează între transcendenţă (polul originar al creştinismului, concepţia despre transcendent) şi categoriile organicului (polul lumesc al creştinismului, îndatorat „duhului local"[59], adică etnicului). Şi cînd a comparat-o cu protestantismul şi catolicismul, filosoful a scris despre confesiunea ortodoxă pe un ton elogios. În *Spaţiul mioritic* a lăsat neclarificată relaţia dintre „duhul local sau etnic" şi matricea stilistică, şi abia prin raţionamente mediate, făcute pe materia întregii sale opere, putem să ne dăm seama că pentru Blaga întîietatea creativă o avea matricea stilistică, etnicitatea fiind pur şi simplu un fapt de evidenţă, de care nimeni nu poate să scape, cum spunea el într-un interviu. Factorul ultim, cu cea mai mare valoare explicativă pentru trăsăturile pe care filosoful le atribuie românităţii, este *stilul*, generat inconştient, spontan, organic, de *matricea stilistică abisală*. După părerea sa, orice creaţie a minţii şi mîinilor omului, de la artă şi metafizică la organizarea socială, este modelată de matricea stilistică abisală, care reprezintă un apriorism universal (dar modificabil în timpi istorici îndelungi).

Prin conţinutul cîtorva capitole, Blaga a alimentat fără voia sa aşteptările teologilor ortodocşi. Or, ceea ce a dat el cu adevărat, observă Stăniloae, nu se potriveşte cu aşteptările. În fond, spune acesta, în felul lui perfect urban şi întristat, filosofia blagiană poartă „pecetea filosofiei germane", precis: „a protestantismului german". Iar prin „caracterul antiortodox" al acesteia, are şi un caracter „antiromânesc"; mai mult, este „opusă tendinţelor eroice, comunitariste, altruiste ale lumii tinere de azi", denunţă el, făcînd aluzie la războiul mondial în curs şi la ideologia colectivistă a epocii, aşa că ea este „o apariţie tardivă a trecutului raţionalist, individualist şi antispiritualist". „În nici un caz însă ea nu poate fi privită ca o expresie autentică a spiritului românesc şi deci ca un punct de plecare pentru cugetarea românească viitoare", avertizează teologul, ci este „mai degrabă o piedică decît un factor pozitiv", căci „dezastruoasă".

Stăniloae admite că mai există şi alţi filosofi români ostili creştinismului, dar nici unul nu a mers atît de departe ca Blaga, să

59. Blaga, „Spaţiul mioritic", 1936, în Idem, *Opere*, 9, *Trilogia culturii*, ediţie îngrijită de Dorli Blaga, studiu introductiv de Al. Tănase, Bucureşti, Editura Minerva, 1985, p. 205.

nege revelaţia şi dumnezeirea lui Hristos. Iar dacă pînă acum Blaga, prin echivocurile lui de limbaj, a „ispitit" lumea să se apropie de filosofia sa, faptul trebuie să înceteze, deoarece „în interiorul" acestei filosofii „nu se mai află aproape nimic creştin", iar apropierea de ea „ar putea să aibă urmări tot mai periculoase pentru sufletul generaţiilor tinere".

Cînd a scris lungul său studiu contra lui Blaga, Stăniloae era rectorul Academiei Teologice Andreiene din Sibiu, poziţie care a dat şi mai mare autoritate verdictului său; unul dintre articole se adresează studenţilor teologi, pe care îi avertizează contra filosofului: „Avem deci o datorie sfîntă ca azi, cînd lumea din jurul nostru încearcă să construiască dumnezei făcuţi de minte omenească, înlocuind realitatea lui Dumnezeu din Iisus Hristos cu umbre inconsistente, să propovăduim cu o rîvnă mai mare ca oricînd mărirea şi puterea dumnezeiască..."[60]. O recomandare care arăta încă şi încă o dată că Blaga nu era recunoscut de conducerea Bisericii Ortodoxe ca unul de-al lor, ci indicat ca duşmanul însuşi.

Deci, pentru teologul ortodox D. Stăniloae filosofia lui Blaga este opusă creştinismului, opusă ortodoxiei, lipsită de etică, periculoasă pentru generaţiile tinere, periculoasă pentru românism, pentru români. De fapt, Stăniloae are o gîndire de ev mediu potrivită cu un stat teocratic: consideră că filosofia se află pur şi simplu sub tutela teologiei, iar filosofia românească sub tutela religiei ortodoxe. Observaţiile lui îşi au originea în neînţelegerea fundamentală a faptului că filosofia are un statut independent. Autoritatea publică a teologului a fost potenţată şi de faptul că, în anii 1940, mentalitatea din ţară era influenţată de cele două decenii de ortodoxism activ, iar ţara, pentru că ciuntită teritorial şi aflată în război, într-o stare de suferinţă evidentă. Asemenea epoci, încărcate de evenimente istorice şi pline de durere, sînt nefavorabile libertăţii de gîndire şi democraţiei.

Există multe observaţii ale teologului despre filosofia blagiană interesante şi exacte, la care subscriu, *însă fără a accepta nici una din consecinţele pe care Stăniloae le trage din ele*. Şi anume, mi se pare semnificativ că Stăniloae nu vorbeşte niciodată, cum s-a tot vorbit în perioada interbelică şi-apoi în continuare, despre o presupusă atitudine mistică a operei blagiene: el ştia prea bine că această operă nu este mistică. La fel, consider corecte: observaţia că Blaga nu este ortodox şi nici ortodoxist în ceea ce scrie; observaţia că Blaga explică temeiurile universului în chip intelectualist şi obiectivist, *raţional* chiar – iată că a existat totuşi în cultura română cineva care şi-a dat seama de *raţionalismul* lui Blaga! –,

60. Dumitru Stăniloae, *Poziţia dlui Lucian Blaga faţă de creştinism şi ortodoxie*, Bucureşti, Editura Paideia, 1993.

căci filosoful s-a bazat pe datele științelor extrem-contemporane lui, asupra cărora a speculat maximal; chiar și observația lui Stăniloae că Blaga ar fi un atomist influențat de chimia contemporană are un sîmbure veridic în ea – Blaga, la curent cu fizica particulelor elementare și pe urmele ei, a vorbit despre o lume făcută din frînturi infinitezimale, pe care le-a botezat „diferențiale divine". Observația lui Stăniloae că filosofia lui Blaga nu este creștină e de asemenea întemeiată, dar, firește, pretinde o nuanțare pe care teologul nu a făcut-o, aceea că Blaga a respectat religia, considerînd-o o măreață creație culturală a omului, supusă factorilor stilistici; așa că Blaga a fost un filosof a-creștin (cum a mai fost, în cultura europeană, Schopenhauer), dar nu anticreștin; unul care raționează de pe poziția autonomiei domeniilor de cultură, iar nu de pe poziția subordonării filosofiei față de domeniul cultural al religiei; în plus, este un filosof spiritualist, chiar dacă într-o formă cu totul necanonică, fapt pe care Stăniloae nu i l-a recunoscut. Și altele asemenea.

Observația că pe Blaga îl interesează problema cunoașterii, nu a eticii, era la acea dată de asemenea întemeiată – însă se cuvine să o întregim cu afirmația că interesul pentru gnoseologie ține de chiar *fundamentele* filosofării; pentru a ajunge la etică, filosofia are nevoie de o teorie a cunoașterii și de-o ontologie / o metafizică în care să insereze universul antropologic, și apoi, pe aceste domenii, poate să înalțe, supremă, etica. Să îi ceri unui filosof – român, constructor de sistem, înainte de a-și fi încheiat sistemul – să dezbată, în secolul XX, direct problema etică a „păcatului" este un abuz și totodată o mare neînțelegere a felului cum funcționează filosofia. Așa cum am mai arătat, Blaga *intenționa* să scrie o etică, și numai totalitarismul de extremă stîngă după model sovietic înstăpînit la noi este responsabil că nu a scris-o; căci filosoful (la fel ca Aristotel, de altfel) era de părere că o etică poate fi gîndită și elaborată numai în libertate. Numai libertatea este favorabilă adevărului, iar etica presupune o construcție în spiritul adevărului gîndit fără nici o constrîngere. Drept urmare, din acest proiect filosofic ne-au rămas, din păcate, numai două articole[61]. Trăsăturile filosofiei blagiene care îl scoteau din sărite pe teolog sînt, de fapt, acelea care arată că Blaga era filosof pur și simplu: original, liber, necontaminat de moda și ideologiile dominante din România interbelică și, în ciuda limbajului „frumos" și expresiv, mai puțin „poetic" în sistemul său decît se spune.

(După ce a scris o viață întreagă despre opera și persoana lui în mod afectuos și elogios, mîndrindu-se că i-a fost student și că a

61. Este vorba despre două articole publicate după 1990, și anume „Adevărurile" și „Libertatea și conștiința libertății", antologate în Blaga, *Izvoade*, 2002.

avut favoarea de a-l însoţi adesea în drumul lui spre casă, Nicolae Balotă are faţă de Blaga, în volumul *Abisul luminat*[62], publicat postum, cam aceeaşi atitudine ca D. Stăniloae în timpul războiului. Şi anume, cheia persoanei lui Blaga i se pare lipsa de credinţă în Dumnezeul creştin. Aceasta este echivalată de eseist cu lipsa de mister, „un vid al misterului, tocmai la poetul şi filosoful misterului". Filosoful misterului, scrie Balotă, nu avea nici un mister, iar din cauza acestei carenţe religioase căuta „succedanee", stimuli pentru trăire, la „muzele" sale, a căror prezenţă îl înviora. Dar el, pentru că este necredincios, este „lipsitul de taină", afirmă, foarte reductiv şi nedrept, Balotă.

Paginile acestea, de o surprinzătoare – la Balotă – cruzime şi îngustime a raţionamentului, dar tapetate în fraze prozastic superbe, au fost scrise la bătrîneţe, cînd Nicolae Balotă, catolic practicant, s-a simţit îndreptăţit, din paradisul oraşului Nisa, să reevalueze figura lui Blaga prin prisma, rigidă, numai şi numai a credinţei în Dumnezeul creştin.)

Fără nici o exagerare, libertatea de gîndire a fost pentru Blaga o valoare supremă. Acest lucru se vede foarte clar din scrisoarea de demisie a filosofului din Astra. Faptele au fost următoarele[63]: în contextul criticilor agresive pe care D. Stăniloae i le aducea lui Blaga, Radu Stanca, viitorul său asistent, a scris o recenzie favorabilă despre *Religie şi spirit* şi a publicat-o în revista *Transilvania*[64]. Teologii din Sibiu au reacţionat, ne dăm seama de cine impulsionaţi!, cerînd revistei *Transilvania* să se desolidarizeze de textul lui Radu Stanca, sub ameninţarea că îşi vor da demisia din societatea Astra. Or, Astra era editorul revistei *Transilvania*, aşa că dorinţa teologilor a fost executată prompt: *Transilvania* a publicat, în nr. 7-8, pe iulie-august 1942, un comunicat de desolidarizare de recenzia lui Radu Stanca. Blaga s-a simţit nu numai solidar cu Radu Stanca, nu numai jignit pentru felul nedemn şi obsesiv în care D. Stăniloae şi Biserica Ortodoxă au încercat să-l elimine din spaţiul public şi să impună punctul lor de vedere, cum că opera blagiană este un pericol pentru naţiunea română, ci a simţit şi că unul dintre principiile sale de bază, acela al libertăţii de gîndire, este în pericol. El şi-a dat demisia din Astra, printr-o scrisoare publică adresată

62. Nicolae Balotă, *Abisul luminat*, pp. 291-296.
63. Marta Petreu, *Domni şi Doamne*, pp. 164-165. Vezi şi Ion Vartic, „Adevărul despre Blaga şi Radu Stanca", în *Apostrof*, anul XXXI, nr. 4 (359), 2020, pp. 8-9.
64. Radu Stanca, „Lucian Blaga: Religie şi spirit", în *Transilvania*, anul 73, nr. 5, mai 1942. Text republicat în Idem, *Aquarium. Eseuri programatice*, selecţia textelor şi cuvînt-înainte de Ion Vartic, ediţie îngrijită de Marta Petreu, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 2000.

preşedintelui societăţii, medicul Iuliu Moldovan, în care a calificat comunicatul din *Transilvania* drept

> „o jignire adusă spiritului de libertate, sub pavăza căruia orice intelectual are dreptul să se creadă pus cînd încearcă un pas nou în domeniul culturii"[65].

Mai trebuie spus că atacurile lui Stăniloae au antrenat, în siajul lor, mulţi teologi, universitari şi jurnalişti, aşa că vreme de cîţiva ani presa a fost plină de obiecţii de natură religioasă la adresa filosofului[66]. Se vede că atunci cînd un autor o păţeşte, se întîmplă să o păţească din toate părţile, agresiunea contra unui ins fiind un act socialmente contagios şi, se pare, plăcut şi învăţelitor pentru agresori. Pînă în 1944, Blaga a fost pus la punct din toate direcţiile, fie de oameni din presă, fie de universitari, unii dintre ei chiar colegi.

Început în 1940, după *Diferenţialele divine*, acutizat în 1942, după *Religie şi spirit*, războiul lui Stăniloae şi al procesiunilor ortodoxe şi ortodoxiste contra lui Blaga a avut, cum vom vedea mai încolo, şi alte urmări asupra filosofului, pe lîngă demisia sa din Astra. O replică polemică a filosofului, „De la cazul Grama la tipul Grama", nu izbutită, publicată în propria revistă[67], nu a rezolvat lucrurile. Conflictul s-a încheiat în 1944, fără concluzie, pur şi simplu odată cu începutul instalării regimului socialist în România, cînd alte griji, mai mari, au apărut în vieţile oamenilor. Inclusiv în viaţa lui Blaga.

65. Blaga, scrisoarea deschisă către Iuliu Moldovan, preşedintele Astrei, Sibiu, 26 aug. 1942, în *Ţara*, anul II, nr. 400, 2 sept. 1942, p. 2. A fost republicată de Dorli Blaga în Cornelia Blaga, *Jurnale*, pp. 138-139.
66. Nu intră în intenţia mea să stabilesc lista celor care l-au criticat pe Blaga de pe poziţia teologiei ortodoxe, ci doar să stabilesc adversităţile de principiu, cine şi pentru ce motive le-a iniţiat. Pentru atacurile teologilor şi durata lor, vezi Bălu, *Viaţa lui Lucian Blaga*, II, pp. 365-372.
67. Blaga, „De la cazul Grama la tipul Grama", în *Saeculum*, anul I, nr. 3, mai-iun. 1943, pp. 91-93.

Capitolul IV

Un text de direcție și urmările lui asupra relațiilor cu Nichifor Crainic și C. Rădulescu-Motru

În ianuarie 1943, în numărul 1 absolut din *Saeculum*, Blaga și-a inaugurat revista proprie cu articolul „Despre viitorul filosofiei românești"[68], un text îndelung elaborat, scris încă din anul 1941, cînd filosoful și-a deschis cursul universitar[69] cu această prelegere, care „A produs multă tulburare"[70]. Dacă urmăm informațiile laconic-aluzive din corespondența cu Domnița Gherghinescu-Vania, acest articol de direcție, de o maximă precizie și rigoare, sfidător față de dominantele ortodoxe și ortodoxiste ale epocii, a fost și citit[71] drept conferință la București, la Ateneu, în 5 decembrie 1942[72], într-un ciclu de întîlniri organizat de periodicul *Vremea*. Iar apoi, a fost publicat în propria revistă a lui Blaga. În absența unei ediții critice integrale a operei lui Blaga, este greu de stabilit dacă textul a avut sau nu variante și cum arăta aceea inițială; nu este exclus ca, pe măsură ce Stăniloae se sforța, în anul 1942, în serialul său, să-l scoată pe Blaga din cultura și națiunea română, Blaga să își fi întărit unele argumente.

„Despre viitorul filosofiei românești" este un text de direcție, important și contra curentului, în care autorul susține cîteva idei

68. Blaga, „Despre viitorul filosofiei românești", în *Saeculum*, anul I, nr. 1, ian. 1943, pp. 1-5. Republicat în Idem, *Izvoade*, 2002.
69. Blaga către Domnița, Sibiu, 28 oct. 1941, în Lucian Blaga, Domnița Gherghinescu-Vania, *Domnița nebănuitelor trepte*, p. 29.
70. Blaga către Domnița, Sibiu, 19 nov. 1941, în *Ibidem*, p. 31.
71. Blaga, cum se știe, citea, nu vorbea liber. Luase hotărîrea să excludă arta oratorică din viața sa după ce l-a ascultat în Elveția pe Mahatma Ghandi. Vezi eseul „Mahatma Ghandi. Cum l-am cunoscut", în Idem, *Izvoade*, 2002, p. 123.
72. Blaga către Domnița, 30 nov. 1942; Domnița către Blaga, Moroeni, 11 dec. 1942; Domnița către Blaga, Moroeni, 5 febr. 1943, în Lucian Blaga, Domnița Gherghinescu-Vania, *Domnița nebănuitelor trepte*, pp. 79, 80, 91-92. Faptul că e vorba despre unul și același text este confirmat de Blaga însuși, în „Memoriul către C.C. al P.M.R.", 1959, publicat în Mircea Zaciu, *Lancea lui Ahile*, p. 376.

remarcabil de supărătoare pentru mediul cultural extrem-contemporan lui.

În primul rînd, el afirmă că filosofia românească abia începe, deoarece, pînă la Întîiul Război Mondial, intelectualii care se ocupau de filosofie (de aceea occidentală, una românească neexistînd) au scris cel mult „unele comentarii personale în marginea gîndirii apusene".

În al doilea rînd, în acest text Blaga face cîteva judecăţi de delimitare şi evaluare critică, în sensul întemeierii autonomiei domeniilor şi valorilor şi al separării lor tranşante unele de altele. Principiul său este „Să nu confundăm lucrurile şi valorile". Deoarece pe moment îl interesa filosofia, a „disociat-o" pe aceasta de alte domenii. Dar principiile pe care le susţine sînt valabile, ca fundament general al axiologiei, şi pentru domeniul estetic, ştiinţific etc. Autorul face trei disocieri şi subliniază insistent: 1. autonomia filosofiei faţă de religie, 2. autonomia filosofiei româneşti faţă de religia ortodoxă şi 3. autonomia românităţii faţă de religia ortodoxă. Aşa cum Maiorescu şi-a expus teoria „formelor fără fond" într-un context polemic, iar nu ca o argumentare de sine stătătoare, şi Blaga şi-a expus ideea autonomiei / separării valorilor într-un text şi context polemice. În bună parte, „Despre viitorul filosofiei româneşti" este o replică de fond la acuzaţiile lui Stăniloae cum că Blaga nu se supune ortodoxismului românesc şi că, prin asta, e antiortodox şi periclitează naţia română şi românismul.

Blaga scrie:

„Îmi amintesc că, după apariţia unuia dintre din studiile mele de metafizică, un pretins servitor al adevărului cu A mare, scriind despre cartea mea, spunea între altele că ideile mele n-ar fi româneşti, fiindcă, dragă Doamne, n-ar fi de acord cu o anume doctrină tradiţională [cu religia ortodoxă – *n.n., M.P.*]. Şi dascălul avertiza poporul românesc să se ferească de ideile mele ca de necuratul. Urechilor mele uluite rar le-a fost dat să audă o mai gravă şi mai naivă sentinţă. Cazului nu i-aş acorda nici o însemnătate dacă nu mi s-ar părea nespus de simptomatic pentru confuziile foarte penibile ce se fac în legătură cu problema: «ce e românesc şi ce nu e românesc».

Să scoatem din discuţie cartea mea de metafizică ce a avut darul să dea palpitaţii de inimă unor doctrinari cu apucături de Ev Mediu. Şi să punem chestiunea în generalitatea ei. De la un timp încoace, se aude destul de des acest cuvînt: «Ce nu e ortodox nu e românesc». Nimenea nu preţuieşte mai mult decît mine fervoarea religioasă, în orice formă s-ar manifesta, dar nu înţeleg care e pretinsa legătură *necesară* şi *exclusivă* între ortodoxie şi românitate. [...] nu prea înţeleg însă pretinsa «necesitate exclusivă» a acestei legături cînd se pune problema în chip abstract şi filosofic – şi oarecum în afară

de timp. [...] Ca filosof, trebuie să privesc lucrurile sub unghi strict şi pînă la capăt filosofic. Altfel, filosoful trebuie să renunţe la vocaţia sa. Voi continua deci să susţin că idei filosofice nu tocmai ortodoxe pot să fie foarte româneşti cînd ele sunt, ca atare, gîndite întîia oară de un român. [...] Cineva ar putea să răspundă: «Doctrina ortodoxă e de natură dumnezeiască, ea trebuie deci preferată oricărei gîndiri româneşti». O asemenea replică aş accepta-o cu entuziasm dacă ea n-ar echivala cu încercarea, deghizată sau făţişă, de a interzice orice gîndire filosofico-metafizică de o semnificaţie *creatoare*. Fiindcă aceasta este situaţia: doctrina în chestiune este în esenţă constituită şi rotunjită. Cel ce aderă total la ea trebuie să renunţe la orice nou şi mare act de creaţie metafizică. Şi în acest caz, e evident, filosofiei i se rezervă cel mult rolul de anexă teologică şi de unealtă în acţiunea defensivă a teologiei. Lucrurile trebuie spuse pe faţă, şi ar fi nedemn să ne ascundem după deget. [...] gîndirea filosofică se legitimează numai ca funcţie *creatoare* [...]"[73].

„Spre părerea noastră de rău, între ortodoxie şi românitate nu putem aşadar să surprindem legătura exclusiv-necesară, cum se pretinde nu numai în cercuri unde cultivarea unei asemenea păreri se înţelege de la sine şi nu miră, ci şi în unele cercuri intelectuale şi literare"[74].

Identificarea specificului naţional prin religia ortodoxă, stabilirea unei legături obligatorii între românitate şi ortodoxie – cu alte cuvinte, ortodoxismul ca ideologie inclusiv culturală – au făcut să se consume multă cerneală tipografică în anii 1920-1940. Nichifor Crainic, Nae Ionescu şi Radu Dragnea au fost, în mod independent unul de altul, teoreticienii cei mai vizibili ai acestui curent. Astfel de idei au fost pe placul Bisericii Ortodoxe Române, dintr-odată învestită, în plin secol XX, cu autoritate supremă în a hotărî asupra celorlalte domenii de creaţie ale imaginarului uman, deci ale culturii naţionale.

Blaga nu a acceptat o asemenea legătură obligatorie între românitate şi ortodoxie şi nici obligaţia filosofiei de a fi în conformitate cu vreo doctrină religioasă, în cazul de faţă, cu ortodoxia. În textul său, el face şi o trimitere la Nichifor Crainic (fără să îi dea numele) ca „unul dintre iniţiatorii ortodoxismului", cu care a discutat de mai multe ori pe seama ortodoxismului, contrazicîndu-l în privinţa obligativităţii filosofiei de a fi în conformitate cu ortodoxia. „Cum vrei să se manifeste geniul metafizic al poporului român dacă îi interzici marea creaţie metafizică, impunîndu-i cu orice preţ o doctrină gata făcută? Aceasta a fost întrebarea ce am pus-o distinsului

73. Blaga, „Despre viitorul filosofiei româneşti", în *Saeculum*, anul I, nr. 1, ian. 1943, pp. 1-5; Idem, *Izvoade*, 2002, pp. 79-81.
74. Blaga, „Despre viitorul filosofiei româneşti", în Idem, *Izvoade*, 2002, p. 82.

ideolog"[75], rememorează Blaga, din al cărui punct de vedere doctrina ortodoxă este „un sistem închis"[76]. Nu era pentru prima dată cînd susținea această idee, o susținuse, într-o formulare elegantă, și în discursul de răspuns[77] la primirea lui Crainic în Academia Română (22 mai 1941).

Din punctul de vedere al lui Blaga, filosofia este românească „dacă e originală" și dacă „este gîndită întîia oară de un român"[78].

Un alt teoretician, E. Lovinescu, a stabilit apartenența la cultura, respectiv la literatura română printr-un criteriu și mai permisiv, limba: dacă scrii în română, la un nivel care satisface criteriul estetic, atunci ești scriitor român, respectiv dacă *vrei* să fii român, atunci *ești* român[79]. Blaga a gîndit în conformitate cu propria lui filosofie a culturii, profund marcată de psihanaliză și de psihologia analitică, care l-au inspirat să postuleze „matricea stilistică" abisală, hotărîtoare în ceea ce privește orice creație culturală. Dacă însă ne luăm după lista scriitorilor români pe care Blaga îi prezintă în anul 1929 în străinătate, într-un articol publicat în revista elvețiană *Bund*: Tudor Arghezi, George Bacovia, Nichifor Crainic, Ion Pillat, Adrian Maniu, Ion Vinea, Tristan Tzara, Ion Barbu, Ștefan Nenițescu, Aron Cotruș, Perpessicius, Philippide, Demostene Botez, Emil Isac, Voiculescu, I.M. Sadoveanu, Rebreanu, Emanoil Bucuța, Cezar Petrescu, F. Aderca, Gib Mihăescu, Ionel Teodoreanu, Mateiu Caragiale, Ion Călugăru, Alexandru Teodoreanu[80], atunci ne dăm seama că și Blaga înțelegea prin scriitor român un autor care scrie în limba română și, evident, are valoare estetică, el avînd în vedere numai și numai criteriul *reușitei valorice în limba română*. Așa că distanța reală dintre el și Lovinescu este mult mai mică decît pare la prima vedere.

Revenind la articolul „Despre viitorul filosofiei românești", autorul și-a mărturisit speranța că „gîndirea românească se va realiza potrivit liniilor de forță ce i le imprimă substraturile subconștiente și de natură stilistică (iar nu doctrinară) ale spiritului etnic"[81]. Și, ca unul care tocmai fusese declarat neromân și protestant de către D. Stăniloae, a adăugat că filosofia presupune contactul permanent cu „doctrinele de peste hotare", văzute ca „«izvoare» din care se pot

75. *Ibidem*, p. 83.
76. *Ibidem*, p. 85.
77. Blaga, „Nichifor Crainic", în *Gîndirea*, iun. 1941, pp. 278-288; cu titlul schimbat: „Gîndirismul. Răspuns la discursul de recepție...", în Idem, *Izvoade*, 2002, pp. 25-44.
78. Blaga, „Despre viitorul filosofiei românești", în Idem, *Izvoade*, 2002, p. 79.
79. E. Lovinescu, *Memorii*, II, 1932, cap. XVIII, în Idem, *Confesiunile unui critic*, antologie și studiu introductiv de Ion Simuț, București, Institutul Cultural Român, 2006, pp. 409-414.
80. Blaga, „Rumänische Nachkriegs Literatur", în *Der kleine Bund*, nr. 19, 12 mai 1929; vezi Idem, *Din activitatea diplomatică*, I, pp. 150-154.
81. Blaga, „Despre viitorul filosofiei românești", în Idem, *Izvoade*, 2002, p. 88.

culege sugestii, motive, material prelucrabil. Căci de «izvoare» nu s-a putut lipsi niciodată spiritul"[82].

Cu aprecierile lui rezervate despre trecutul filosofiei româneşti, cu cele trei mari disocieri polemic argumentate de el (nici una la modă, nici una pe gustul naţionalist-ortodoxist al epocii) şi cu previziunile lui despre viitorul filosofiei româneşti realizate ca filosofie originală dar în obligatoriu dialog cu alte culturi, acest studiu, curajos pentru epoca şi locul unde a fost scris, a atras repercusiuni importante asupra lui Blaga.

De pe urma lui, s-a rupt prietenia cu Nichifor Crainic.

Tot de pe urma lui, a început sterila şi în fond penibila polemică a filosofului C. Rădulescu-Motru cu Blaga, cu toate tribulaţiile ei.

A existat şi o urmare rodnică asupra culturii româneşti şi, după o scurtă sincopă, în final şi asupra vieţii lui Blaga: acest articol şi-a avut rolul său în autonomizarea generaţiei tinere de foşti şi actuali studenţi ai lui Blaga, care au lansat, în 13 mai 1943, „Manifestul Cercului Literar". (Pentru naşterea Cercului Literar şi datoriile acestuia faţă de Blaga, vezi Anexa I.)

*

Prin autonomizarea valorilor filosofice faţă de cele religios-ortodoxe, eseul lui Blaga i-a supărat pe ortodoxişti şi pe gîndirişti, inclusiv pe Crainic. Acesta a reacţionat public. Prieteni de la Viena, din 1920, de pe vremea studenţiei, Blaga şi Crainic au evoluat în direcţii opuse: pe măsură ce Blaga a devenit tot mai liber şi îndrăzneţ în gîndirea şi construcţia sa filosofică, Crainic, dimpotrivă, a devenit tot mai rigid în gîndirea lui religioasă, ortodoxistă, din care a făcut o normă obligatorie pentru cultura extrem-contemporană lui. Deşi nu era prima oară cînd Blaga făcea aluzie la diferenţa de păreri în legătură cu rolul ortodoxiei în cultură, pomenise chestiunea chiar şi în discursul de răspuns la recepţia lui Crainic în Academie[83], de data asta Nichifor Crainic s-a supărat. El şi-a dat drumul într-un pamflet, „Iulian Apostatul", în care unele acuzaţii coincid cu obiecţiile pe care Stăniloae i le adusese lui Blaga:

> „În ce consta problema, pe care şi-o propusese Iulian? Foarte simplu: în detronarea dogmei revelate prin Fiul lui Dumnezeu cel întrupat şi înlocuirea ei prin miturile fanteziei greceşti, care puteau să mai aibă la vremea aceea prestigiul frumuseţii poetice, dar erau

82. *Ibidem*, p. 93.

83. Blaga, „Gîndirismul...", 22 mai 1941, în Idem, *Izvoade*, 2002, pp. 34, 37, 39-40.

izbite de moarte, în sensul lor religios. Lupta lui Iulian, e lupta basmului filosofat împotriva adevărului relevat. Dacă n-ar fi făcut sînge rău creştinilor, în scurtul interval cît a domnit, insurecţia lui ne-ar apărea ca o copilărie nesăbuită. Şi era fatal să se prăbuşească, iar prăbuşirea lui să fie ştampilată de-a lungul veacurilor prin cuvîntul legendar: *Ai învins, Galileene!* / Rămas de la el, cuvîntul acesta e valabil pentru orice împărat sau filosof care, cu nemăsurat orgoliu luciferic, s-a luat la trîntă cu Dumnezeu însuşi. Iulian, în trufia lui, a fost un mare naiv. Ca adunătorii resturilor de ţigări, el colectase mucurile de idei ale filosofiei păgîne; în posesia lor se credea un filosof şi un profet şi îşi imagina că prin aceste biete resturi omeneşti avea să incendieze cerul lui Dumnezeu. Într-un anume sens, el era un etnicist, întrucît miturile în care credea erau produsul geniului naţional al grecilor, pe care îl voia «neconrupt» de credinţa creştină. Etnicismul lui însă era el însuşi conrupt de molima misterelor venite din Asia Mică şi Egipt, tot aşa ca la unii filosofi moderni, cari cred că gîndesc naţional sub obsesia formulelor evreului Sigmund Freud. Aceşti filosofi «cu drac în ei», cum se spune în grai creştin, se socot revoltaţi că nu pot cugeta din pricină că Dumnezeu a cugetat cosmosul întreg, odată pentru totdeauna. Şi în revolta lor gigantică, se ascund în obscuritatea abisală a pămîntului, de unde ridică în lumină muşuroaie de cîrtiţă, cu convingerea foarte serioasă că orbesc pe Dumnezeu cu geniul lor"[84].

Să observăm că Blaga este văzut acum de Crainic nu ca un discipol al lui Freud, ci ca un discipol al „evreului Sigmund Freud"; epoca tinereţii, cînd Blaga comenta, în scrisorile către Crainic, fără nici o restricţie mentală, metoda psihanalizei[85], era de domeniul trecutului. Pe fundalul acuzaţiilor pe care i le-au adus teologii de la Sibiu, reluarea lor de către Crainic nu avea cum să îi cadă bine lui Blaga. Relaţia s-a rupt pentru totdeauna. Filosoful s-a abţinut să-i replice fostului său prieten.

*

Prin ceea ce a susţinut despre începuturile filosofiei româneşti, Blaga l-a supărat pe Rădulescu-Motru, care i-a replicat, întîi în particular, într-„o scrisoare de pus la muzeu"[86]. Pe Motru, care s-a considerat pe sine constructor de şcoală filosofică românească şi care şi-a scris o parte relativ însemnată a operei înainte de Primul

84. Crainic, „Iulian Apostatul", în *Gîndirea*, anul XXII, nr. 3, mart. 1943, pp. 173-174. Am păstrat punctuaţia lui Crainic.
85. Blaga către Crainic, Berna, 18 sept. 1931, în *Manuscriptum* (număr special Crainic), p. 162.
86. Blaga, scrisoare către Domniţa, 27 febr. 1943, în Blaga, Domniţa Gherghinescu-Vania, *Domniţa nebănuitelor trepte*, p. 94.

Război Mondial, l-a supărat mai cu seamă aserţiunea că, pînă la războiul mondial, filosofia românească s-ar fi aflat în faza de tatonare, autorii români imitînd cu fervoare „cam infantilă" producţia filosofică din Apus[87]. Dar nici afirmaţia lui Blaga, cum că abia în ultimele două decenii s-au pus bazele gîndirii româneşti – deci sugestia că filosofia românească ar începe, de fapt, cu el însuşi –, nu avea cum să îl lase pe autorul *Personalismului energetic* indiferent.

Rădulescu-Motru scrisese de mai multe ori despre filosofia lui Blaga, diagnosticînd-o din start drept „mistică". Adică, greşit. Deoarece nu a înţeles-o şi a judecat-o după criteriile pozitiviste de la sfîrşitul secolului al XIX-lea, din epoca propriei sale formări, el nu a putut accepta o creaţie filosofică atît de originală şi înnoitoare ca aceasta. În 1934, făcînd bilanţul filosofiei româneşti din anul anterior, Motru a comentat şi cel mai recent volum blagian: „O scriere de o remarcabilă concentraţie şi originalitate este apoi *Cunoaşterea luciferică*, a domnului Lucian Blaga, apărută la Sibiu. În acest studiu îşi găseşte ecou marea controversă dintre logica raţionalului şi logica iraţionalului care preocupă pe mulţi gînditori europeni. Cunoaşterea luciferică este irupţiunea intuiţiei mistice şi poetice în tehnica raţionamentului pe categorii şi sisteme. D. Blaga este de partea intuiţiei şi a poeziei"[88]. Diagnosticul eronat de „misticism" şi operă „mistică" a fost adesea pus scrierilor lui Blaga, atît de către comentatorii literari, cît şi de către comentatorii de formaţie filosofică – mai puţin de Stăniloae, cum am arătat mai sus.

În 1941, într-o lungă comunicare făcută la Academie despre filosofia românească, ulterior publicată în *Convorbiri literare*[89], Motru a expus, prin opoziţie, filosofiile create de Mircea Florian şi Lucian Blaga, evident în defavoarea celui de al doilea, caracterizat prin interes pentru „mister", crearea de „termeni proprii", expunere în „stil propriu", plus faptul că „priveşte cu dispreţ spre ştiinţele pozitive şi spre raţionalism"; de asemenea, îi reproşează lui Blaga utilizarea metaforelor şi ieşirea, spune el, de „pe terenul raţionalismului sănătos". Aşa că, după părerea lui Motru, Blaga emite „teorii foarte

87. De fapt, şi Rădulescu recunoştea acest lucru, dar considera totuşi că filosofia românească a început la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi că el însuşi are mari merite în acest sens. Vezi: Rădulescu-Motru, „Mişcarea filosofică română pe 1933", în *România literară*, anul III, nr. 89, 6 ian. 1934; de asemenea, „Mărturisiri făcute la Asociaţia Creştină a Tinerilor în 4 decembrie 1943", în C. Rădulescu-Motru, *Mărturisiri*, ediţie de Valeriu Râpeanu şi Sanda Râpeanu, cuvînt-înainte, note şi comentarii de Valeriu Râpeanu, Bucureşti, Editura Minerva, 1990, p. 70.

88. Rădulescu-Motru, „Mişcarea filosofică română pe 1933", în *România literară*, 6 ian. 1934, pp. 1-2.

89. Rădulescu-Motru, „Gîndirea filosofică. Înţelesul şi scopul", în *Convorbiri literare*, anul LXXIV, nr. 11-12, nov.-dec. 1941, pp. 1233-1245.

riscante asupra valorilor morale şi mai ales asupra ideii de Dumnezeu"[90]. Rădulescu-Motru are grijă să atragă atenţia şi că asemenea idei, mai ales pe timp de război, au „consecinţe grave pentru viaţa practică a societăţii"[91]. (Se vede că acuzaţia lui Stăniloae, pusă în circulaţie în 1940, cum că Blaga nu are o etică şi nu se interesează de domeniul moral, a fost de succes. O vor relua, cu toată cruzimea tinereţii şi probabil fără să îi cunoască sursa, cerchiştii[92].) O serie de critici de aceeaşi factură, despre gîndirea magică şi metafizică la Blaga, sînt enunţate şi în volumul *Etnicul românesc*[93] (1942), în capitolul al doilea, care a fost citit la Academie în ianuarie 1942.

După atîtea atacuri – şi, pe deasupra, după atîtea acuzaţii nefondate –, la un moment dat Blaga i-a răspuns. Întîi, învăluit, chiar în articolul „Despre viitorul filosofiei româneşti"[94], unde afirmaţiile despre începuturile filosofiei româneşti îl priveau şi pe Motru. Sau, poate, în intenţia lui Blaga, direct pe Motru. Acesta a fost adînc ofensat că rolul lui de creator de şcoală filosofică nu numai că nu este explicit elogiat, ci implicit negat. „De la apariţia revistei *Saeculum* a lui Blaga, în care îşi publică acesta eseurile sale filosofice, care negreşit vor fi urmate de altele de ale tinerilor filosofi, care cred a fi găsit în Blaga pe fondatorul unei şcoli filosofice româneşti, mă bate gîndul să scriu un studiu, în care să arăt influenţele curentelor literare în filosofie pentru a încadra în aceste curente filosofia lui Lucian Blaga, arătîndu-i, bineînţeles, în ce constă valoarea. / Poate că este momentul să încep un asemenea studiu"[95], notează bătrînul filosof în jurnalul său. În mod semnificativ, o parte din însemnarea lui polemică este ecou, îndepărtat dar sesizabil, la... discursul ţinut de Carol al II-lea cu ocazia primirii lui Blaga în Academie: „Academia primeşte în sînul ei pe primul reprezentant al unei şcoale româneşti", spusese suveranul, iar Motru, în jurnalul lui, se plînge că tinerii filosofi „cred a fi găsit în Blaga pe fondatorul unei şcoli filosofice româneşti".

90. *Ibidem*, p. 1238.
91. *Ibidem*, p. 1237.
92. I.D. Sîrbu, „L-am văzut pe Blaga plîngînd", interviu realizat de Ion Jianu în intervalul 26 ian. – 6 febr. 1989, Craiova (publicat în revista *Ramuri*, republicat în *România literară*), în Idem, *Atlet al mizeriei*, ediţie a publicisticii îngrijită de Dumitru Velea, Petroşani, Editura Fundaţiei Culturale „Ion D. Sîrbu", 1994.
93. Rădulescu-Motru, „Etnicul românesc" (1942), în Idem, *Etnicul românesc, Naţionalismul*, ediţie îngrijită de Constantin Schifirneţ, Bucureşti, Editura Albatros, 1996, cap. II.
94. Blaga, „Despre viitorul filosofiei româneşti", în *Saeculum*, anul I, nr. 1, ian. 1943, pp. 1-5.
95. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, însemnare din 8 apr. 1943, pp. 69-70.

Ca un făcut, la scurtă vreme după asta, Motru primeşte de la Craiova o revistă şcolară în care este comentat „misterul la Blaga", semn că acesta „are din ce în ce mai mult răsunet în publicul românesc"[96]. Aşa că se pune în mişcare: îi scrie directorului şcolii de unde primise revista, să-l prevină că au luat-o pe o cale greşită. Apoi compune „cu mult *entrain*" un articol, „Ofensiva contra filosofiei ştiinţifice", în care îl vizează pe Blaga ca filosof metafizic şi neştiinţific, şi îl trimite nu la de el creata *Revistă de filosofie*, ci la *Revista Fundaţiilor Regale* (unde de altfel era în comitetul de redacţie), pentru că „este mai răspîndită"[97]. În felul acesta, a generat o polemică lungă şi sterilă, al cărei substrat pasional-resentimentar a rămas multă vreme în umbră.

Cînd îi obiecta lui Blaga (autor al unui sistem filosofic amplu, încununat cu o cupolă metafizică: *Diferenţialele divine*) că este *metafizic*, Motru uita sau se făcea că ar fi uitat că el însuşi a scris o carte de metafizică: *Elemente de metafizică pe baza filosofiei kantiene* (1912), în care a explicat posibilitatea cunoaşterii printr-un cît se poate de metafizic „Corp Alfa" sau Dumnezeu, care ar pune în acord lumea fizică cu lumea psihică. A-i obiecta unui filosof că este metafizician e la fel de îndreptăţit ca a-i obiecta unui croitor că, pe lîngă salopete, face şi fracuri. Căci filosofii cu asta se ocupă: la un moment dat, dacă îi ţin puterile, fac şi o metafizică, construcţia unei metafizici fiind una dintre posibilităţile de făptuire şi de împlinire pe care le are filosofia ca domeniu al culturii. Să fii filosof, autorul unui mic tratat metafizic, cum era Motru, şi să-i obiectezi altui filosof că a făcut metafizică este un gest de domeniul psihopatologiei resentimentului.

Incompatibilitatea dintre cei doi autori are la bază două moduri diferite de a concepe filosofia. Motru, dintr-o generaţie mai veche, consideră metafizica şi în general filosofia drept *ştiinţă*; practic, Motru s-a situat pe poziţia *metafizicii inductive*, care, pornind de la ştiinţele particulare, induce o concluzie mai largă, în care au fost eliminate posibilele contradicţii dintre afirmaţiile ştiinţelor particulare. Pentru Blaga, care luase pulsul noilor orientări filosofice europene şi care avea o originalitate accentuată, filosofia este filosofie: tautologia însemnînd pur şi simplu că filosofia este un teritoriu aparte, un domeniu de sine stătător al creaţiei umane. În mod explicit, Motru considera că el însuşi şi generaţia sa fac filosofie „bazat pe raţionament ştiinţific"; atîta doar că el şi generaţia lui au avut (şi aveau şi pe vremea polemicii cu Blaga) în vedere ştiinţa existentă pînă la sfîrşitul secolului al XIX-lea, cu centrul de greutate în fizica newtoniană. Blaga, însă, se raporta la teoria lui

96. *Ibidem*, însemnare din 27 apr. 1943, p. 105.
97. *Ibidem*, însemnare din 7 mai 1943, p. 107.

Einstein, la fizica microparticulelor, deci la ştiinţa extrem-contemporană lui; iar, pe deasupra, ştiinţa însăşi era văzută de el ca supusă factorilor stilistici abisali care o modelează, ceea ce îi conferă altă semnificaţie decît are ştiinţa pentru Motru. În numele concepţiei sale despre ştiinţă, Motru l-a acuzat pe Blaga că ar face filosofie „bazat pe metafore poetice"[98]. (De fapt, a fost una dintre ironiile nesfîrşite ale culturii noastre că, avînd în sfîrşit un filosof original, excepţional constructor de sistem, filosofii şi criticii literari s-au luat la întrecere în a-l pitici numindu-l „poet în filosofie".) Blaga a avut şi marele dezavantaj că numai puţini dintre comentatorii săi aveau o cultură ştiinţifică la zi (unul a fost Mircea Mateescu[99]), care să le permită să-şi dea seama că şi el tot pe ştiinţă se bazează, dar pe aceea contemporană, creată la începutul secolului XX de Einstein şi de fizicienii care studiau structura atomului (Max Planck, Werner Heisenberg ş.a.), *asupra căreia speculează metafizic.*

De pildă, în *Filosofia stilului* (1924), lucrare în care a teoretizat pentru prima oară *dogmaticul* ca metodă de cunoaştere, Blaga a raţionat filosofic pe seama experimentului lui Albert Michelson, de măsurare a vitezei luminii pentru un obiect în mişcare, precum şi pe interpretarea făcută de Einstein cu privire la rezultatul obţinut de acesta[100]; iar în *Eonul dogmatic*, a extras metoda numită de el dogmatică (sau ecstatică) din dogmele teologice (de pildă, din aceea a Sfintei Treimi), din matematică (numerele imaginare) şi din noua fizică, non-intuitivă (teoria relativităţii, natura duală a luminii). La curent cu fizica şi biologia extrem-contemporane, Blaga s-a inspirat din aceste ştiinţe, diferite în conţinut faţă de fizica şi biologia secolului anterior, ştiinţe pe care numai puţini dintre cititorii şi comentatorii lui le cunoşteau şi recunoşteau. Iar pentru că a scris „frumos" şi a mai avut şi păcatul de a fi poet, comentatorii i-au

98. *Ibidem*, însemnare din 5 nov. 1943, p. 245.

99. Mircea Mateescu a scris, la apariţia volumului *Diferenţialele divine* (în *Universul literar*, mai 1940), despre legătura lui Blaga cu fizica microparticulelor. Ulterior, în 1944, Ovidiu Drimba, care a fost studentul, apoi asistentul lui Blaga, a observat, în minimonografia foarte corectă pe care i-a dedicat-o, faptul că filosofia lui Blaga are şi o bază ştiinţifică; vezi Ovidiu Drimba, *Filosofia lui Blaga*, 1944, Bucureşti, Casa de Editură Excelsior Multipress, 1994. Iar mai recent, Ion Ianoşi a remarcat, în capitolul despre Blaga din istoria sa a filosofiei româneşti, că Blaga saturează filosofia de argumente ştiinţifice; vezi Ion Ianoşi, *O istorie a filosofiei româneşti în relaţia ei cu literatura*, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 1996, pp. 217-274.

100. Blaga, „Filosofia stilului", 1924, în Idem, *Încercări filosofice*, ediţie îngrijită şi bibliografie de Anton Ilica, prefaţă de Viorel Colţescu, Timişoara, Editura Facla, 1977, pp. 130-131.

considerat filosofia *neştiinţifică şi poetică*, clişee care s-au perpetuat pînă astăzi.

În articolul „Ofensiva contra filosofiei ştiinţifice", Rădulescu-Motru s-a aşezat pe scaunul filosofului ştiinţific şi raţionalist devenit victimă a ofensivei metafizicienilor metaforici şi neştiinţifici ai misterului; ce mai, victima lui Blaga. Textul său, tendenţios, este mai puţin vehement decît însemnările sale de jurnal. Prin reacţia lui de mare nervozitate, el îşi apăra activitatea trecută, statutul de şef de şcoală filosofică raţionalist-ştiinţifică etc. De fapt, ataca, şi, după cum se vede mai sus, nu pentru prima oară. Chiar dacă invoca alte nume (al lui Nae Ionescu, de pildă), ţinta era Blaga. Pe baza diagnosticului că filosofia acestuia ar fi mistică, metaforică (iar metafora ar fi semn de primitivitate de gîndire, credea Motru), neştiinţifică şi ancorată strict în etnicul românesc, deci pe baza unui diagnostic eronat în toate cele patru puncte ale sale, în ultimul punct, poate preluat de la Băncilă, Motru, insidios, dă de înţeles că Blaga şi filosofia lui reprezintă un pericol pentru viitorul ţării. Raţionamentul lui sună astfel: această filosofie, care vine cu „o fanfară răsunătoare", pune în pericol „răspîndirea spiritului ştiinţific" în România; or, noi sîntem în război mondial, iar *după*, va trebui să participăm la organizarea Europei viitoare (Motru presupunea că Germania va cîştiga războiul, iar noi, alături de ea), organizare care va fi făcută pe baze ştiinţifice şi tehnice, care vor fi „pe prima linie"[101]. Concluzia sugerată, dar nedeclarată în articol, este că Blaga, cu filosofia lui mistică şi neştiinţifică, reprezintă un pericol pentru viitorul României. În jurnal, scrie direct: „o filosofie ieşită din speculaţii metafizice, în genul aceleia reprezentată de Lucian Blaga, este un adevărat pericol pentru viitorul culturii româneşti"[102].

Iarăşi, Blaga ca pericol naţional.

Blaga, care a tăcut asupra atîtor lucruri, a făcut greşeala să nu tacă şi de această dată. El i-a răspuns bătrînului filosof în scurtul articol „Automatul doctrinelor"[103], şi anume, făcînd şi un calambur inadmisibil cu numele acestuia, în care, atît: *a inversat două litere*. Rădulescu-Motru a aflat în 13 octombrie 1943. Instantaneu, a considerat „articolaşul" ca „neavenit" şi s-a hotărît să-şi ducă pe mai departe operaţiunea critică începută, „în tonul şi direcţia în care am scris pînă acum"; adică, „Eu îmi voi face datoria de a atrage atenţia, aşa cum am făcut-o şi pînă acum, asupra faptului că o

101. Rădulescu-Motru, „Ofensiva contra filosofiei ştiinţifice", în *Revista Fundaţiilor Regale*, anul X, nr. 7, iul. 1943, pp. 123-237; republicat în Idem, *Mărturisiri*, pp. 202-217.

102. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, însemnare din 13 oct. 1943, p. 229.

103. Blaga, „Automatul doctrinelor", în *Saeculum*, anul I, nr. 5, sept.-oct. 1943, pp. 86-89.

filosofie ieşită din speculaţii metafizice, de genul aceleia reprezentată de Lucian Blaga, este un adevărat pericol pentru viitorul culturii româneşti", deoarece periculoasă pentru tineret şi ieşită „din mlaştina imaginaţiei dezordonate"[104].

Interesant: lui Rădulescu-Motru totalitarismul nu i s-a părut periculos pentru România, dimpotrivă, în volumul *Românismul, catehismul unei noi spiritualităţi* (1936), a argumentat pe larg necesitatea şi dezirabilitatea regimului totalitar la noi; periculos pentru România şi viitorul ei era, după el, sistemul filosofic apolitic al lui Blaga.

În *Revizuiri şi adăugiri*, jurnalul său, a recunoscut că, da, în cultura românească există nu o singură linie filosofică, ci două, una a sa, alta a lui Blaga... şi că a ieşit la rampă pentru apărarea liniei sale, pe care o simţea periclitată. De fapt, după cum notează aici, Motru avea de mai multă vreme intenţia să ducă o „campanie" contra lui Blaga.

> „În campania pe care voi să întreprind voi mai accentua, în contra curentului metafizic susţinut de L. Blaga, că cultura minoră se defineşte prin credulitatea uşoară, faţă de cultura majoră, care se caracterizează prin sporirea simţului critic. Această campanie a fost de fapt începută acum doi ani prin comunicarea făcută la Academie asupra «Gîndirii filosofice la noi în ţară»[105], şi apoi prin articolul «Ofensiva contra filosofiei ştiinţifice» din *Revista Fundaţiilor Regale*. Ea va fi numai intensificată de aici înainte."[106]

Deoarece calamburul lui Blaga a scandalizat lumea academică, plănuita „campanie" contra „blagismului"[107] s-a derulat oarecum de la sine şi peste aşteptările celui ofensat, mai multe ziare i-au dat amploare, transformînd gîlceava filosofilor într-o ştire de senzaţie. Jurnalul lui Rădulescu-Motru consemnează, în toamna anului 1943 şi în continuare, toate zvonurile defavorabile lui Blaga. De pildă, ce a aflat de la Petru Manoliu: „Lucian Blaga: ar fi înconjurat de comunişti, şi că asistentul său B. Zevedei ar fi fost arestat din cauza comunismului său notoriu. Că în ultimele luni a provocat multe scene de iritabilitate, aşa de acute, încît a pus pe gînduri pe cei din jurul său"[108]. Cu aceste noutăţi în minte, se întîlneşte cu

104. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, însemnare din 13 oct. 1943, p. 229.
105. Adică, articolul mai sus comentat, „Gîndirea filosofică. Înţelesul şi scopul", publicat în *Convorbiri literare*, nov.-dec. 1941.
106. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, însemnare din 19 oct. 1943, pp. 231-232.
107. Formula este a lui Petru Manoliu, „Un act de solidaritate contra blagismului", în *Timpul*, 5 nov. 1943.
108. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, însemnare din 14 nov. 1943, p. 248.

preşedintele Academiei, I. Simionescu, cu C. Narly şi cu academicianul Popescu-Spineni, şi tuspatru au plăcutul prilej academic de-a se apropia social bîrfindu-l strașnic pe Blaga:

„Toate aceste informaţii, care mi-au fost confirmate în timpul zilei şi de I. Simionescu, preşedintele Academiei şi de C. Narly, au început să mă pună pe gînduri. Nu cumva am de a face cu un nenorocit condamnat să facă o paranoia? Simionescu ar fi de părere să nu dau nici o urmare incidentului. Profesor Popescu-Spineni îmi comunică de asemeni că V. Băncilă este îngrijorat de starea nervoasă a lui Blaga şi că acum îşi explică multe curiozităţi de ale lui din trecut. Între altele că în timpul cînd a scris în revista lui Chinezu (din Ardeal) articolele despre filosofia lui Blaga, a primit 15 telegrame în şir din partea lui Chinezu cu aceste simple cuvinte: *mai scrie*. Aceste telegrame erau desigur trimise de Blaga"[109].

Au urmat, în 19 noiembrie 1943, solidarizarea publică a unui grup mare de academicieni cu Motru şi complementara dezavuare publică a lui Blaga, *în chiar numele Academiei Române*. Au semnat solidarizarea cu autorul *Românismului*... următorii academicieni[110]: I.Th. Simionescu (preşedintele Academiei), Rebreanu, Cartojan, Caracostea, Brătescu-Voineşti, Enescu, D. Pompei, Tr. Săvulescu, Parhon, Petrovici, D. Gusti. Rebreanu se pare că îi purta pică lui Blaga pentru că a devenit academician înaintea sa; D. Gusti a putut fi iritat de cîteva fraze din „Elogiul satului românesc", în care Blaga, fără tact, se făleşte că vorbeşte despre sat conform imaginii din sufletul său, conform experienţei proprii, iar nu de pe urma unor „cercetări sistematice şi cu stricte intenţii monografice cu privire la satul românesc" – or, cum se ştie, D. Gusti conducea de mulţi ani un proiect excepţional, original şi valoros, de cercetare monografică interdisciplinară a satelor. Dar, foarte probabil, mulţi dintre semnatari au fost pur şi simplu şocaţi de ireverenţa lui Blaga. Nu este clar cine anume a organizat întreaga acţiune de la Academie, Motru presupunea că Ion Petrovici.

Cel mai uimitor este însă că în cuvîntarea ţinută la Academie cu această ocazie, Motru s-a scăpat şi-a scos pe gură cauza cea mai adîncă, deloc filosofică, a mai vechilor lui resentimente faţă de Blaga:

„am zis: lipsa de consideraţie pe care o acordă L. Blaga activităţii mele filosofice nu mă supără. De aceeaşi lipsă de consideraţie se bucură şi activitatea sa filosofică în ochii mei. Aş fi dorit însă – le

109. *Ibidem*.

110. D. Vatamaniuc, *Lucian Blaga. 1895-1961. Biobibliografie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977, poziţia 2224, p. 514.

spune el la Academie colegilor săi solidarizaţi public cu el – ca paginile scrise de dînsul în *Saeculum* să păstreze o formă civilizată. Dacă n-a păstrat această formă civilizată, cauza este de căutat probabil în temperamentul său irascibil, în primul rînd, *şi în al doilea rînd în laudele exagerate care i s-au adus* [lui Blaga – *n.n., M.P.*] *la intrarea sa în Academie, de către propunătorul candidaturii sale şi de preşedintele de onoare al Academiei din acea vreme. / Propunătorul l-a numit «un necontestat reprezentant al generaţiei sale», iar preşedintele de onoare l-a consacrat, ca primul reprezentant al talentelor literare româneşti! Aceste laude exagerate sunt de natură să se urce la cap şi unui om cumpănit, darămite unui poet înclinat spre vanitate*" [*s.n., M.P.*][111].

Preşedintele de onoare al Academiei fusese, în 1937, Carol al II-lea. Motru era atunci vicepreşedinte al înaltei instituţii. Iar la şedinţa din 1937, singurul care a protestat contra laudelor pe care regele i le-a adus lui Blaga a fost Nicolae Iorga. Motru protestează *acum*, şi la adresa lui Blaga (pe care îl numeşte dinadins *poet*, anume pentru a-l descalifica din punct de vedere filosofic), şi la adresa lui Carol al II-lea, fostul rege, în 1943 aflat în exil. De unde se vede că solemnitatea de primire a lui Blaga din iunie 1937 şi cuvîntarea superelogioasă a regelui îi mai stăteau lui Motru, şi după şase ani, în gît.

Lunga perioadă de socialism şi primii destul de mulţi ani de după 1989 au perturbat, în înţelegerea noastră, semnificaţia regalităţii din România. Regele Carol al II-lea a avut, se pare, o anumită simpatie pentru Blaga – fapt cu urmări pe viaţă pentru acesta. În 17 mai 1937, văzînd lista de primiri în Academie, Carol al II-lea, ca Preşedinte de onoare al Academiei Române, a anunţat că va participa la şedinţa de recepţie a lui Blaga şi a cerut discursul acestuia şi discursul de răspuns al filosofului Ion Petrovici: dorea să participe la şedinţă ca să-l cunoască pe filosof, pe care nu-l mai întîlnise pînă atunci. Şedinţa a fost planificată pentru 28 mai. Regele însă s-a îmbolnăvit de gripă şi le-a cerut de două ori academicienilor să o reprogrameze (a doua reprogramare a avut nevoie de aprobarea specială a acestora, întrucît se încălca regulamentul instituţiei), pentru a putea fi prezent. Pînă la urmă, ceremonia solemnă s-a ţinut în 5 iunie.

Regele a vorbit după Blaga şi după Ion Petrovici, şi a repetat de trei ori că se află acolo dinadins, pentru Blaga:

„Am ales într-adins această şedinţă din sesiunea anului în curs, şedinţa solemnă în care Academia primeşte în sînul ei pe autorul *Poemelor luminei*. / Am voit să asist la această şedinţă, fiindcă am

111. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, însemnare din 17 nov. 1943, p. 250.

ţinut să ascult acel frumos gînd ce-l are poetul şi filosoful Lucian Blaga, cînd face elogiul nu al unui predecesor, ci al predecesorului subconştient, acela care stă la originea formaţiei sale spirituale şi la temelia talentului său. / Am mai ţinut să asist la această recepţie pentru că ea are o mare însemnătate: Academia primeşte în sînul ei pe primul reprezentant al unei noi şcoale literare româneşti; pe primul reprezentant al talentelor literare româneşti de după război. / Recepţia lui Lucian Blaga la Academia Română este consacrarea oficială şi definitivă a literaturii actuale româneşti".

Onorîndu-l în felul acesta pe Blaga şi situîndu-se „fără echivoc de partea literaturii noi"[112], cum observă Lucian Boia, regele se încînta că propria lui domnie este, prin valorile culturale create în timpul lui, un succes. El l-a onorat superlativ pe filosof, iar discursul lui dovedeşte că a înţeles mai bine decît Ion Petrovici (acesta, uşor acrişor cu filosofia blagiană) ipotezele lui Blaga despre matricea stilistică în mod potenţial făgăduitoare a unei culturi româneşti majore.

În „Elogiul satului românesc", Blaga, în numele amintirilor lui din copilărie la sat şi în numele filosofiei culturii (a aceleia proprii, expusă în *Orizont şi stil* şi *Spaţiul mioritic*, formată pe baza cunoaşterii psihanalizei şi a filosofiei morfologice a culturii a lui Leo Frobenius şi Oswald Spengler), susţinea că vîrsta copilăriei la om consună cu vîrsta copilăriei la care se situează, atemporal mereu, satul; că existenţa unei culturi minore (populare, folclorice, create la sat, la vîrsta copilăriei) dovedeşte că noi avem o matrice stilistică, una fecundă, care a creat cultura minoră populară, aflată la vîrsta copilăriei, matrice abisală care permite, respectiv făgăduieşte, în principiu, naşterea şi a unei culturi majore, individualizate, de autor; cu precizarea că

„Nu cultura minoră dă naştere culturii majore, ci amîndouă sunt produse de una şi aceeaşi matrice stilistică",

Blaga îşi declara speranţa unor mari înfăptuiri culturale de autor şi la noi.

Anul 1937 a fost unul de înfruntări între ideologiile culturale, Iorga îşi ducea „campania contra pornografiei", ortodoxismul ideologic era în floare, gîndirismul susţinut de Nichifor Crainic era tot mai normativ, sămănătorismul mai avea un anumit teren, mişcarea românească de avangardă era vie, provocatoare, cîţiva dintre membrii generaţiei '27 scriau articole legionare etc. Pentru că a fost ţinut într-un moment complicat şi mai ales pentru că a vorbit pe şleau despre curentele literare, discursul regelui a fost interpretat

112. Boia, *Capcanele istoriei*, p. 119.

în fel şi chip, fiecare ideologie culturală încercînd să tragă maximum de avantaje din această cuvîntare[113]. Suveranul a afirmat că

> „Ţăranul şi satul au dominat fără îndoială literatura noastră. / Au început s-o domine prin poeziile populare ale lui Vasile Alecsandri, au continuat s-o domine pînă la covîrşire chiar, prin poporanism, prin «Sămănătorul» şi prin «Viaţa Românească». / Dar azi, cînd literatura se zbate să-şi găsească o nouă cale, descătuşată de acel calapod sentimentalo-rural – necesar poate la începutul veacului, dar o adevărată piedecă pentru marile creaţii –, vine Lucian Blaga şi ne arată cum trebuie priceput satul. / E o adîncă lecţie de etică culturală; este, pentru cine vrea să înveţe, şi una de superioară etică politică".

Luînd cam *ad litteram* afirmaţiile lui Blaga, Ion Petrovici s-a întrebat ce poate face un creator care nu s-a născut la sat[114]. Regele a înţeles mai exact decît Petrovici ce *nu* înseamnă spusele lui Blaga: „Aceasta nu vrea să zică, însă, reruralizarea operei intelectuale româneşti", explică regele, pe bună dreptate. La fel de adevărat este şi că suveranul nu a înţeles la fel de bine şi ce susţine cu adevărat Blaga, şi anume că, după părerea sa de filosof al culturii, avem structurile matriciale, apriorice, din care se poate naşte cultura română majoră, monumentală, care să exprime în mod sublimat specificul naţional la nivel universal. Regele a înţeles că nu e cazul reruralizării culturii culte şi a elogiat „literatura modernă", dar a tradus afirmaţia lui Blaga printr-o formulă cam rigidă: „de la sat, de la matcă, de la crisalidă izvorăşte tot ce e adevărat românesc – chiar cînd este transpus în oraş, sau chiar într-o mare metropolă a lumilor străine"[115] (ceea ce nu e chiar acelaşi lucru cu ceea ce a spus Blaga; corect ar fi fost să spună: de la matricea stilistică pe care o avem, spre o cultură românească majoră).

Din păcate, mulţi au înţeles exact ceea ce Blaga precizase că nu e cazul, şi anume, că din cultura minoră se va naşte cultura majoră, în timp ce Blaga afirmase că şi cultura anonimă sau minoră, şi aceea de autor sau majoră se nasc din una şi aceeaşi matrice stilistică.

---

113. Vezi comentariul Gabrielei Omăt, în E. Lovinescu, *Sburătorul. Agende literare*, V, pp. 464-465.
114. Ion Petrovici, „Răspunsul dlui Ion Petrovici", în *Academia Română. Discursuri de recepţie*, LXXI, *Elogiul satului românesc. Discurs rostit la 5 iunie 1937 în şedinţă solemnă de L. Blaga, cu răspunsul d-lui I. Petrovici*, Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului. Imprimeria Naţională, 1937, [„Supliment al revistei «Transilvania» nr. 3-4, 1994", ediţie anastatică], p. 20.
115. Carol al II-lea, „Cuvîntare rostită la recepţiunea în Academie a d-lui Lucian Blaga. Şedinţa de la 5 iunie 1937", în volumul *Cuvîntările Majestăţii Sale*, pp. 37-39.

Oricum, pentru a fi de neuitat pentru academicieni, Carol al II-lea l-a felicitat pe noul academician, dar mai ales a felicitat instituţia pentru că l-a ales:

„Deci te felicit pentru că ai fost ales. / Dar felicit mai cu seamă Academia, că te-a ales; căci şi-a făcut ea însăşi un bine, introducînd sub cupolă literatura modernă şi vie a României de azi. / Şi, salutîndu-te pe tine, Lucian Blaga, salut literaţii de astăzi ai Ţării Mele, cari, chiar dacă îşi permit uneori licenţe în arta lor, sunt o generaţie de scriitori plini de avînt şi talent"[116].

Datorită regelui, care l-a asumat pe Blaga ca pe-o dovadă că în *Ţara Sa* există, datorită politicii Sale culturale, o creaţie literară şi filosofică importantă şi originală, pentru proaspătul academician ceremonia a fost un triumf. Unul pe care îl va plăti apoi cu vîrf şi îndesat, măcar pînă în 1959. Singurul care şi-a dat instantaneu enervarea pe faţă a fost Iorga, care era de felul lui ţîfnos şi nu se ferea, nici temea să-şi arate resentimentele: a plecat furios; de fapt, în situaţia dată, el a fost singurul onest. Motru s-a răzbunat numai peste ani, şi, firește, numai după plecarea din ţară a regelui, cînd Blaga s-a pomenit, de la o zi la alta, cu spatele descoperit şi înconjurat de un talaz de invidie şi contestare. Ecoul invidiei se află clar înregistrat în jurnalul lui Rădulescu-Motru.

Este posibil ca şi Ion Petrovici, unul dintre apărătorii[117] cei mai vizibili ai valorii filosofice a lui Rădulescu-Motru în toată istoria asta penibilă, să fi fost îmboldit în acţiunile lui de reconsolidare a celui ofensat nu numai de bunele lui sentimente faţă de autorul textului *Cultura română şi politicianismul*, cu care colaborase încă de cînd era student, ci şi de amintirea aceluiaşi elogiu pe care regele, cu o comprehensiune mai adîncă decît a lui, i l-a adus lui Blaga, punîndu-l pe el oarecum în dificultate.

Ecoul interesului pe care regele i l-a purtat lui Blaga a ajuns pînă în romanul *Pe muche de cuţit* (1959) al lui Mihai Beniuc, care scrie că Blaga, „cu o asemenea filosofie, [...] îmbrăcase uniforma albastră a Frontului Renaşterii Naţionale sub Carol al II-lea şi se înfruptase pînă la indigestie din favorurile acestuia"[118].

Iar în timp, s-a transformat într-un fel de „folclor cult", nu ştiu cu cîtă acoperire în fapte. Şi anume, în timpul deselor lui şederi la Cluj, Nicolae Balotă ne interpreta actoriceşte, cu mare voioşie, următoarea anecdotă: regele Carol al II-lea obişnuia să îl întrebe

116. *Ibidem*, p. 39.
117. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, însemnare din 17 nov. 1943, p. 250.
118. Mihai Beniuc, *Pe muche de cuţit*, roman, [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1959, capitolul „Marele Anonim".

în fiecare dimineaţă pe secretarul său personal: „Ce mai e nou în Regatul Meu?". Şi i se dădea răspunsul. „Ce fac scriitorii din Ţara Mea?", continua suveranul, iar secretarul său îl informa. Iar în final, regele punea întrebarea: „Ce face Blaga?".

*

Revenind la Motru: în şedinţa din 19 noiembrie 1943 a Academiei s-a pus chiar problema ca Blaga să fie „îndepărtat"[119] din instituţie, dar statutul Academiei a blocat, spre părerea de rău a lui Motru, această posibilitate. În continuare nemulţumit, bătrînul filosof s-a referit din nou la Blaga într-o comunicare ţinută la Academie în 18 februarie 1944, cînd a avut plăcerea să îl descrie drept reflexul multelor curente filosofice care se încrucişau în Universitatea din Viena pe vremea studiilor acestuia acolo, apoi să tragă concluzia că Blaga scrie „într-un chip interesant, poetic chiar, dar într-o legătură artificială cu cerinţele culturii noastre naţionale"[120]. Din nou, Blaga era prezentat ca un corp străin şi periculos pentru cultura românească – ideea lui Stăniloae a prins repede teren.

La rîndul lui, şi Blaga l-a mai înţepat o dată pe bătrînul filosof, într-o scurtă notă, de nici o coloană de revistă, de data asta graţios scrisă, „Wundt şi Bergson"[121], din primăvara anului 1944; profita de fapt de un articol al lui Motru despre Wundt (fostul lui profesor, căruia îi prevestea revenirea la modă) şi despre Bergson (pe care, spre deosebire de Blaga, nu îl aprecia).

Supărarea lui Motru s-a menţinut cu anii, el notînd despre Blaga orice zvon răuvoitor, de la acela că ar avea o boală psihică la acelea de natură politică. În 19 mai 1945, văzîndu-l pe Blaga la o şedinţă a Academiei – prima apariţie a acestuia după dezavuarea din noiembrie 1943 –, are prilejul să-l mai taxeze o dată politic. Conjunctura era complicată, Academia Română, formată exclusiv din români (evident, bărbaţi), cei mai mulţi de orientare de dreapta, după cum notează Rădulescu-Motru, era presată de statul român să se adapteze noilor contexte istorico-politice. Bătrînul filosof consemnează ameninţarea că vor fi oprite subvenţiile; tot el înregistrează faptul că la această sesiune au fost vizitaţi în plen de trei academicieni sovietici, unul dintre ei luînd cuvîntul ca să-i asigure că „Sovietele ruse nu vor oprima culturile naţionale". Noutatea

119. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1943*, I, însemnare din 19 nov. 1943, p. 250.

120. Rădulescu-Motru, „Rolul educativ al filosofiei", în *Analele Academiei Române. Memoriile secţiei literare*, seria III, tom XII-XIII, 1942-1944, pp. 7-8, republicat în Idem, *Mărturisiri*, p. 268.

121. Blaga, „Wundt şi Bergson", în *Saeculum*, anul II, nr. 2, mart.-apr. 1944, p. 73, semnată cu iniţiale, „L.B.".

cea mai supărătoare a fost însă lista de propuneri pentru locurile vacante din Academie, deoarece au fost propuşi „comunişti şi filoruşi", plus unii candidaţi maghiari, ceea ce a stîrnit „adversitate, mai ales din partea academicienilor din secţia istorică". La această sesiune, Blaga era raportorul pentru intrarea în Academie a slavistului Emil Petrovici, cunoscut ca om de stînga.

Pe deasupra, la cîteva şedinţe a mers însoţit de Zevedei Barbu, fostul său asistent comunist, acum personaj politic relativ important, în locuinţa căruia a tras[122] pe durata şederii în Bucureşti.

Ca şi cum prezenţa lui Zevedei Barbu lîngă Blaga nu ar fi ajuns, filosoful a făcut opinie separată în privinţa intrării maghiarilor în Academie:

> „Rolul determinant în această privinţă [a opoziţiei la intrarea maghiarilor în Academie] îl joacă academicienii transilvăneni, care sunt revoltaţi de egalitatea de drepturi, ei zic, de supremaţia de drepturi conferită maghiarilor: Silviu Dragomir, Ion Lupaş, Episcopul Colan, Al. Lapedatu, cu excepţia lui Lucian Blaga"[123].

De unde, concluzia severă a lui Motru, care i-a atribuit lui Blaga fără nici un fel de scrupule propria sa conduită politică oportunistă.

În primul rînd, ca şi cum Blaga ar fi scris *Românismul, catehismul unei noi spiritualităţi* – care este o pledoarie explicită pentru sincronizarea totalitară a României cu totalitarismul din Italia, Germania şi U.R.S.S., carte în care, după cum singur recunoaşte, a fost binevoitor legionarilor: „Eu nu pot nega că prin scrierea *Românismului* am încurajat mişcarea legionară, ca mişcare naţionalistă, şi am fost însă departe de a-i aproba excesele"[124] –, Motru a notat că Blaga e legionar.

În al doilea rînd, după ce el însuşi schimbase de-a lungul vieţii partid după partid[125] şi după ce – văzîndu-se, în 6 octombrie 1944, criticat de pe poziţii comuniste în *Scînteia* – luase în calcul să treacă la comunişti (se credea avantajat de faptul că, pe vremea

122 Blaga, scrisoare către Domniţa, nedatată, în Blaga, Domniţa Gherghinescu-Vania, *Domniţa nebănuitelor trepte*, p. 130.

123. Pentru această reconstituire: Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1945*, III, volum îngrijit de Gabriela Dumitrescu, Bucureşti, Editura Floarea Darurilor, 1999, pp. 216-222; Bălu, *Viaţa lui Lucian Blaga*, III, *aprilie 1944 – iunie 1947*, Bucureşti, Editura Libra, 1997, pp. 118-124; Lucian Boia, *Capcanele istoriei*, p. 268.

124. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1944*, II, p. 349.

125. Pentru evoluţia politică a lui Rădulescu-Motru de la conservatorism tolerant la gîndire totalitară de dreapta, rasistă, vezi Marta Petreu, „De la lupta de rasă la lupta de clasă. C. Rădulescu-Motru", în Idem, *De la Junimea la Noica*.

simpozioanelor Criterion, îi făcuse lui Lucreţiu Pătrăşcanu un serviciu important, intervenind pentru eliberarea lui din arest), deci după ce cochetase cu ideea că „Dacă n-aş fi prea bătrîn, partidul în care m-aş înscrie astăzi ar fi partidul comunist”[126], în mai 1945, bătrînul filosof scrie că Blaga ar fi trecut la comunişti.

Într-o singură trăsătură de condei: „Acesta [Blaga] se pare că de la legionarism a trecut direct la comunism”[127], Motru i-a atribuit lui Blaga propria sa evoluţie şi versatilitate politică.

126. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1944*, II, p. 305.
127. Rădulescu-Motru, *Revizuiri şi adăugiri, 1945*, III, însemnare din 19 mai 1945, p. 216.

Capitolul V

În afara subiectului
Sfîrșitul unei prietenii

Deși nu ține strict de subiectul în discuție, prezint și destrămarea lentă a prieteniei dintre Blaga și Băncilă, o relație care a însemnat mult și pentru filosof, și pentru exegetul său și care a avut urmări asupra destinului fiecăruia; foarte serioase, cum vom vedea ceva mai încolo, asupra lui Blaga, care-și onorase exegetul dedicîndu-i poeme și volumul *Spațiul mioritic*.

Văzută din afară, relația lor, fără îndoială de prietenie, s-a înălțat pe admirația lui Băncilă (nu discut cît de înțelegătoare) față de opera lui Blaga. La un moment dat, după apariția în 1938 a volumului *Lucian Blaga, energie românească*, admirația exegetului a început să fie, în mod natural, mai puțin manifestă, el citește cărțile filosofului cu oarecare întîrziere și le comentează în scrisori cu anumite rezerve, nu grave. De pildă, *Diferențialele divine*, volum despre care Blaga i-a vorbit pe vremea cînd îl scria și pe care i l-a dat la apariție, în primăvara anului 1940, a fost citit și comentat abia în primăvara anului 1941, în aprilie, după ce directoratul lui Băncilă în Ministerul Învățămîntului din timpul guvernării legionare a luat sfîrșit, iar el a scăpat nevătămat (nearestat). „De fapt, *Diferențialele divine* sunt o carte nespus de interesantă, de specifică, deși e, poate, cea mai vulnerabilă din cîte ai scris. Așa cum este, eventual, cu unele corecturi secundare, era necesară sistemului tău, în care face figură plină și originală. În esența ei era predestinată, ca și celelalte cărți ale desfășurării sistemului, ca și numărul de stamine la o floare"[128], îl laudă cu sesizabilă reținere Băncilă. Cînd îi trimite, în 1942, *Religie și spirit*, Blaga însuși este conștient că exegetul său ar putea avea obiecții la carte: „Convingerea mea e că ție o să-ți placă *totuși*"[129] [*s.n., M.P.*].

În iulie 1943, Blaga i-a propus lui Băncilă, insistent, în două epistole, reeditarea volumului *Lucian Blaga, energie românească*;

128. Băncilă către Blaga, București, 4 apr. 1941, în Băncilă – Blaga, *Corespondență*, p. 205.

129. Blaga către Băncilă, Sibiu, 23 mart. 1942, în *Ibidem*, p. 243.

autorul i-a răspuns abia la a doua scrisoare, deci cu o anumită lentoare şi cam fără chef[130], că da, însă din acest proiect, de la care probabil Blaga spera o reparaţie pentru imaginea sa publică serios avariată de Stăniloae, nu a ieşit nimic, exegetul nu mai avea de fapt nici o dorinţă să se afişeze în lume ca admirator necondiţionat al lui Blaga.

La sfîrşitul lunii februarie 1944, Băncilă a ţinut la Bucureşti, la Institutul Augustinian, o conferinţă despre „filosofia religioasă" a lui Blaga, apoi, panicat de felul cum i-a fost rezumată în presă, i-a scris prietenului său Lucian – se tutuiau de ceva vreme – să-l asigure că vorbirea i-a fost răstălmăcită şi că va clarifica lucrurile, punîndu-şi conferinţa pe hîrtie[131]. Aşa cum a admis mai tîrziu, în 1946, la această conferinţă pe tema „Lucian Blaga şi religia", „am luat atitudine publică opusă concluziilor tale"[132] – ceea ce, evident, era dreptul lui, şi ca exeget, şi ca om cu o credinţă religioasă profundă. Mai ales că, după *Diferenţialele divine* şi după *Religie şi spirit*, Blaga a fost supus, sistematic, de teologi şi de „filosofii ştiinţifici", unui război violent de expulzare din lumea valorilor româneşti. Se pare că argumentele teologilor contra filosofiei blagiene l-au marcat pe Băncilă mai tare decît pe filosof. Criticile teologice ale lui Stăniloae au fost aspre, mergînd pînă la afirmaţia că spiritul care animă filosofia blagiană este neromânesc, că atitudinea acestuia faţă de religie este germană, protestantă, şi că Blaga, prin cărţile lui, este un pericol pentru români. Practic, *critica lui Stăniloae infirma implicit dar pe de-a-ntregul nu numai opera blagiană, ci şi exegeza etnicistă* a lui Băncilă. Ca să nu mai punem la socoteală că alţi teologi, cum a fost profesorul N. Terchilă, l-au acuzat pe Blaga direct de „bolşevism", cum se plîngea acesta în „Memoriul"[133] său din 1959.

În interviul pe care i l-a acordat lui I. Oprişan în 9 martie 1979, Vasile Băncilă recunoaşte, destul de încurcat şi evaziv, cu multe inexactităţi, dar recunoaşte totuşi, că relaţia lui cu Blaga i-a creat „un caz de conştiinţă. După ce am scris studiul meu despre Blaga, lumea îşi închipuia că eu răspund moral de toată atitudinea lui în filosofie. Eu faţă de religie am altă atitudine decît Blaga. Aici n-am semănat prea mult". Întrebat de ce „aveaţi mustrări de conştiinţă", răspunde „Fiindcă eu treceam mereu ca apologetul lui Blaga", aşa că, admite el, „simţeam nevoia să-mi definesc punctul de vedere, privitor la raporturile lui Blaga cu religia. Şi, în 1943 [de fapt, în 1944 – *n.n., M.P.*], am ţinut la «Augustineum» o conferinţă pe această

130. Blaga către Băncilă, Sibiu, 2 iul. 1943, 25 iul. 1943; Băncilă către Blaga, 4 aug. 1943, în *Ibidem*, pp. 255-257.
131. Băncilă către Blaga, Bucureşti, 1 mart. 1944, în *Ibidem*, pp. 258-259.
132. Băncilă către Blaga, Bucureşti, 20 mart. 1946, în *Ibidem*, p. 275.
133. Blaga, „Memoriul", în Zaciu, *Lancea lui Ahile*, p. 375.

temă [...]. Am arătat care sunt atitudinile pozitive în materie de religie ale lui Blaga – e adevărat – dar am arătat şi neajunsurile atitudinii lui..."[134].

Ei bine, la scrisoarea explicativă din 1 martie 1944, Blaga i-a răspuns prietenului său, afectuos, că e foarte „încîntat de cele ce îmi scrii"[135].

Peste un alt an, prietenia asta bazată pe admiraţie şi care, de ceva vreme, cam din 1941, poate şi din cauza vremurilor grele de război, începuse să se tocească, a intrat cu totul în criză. În 28 martie 1945, Băncilă l-a rugat pe Blaga nici mai mult, nici mai puţin decît *să se împace cu Dumnezeu*.

> „Dragă Lucian, în acest moment, care s-ar putea să nu se mai repete, te rog din adîncul sufletului, împacă-te cu Dumnezeu. E adevărat, nu eşti deloc certat cu El, dar ai un sistem filosofic ce îţi impune anumite reţineri. Nu poţi schimba acest sistem, dar poţi, cel puţin în viitor (dacă îl vom mai avea) să atenuezi forma şi să pui în valoare coarde religioase cari există prestigios în sufletul tău, dar au fost, în parte, umbrite de vegetaţia ecuatorială a tinereţii şi a bărbăţiei. [...] dragă Lucian, te rog mult, reflectează la problema religioasă, şi nu numai ca filosof"[136].

A urmat, în 4 mai 1945, o altă scrisoare a sa către Blaga (nu se ştie cînd expediată destinatarului, nici cînd ajunsă la acesta):

> „M-am hotărît să pun complet problema religioasă între noi mai ales acum un an, de Paşti, cînd m-am spovedit şi m-am împărtăşit din nou, după ce nu o mai făcusem de vreo douăzeci de ani. Am avut atunci un greu examen de trecut, dar m-am simţit după aceea foarte înălţat. Şi atunci mi-am adus aminte că tu nu crezi în Revelaţie. Şi m-a durut *profund pentru mîntuirea ta*. De aceea mă socotesc în primul rînd dator să-ţi scriu. Afară de problema filosofiei tale şi a influenţei ei asupra altora. Evenimentele m-au împiedicat însă pînă acum să-ţi scriu despre această chestiune. O fac acum, dar fragmentar"[137].

În jur de 20 mai 1945, participînd, pentru prima dată după dezavuarea sa de către instituţie, la o şedinţă a Academiei, Blaga şi exegetul său au avut o întîlnire cu valoare simbolică. În

134. Băncilă intervievat de I. Oprişan, 9 mart. 1979, în I. Oprişan, *Lucian Blaga printre contemporani*, pp. 54-55.
135. Blaga către Băncilă, Sibiu, 10 mart. 1944, în Băncilă – Blaga, *Corespondenţă*, p. 260.
136. Băncilă către Blaga, Bucureşti, 28 mart. 1945, în *Ibidem*, pp. 271-272.
137. Băncilă către Blaga, Bucureşti, 4 mai 1945, în *Ibidem*, p. 273.

Luntrea lui Caron, autorul rememorează o scenă simptomatică de la parastasul de un an pentru Octavian Goga, și anume, descrie o mare procesiune de pomenire, pusă în scenă, pe domeniul de la Ciucea, de Veturia Goga: procesiunea a pornit „La semnalul dat din clopotnița bisericuței de lemn", iar „în fruntea alaiului urca încet, cu pas de tragediană, văduva, sprijinită la braț, de-a dreapta de generalul Antonescu, de-a stînga de omul politic Petru Grosu [Groza]". În trioul astfel alcătuit, Blaga a văzut „Istoria țării și a atîtor oameni care au jucat un rol în destinele ei – iat-o concentrată ca o anticipare în această imagine"[138]. În mai 1945, la Academie, Blaga însuși s-a aflat pentru o clipă într-o postură similară, între un legionar și un comunist, care, amîndoi, au făcut parte din biografia lui și i-au marcat și viața, și destinul operei. Însoțit la ședințe de fostul său asistent comunist, Zevedei Barbu, atunci subsecretar de stat în Ministerul Naționalităților, la care și locuia pe durata șederii în București, și zărindu-l la galerie pe Băncilă, Blaga „a plecat, de acolo, din potcoavă, și a venit la mine, să stea de vorbă cu mine. Și el, și Zevedei", rememorează Băncilă; „eu mă așteptam să nu îmi dea atenție!", recunoaște acesta, „Dar el s-a purtat foarte frumos. Am spus adineaori. A plecat de-acolo și a venit sus la mine. Lumea se uita ce caută un academician la galerie. Și el, și Zevedei Barbu. [...] Era deștept acest Zevedei. [...] Trecea că-i cam de stînga"[139].

A fost, de altfel, ultima dată cînd Blaga și Băncilă s-au văzut. În amintirea exegetului, și amiciția lor s-a stins cam tot atunci. Dar, de fapt, au mai urmat cîteva scrisori. La scrisoarea din 4 mai 1945 a lui Băncilă, despre care nu știm cînd anume a ajuns la Blaga, acesta i-a răspuns abia în 26 iunie 1945:

> „La întrebarea și îndemnul ce le-ai cuprins într-o scrisoare către mine – e foarte greu să răspund. Te rog să mă crezi că nu mă simt deloc certat cu Dzeu[140] ca să trebuiască să mă împac cu El. Religiozitatea mea e un element de dozaj al tuturor manifestărilor mele. S-a răspîndit în mine ca drojdia în aluat. Probabil și în păcatele mele – a căror conștiință nu o am. Dacă ai citit *Discobolul*, poate ai aflat încă unele lucruri și, mai ales, cît de ex-centric sunt chiar și în raport cu ceea ce unii cred că ar putea să fie dogma mea"[141].

138. Blaga, *Luntrea lui Caron*, pp. 103-104.
139. Vasile Băncilă intervievat de I. Oprișan, în I. Oprișan, *Lucian Blaga printre contemporani*, pp. 55, 67.
140. Exact așa scrie Blaga, „Dzeu". La fel ca mai tînărul său prieten Cioran, care în *Lacrimi și Sfinți* (1937) a scris, dinadins, numai „Dzeu", niciodată numele întreg al Domnului.
141. Blaga către Băncilă, Sibiu, 26 iul. 1945, în Băncilă – Blaga, *Corespondență*, p. 274.

Era o eschivare, firește, nu ceea ce aştepta Băncilă în urma celor două ample şi dramatice scrisori trimise; în acelaşi timp, era o mărturisire sinceră, căci Blaga a fost un spiritualist, care îl gîndea pe Marele Anonim atît de sus, încît nu şi-a îngăduit să-i atribuie şi preocuparea pentru măruntele fapte curente ale biografiei unui om. Descurajat de rezerva care se ghicea în răspunsul lui Blaga, Băncilă a reluat discuţia abia peste un an, semnificativ, tot în preajma sărbătorii pascale, în 20 martie 1946; el a recunoscut de data asta frontal că în ultima lui conferinţă despre Blaga (1944), aceea pe tema religiei, a luat „atitudine publică opusă concluziilor tale", şi, cu gravitatea omului religios, i-a cerut autorului volumului *Religie şi spirit* să mediteze asupra relaţiei sale cu Dumnezeu, pentru că religiozitatea pe care şi-o recunoaşte, „apoi aceasta nu e de-ajuns pentru mîntuire"[142]. Blaga i-a scris, în 5 iulie 1946, făcînd o aluzie la necazurile prin care a trecut, anume, la episodul intrării sale în Partidul Naţional Popular şi la boala care a urmat – dar nici un cuvînt despre problema mîntuirii. Băncilă a insistat, în scrisoarea din 28 ianuarie 1947: „Recitesc paginile tale din 5 iulie şi văd că treci sub tăcere principala problemă pe care o pusesem în scrisoarea mea precedentă: aceea a atitudinii tale religioase. Aceasta înseamnă că eşti complet de acord cu teza mea, ori că eşti complet în dezacord, ori [...] Pe viitor nu voi mai atinge problema de mai sus în scrisorile către tine"[143].

S-a ţinut de cuvînt, nu a mai atins-o: pentru că alte scrisori ale lui Blaga n-au mai fost, aşa că schimbul lor epistolar, conform datelor existente pînă acum, a încetat.

În acelaşi interviu tîrziu pe care i l-a acordat lui I. Oprişan, Vasile Băncilă, care parcă nu-şi mai aminteşte de ultimele şi atît de dramaticele sale epistole în care l-a îndemnat pe Blaga să se împace cu Dumnezeu, declară că prietenia şi corespondenţa lor s-au sfîrşit după conferinţa sa despre problema religiei în opera filosofică blagiană, în 1944.

Cînd Băncilă, în aprilie 1961, a revenit, anume pentru că aflase de boala fostului său prieten[144], Blaga era nu doar bolnav, ci bolnav pe moarte. A murit peste mai puţin de o lună, în noaptea de 5 spre 6 mai 1961, în jurul orei 4 dimineaţa.

142. Băncilă către Blaga, Bucureşti, 20 mart. 1946, în *Ibidem*, p. 276.
143. Băncilă către Blaga, Bucureşti, 28 ian. 1947, în *Ibidem*, p. 286.
144. Băncilă către Blaga, Bucureşti, 8 apr. 1961, în *Ibidem*, p. 287.

Capitolul VI

În apărarea unui comunist

Cînd Blaga încasa loviturile foarte calculate ale lui Rădulescu-Motru și ale sprijinitorilor lui, „războiul teologilor" contra lui nu se terminase încă. Iar pe acest fundal de conflicte în curs, în toamna anului 1943 a fost implicat și s-a implicat, de bunăvoie, în procesul care i-a fost intentat lui Zevedei Barbu, asistentul său la catedră (de la 1 septembrie 1942[145]) și totodată secretarul de redacție de la revista sa, *Saeculum*.

Nu era pentru prima dată cînd Blaga se implica într-un proces politic. Petre Pandrea povestește, în *Turnul de ivoriu*, că, în toamna anului 1940, a fost ajutat de Lucian Blaga în procesul muncitorilor de la Mediaș:

> „După instalarea dictaturii legionaro-antonesciene în septembrie 1940, în orașul industrial Mediaș s-au operat arestări printre muncitorii comuniști și negustorii izraeliți. S-a făcut un lot al Mediașului, cu 300 (trei sute) de oameni încadrați la moarte. Ajutaseră de Iom Kipur pe deținuții din închisori, prin colecte de bani. Listele căzuseră pe mîinile Siguranței Generale. Arestări. Schingiuiri. Proces. Orice stipendiere a unui partid interzis se pedepsea cu moartea. PCR era interzis. Ergo, moartea. Lotul a fost trimis, cu oamenii în lanțuri, la Sibiu, în fața curții marțiale prezidată de un colonel-magistrat, aristocrat carierist și cam histeroid, un prinț fanariot. [...] / Fără Lucian Blaga la Sibiu, în prima etapă, nu s-ar fi putut face nimic"[146].

145. *Anuarul Universității „Regele Ferdinand I" din Cluj-Sibiu, în al doilea an de refugiu, 1941-1942*, Sibiu, Tipografia „Cartea Românească din Cluj", 1943, p. 500. În memoriile lui (Zevedei Barbu, *Drum și destin printre husarii istoriei. O narațiune bio-culturală*, introducere, postfață, traducere de Michael Finkenthal, București, Editura Tracus Arte, 2016), Zevedei Barbu scrie că s-ar fi mutat la catedra lui Blaga în primăvara anului 1941, fapt pe care, deoarece nu am găsit *Anuarul Universității* pentru anul universitar 1940-1941, nu l-am putut verifica. Zevedei Barbu a fost asistentul lui Blaga pînă în toamna anului 1943, cînd a fost închis.

146. Petre Pandrea, *Turnul de ivoriu. Memorii*, prefață de Ștefan Dumitriu, ediție îngrijită și postfațată de Nadia Marcu-Pandrea, București, Editura Vremea XXI, 2004, p. 482.

Blaga, care „se ferea de şovinism ca de ciumă"[147], a sărit în ajutorul lui Pandrea şi al celor 300 de medieşeni în pericol.

„La Sibiu, am găsit ajutor imediat, necondiţionat, cu o seninătate de filosof antic, la Lucian Blaga, profesor, academician şi poet. A mers cu mine pretutindeni, în cele trei zile, cînd am bătut la uşa sa, la inima sa. Faptul că nu-şi părăsise asistentul la ananghie pare simplu şi firesc. Lucian Blaga a sărit în ajutor şi pentru cei 300 de comunişti şi izraeliţi, clienţii mei, într-un timp cînd noţiunile de comunist şi de evreu echivalau cu termenul de lepros. M-a sfătuit ce trebuie să fac. M-a condus prin Dedalul misterelor locale, pentru a-mi feri meseria şi prestigiul de un abator judiciar şi pentru a nu terfeli omenia noastră românească şi rurală"[148].

Şi anume, Blaga l-a sfătuit pe avocatul Pandrea să strămute procesul, pentru că la Sibiu nu-l va putea în nici un fel cîştiga. El i-ar fi spus avocatului Pandrea:

„Dacă te judeci la Sibiu, asişti la un abator judiciar. Cei 300 de inşi vor fi judecaţi rapid şi împuşcaţi"[149].

Un sfat semnificativ pentru atmosfera oraşului, care, prin mutarea universităţii clujene acolo, devenise, ce e drept, centru universitar, dar rămăsese ceea ce era, un centru religios ortodox, cu o atmosferă dominată de judecăţile şi prejudecăţile ideologiei ortodoxiste. Ascultîndu-i sfatul şi reuşind să strămute procesul – şi anume, la Craiova, unde i-a salvat de la moarte pe cei 300 de inculpaţi din „lotul Mediaş" –, Pandrea i-a rămas recunoscător „omului de omenie care a fost Lucian Blaga".

Revenind la procesul tînărului comunist Zevedei Barbu, pe acesta Blaga îl admira, socotindu-l excepţional dotat pentru filosofie.

Cînd a descoperit filosofia blagiană şi s-a apropiat de autorul ei, despre care a scris cu admiraţie şi pricepere, Zevedei Barbu era deja universitar, la specialitatea Psihologie, deci în cadrul aceleiaşi facultăţi cu Blaga. El a fost şi pe front – şi a reuşit să nu se întoarcă acolo prin intervenţia lui Lucian Blaga, care „a vorbit cu o cunoştinţă a soţiei Mareşalului Antonescu"[150], cel mai probabil, cu Veturia Goga. Asistent al lui Blaga fiind, s-a implicat în cercurile antifasciste şi apoi de-a binelea comuniste, fiind un element de legătură cu grupuri similare din capitală, fapt facilitat de desele lui călătorii la Bucureşti, în interesul revistei *Saeculum* sau în

147. *Ibidem*.
148. *Ibidem*, p. 484.
149. *Ibidem*, p. 486.
150. Zevedei Barbu, *Drum şi destin printre husarii istoriei*, p. 65.

interes universitar. În noiembrie 1943, cînd poliția a descoperit un complot comunist, a fost și el arestat.

În urma studierii arhivei procesului, istoricul Virgiliu Țârău precizează că „în octombrie-noiembrie 1943 autoritățile românești au descoperit, anchetat și condamnat, în urma unor procese militare, trei grupări asociate activităților comuniste. Numărul celor anchetați a depășit 200, doar la Sibiu au fost interogate peste 100 de persoane"[151]. Dintre universitarii clujeni în refugiu la Sibiu, au fost audiați și anchetați, de-a valma, cadre didactice, personal auxiliar și studenți, cum ar fi David Prodan, Mihai Beniuc, Victor Iancu, Alexandru Roșca, Anatolie Chircev, D.D. Roșca, Liviu Rusu, Constantin Daicoviciu, Emil Petrovici, studentul Radu Stoichiță și mulți alții; printre inculpații din București a fost profesorul Gheorghe Vlădescu-Răcoasa, om cu vederi de stînga. Nu toți cei audiați și / sau anchetați erau propriu-zis comuniști, observă Virgiliu Țârău, în urma studierii voluminosului dosar al procesului, unii erau doar antifasciști.

Din cauza amplorii pe care a luat-o ancheta, în urma unei discuții oficiale între rectorul universității, profesorul Iuliu Hațieganu, și mareșalul Ion Antonescu, numărul suspecților universitari a fost redus. Zevedei Barbu a rămas un inculpat principal, alături de comuniștii propriu-ziși. Procesul a fost judecat de Curtea Marțială a Corpului VI Armată, începînd cu 22 noiembrie 1943.

Foarte curînd după arestarea lui Zevedei Barbu, Blaga a intervenit pentru asistentul său la șeful Siguranței locale, apoi la Veturia Goga, doamnă cu influență și relații în toate mediile. Zevedei Barbu a avut trei apărători, unul dintre ei fiind avocatul Ioan Negoițescu, tatăl scriitorului. Blaga a făcut tot ce i-a stat în puteri să-și salveze asistentul: a depus în favoarea lui, lăudîndu-i calitățile intelectuale și numindu-l „capul cel mai strălucit din generația sa care împlinește 30 de ani, în toată țara"[152]. Profesorul cunoștea orientarea politică (nu și activitatea în detaliu) a asistentului său, dar credea în principiu în libertatea de gîndire și în dreptul fiecărui om la convingerile proprii. La proces, declarația lui a fost în așa fel formulată, încît să îl prezinte pe asistentul său ca pe o valoare intelectuală ieșită din comun, o viitoare „mîndrie a neamului românesc", iar pe de altă parte să-l exonereze de acuzația de comunism; „I-am spus lui Barbu că în această revistă [*Saeculum*] nu admit să facem nici un fel de politică". „Mă știa că sunt un om apolitic, după cum

151. Virgiliu Țârău, „Zevedei Barbu și mișcarea comunistă. Idealism și ilegalism", în *Zevedei Barbu, psiholog, sociolog și filosof român și englez*, volum îngrijit de Daniela Maci și Michael Finkenthal, București, Editura Tracus Arte, 2015, pp. 64-121 (în continuare, *Zevedei Barbu, psiholog*).

152. Blaga, „Proces-verbal de depoziția unui martor", în Cornelia Blaga, *Jurnale*, p. 186.

bănuiesc eu. N-am discutat cu el despre politică", „N-am observat nici o activitate şi nici că ar nutri idei politice de nici un fel"[153]; pentru contactele comuniste ale asistentului său, Blaga, aşa cum rezultă din procesul-verbal al depoziţiei şi cum afirmă în *Luntrea lui Caron*, a născocit o acoperire, o cercetare ştiinţifică în derulare despre „psihologia unui om viu". În aceeaşi depoziţie, Blaga a vorbit şi în favoarea altui inculpat, profesorul de liceu Petre Drăghici. Prin felul cum a elogiat calităţile intelectuale ale lui Zevedei Barbu – Blaga într-adevăr îl considera tînărul cel mai dotat pentru filosofie pe care l-a cunoscut –, precum şi prin intervenţiile de culise, profesorul şi-a salvat asistentul, în sensul că acesta nu a fost condamnat la moarte, ca alţi doi inculpaţi, ci numai la opt ani şi jumătate de închisoare. Virgiliu Ţârău rezumă astfel rezultatul procesului:

> „...cu unanimitate de voturi Curtea Marţială a emis sentinţa nr. 6030 a acestui proces. I-a condamnat la moarte pe cei doi lideri ai organizaţiei locale: Vasile Meţiu şi Etelka Deak. Au fost decise pedepse dure pentru alţi 19 membri ai acestei organizaţii, alţi 16 fiind achitaţi. Zevedei Barbu, în urma performanţelor martorilor, a obţinut o pedeapsă mai blîndă, 8 ani şi 6 luni de închisoare corecţională, cu pierderea drepturilor profesionale. Schimbarea încadrării legale de la participare la activitate politică ilegală (art. 5, 6, 7 din L. 80/1941) la cea prevăzută de art. 24, potrivit căreia propaganda politică în şcoală era interzisă, a fost de asemenea o *realizare* a apărării sau a magistraţilor. În cuprinsul sentinţei magistraţii militari nu au reţinut decît activitatea de propagandă pentru strîngerea rîndurilor [...]. Ca urmare, la 29 noiembrie a fost emis mandatul de întemniţare, iar la 7 decembrie comandantul Penitenciarului Caransebeş îl prelua în custodie – alături de alţi condamnaţi – pe condamnatul Zevedei Barbu, devenit din asistent universitar numărul matricol nr. 329/1943"[154].

Prin Veturia Goga, filosoful a intervenit pentru protejarea lui Zevedei Barbu în închisoare, fapt confirmat de Barbu însuşi, care

153. *Ibidem*, pp. 186-187.

154. Virgiliu Ţârău, „Zevedei Barbu şi mişcarea comunistă. Idealism şi ilegalism", în *Zevedei Barbu, psiholog*. Informaţii despre procesul de la Sibiu, noiembrie 1943, se găsesc şi în: Cornelia Blaga, *Jurnale*, pp. 185-187; Blaga, *Luntrea lui Caron*, pp. 87-93; Bălu, *Viaţa lui Lucian Blaga*, II, pp. 299-304; Marin Diaconu, „Schiţă pentru un profil spiritual", în Zevedei Barbu, *Metafizică şi umanism*, I, ediţie îngrijită de Marin Diaconu, Bucureşti, Editura Tracus Arte, 2015, p. 7; Zevedei Barbu, *Drum şi destin printre husarii istoriei*; David Prodan, *Memorii*, text îngrijit şi adnotat, cu o postfaţă de Aurel Răduţiu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993, pp. 50-51; Nicolae Mărgineanu, *Mărturii dintr-un veac zbuciumat*, prefaţă de Mircea Miclea, ediţie îngrijită de Daniela Mărgineanu-Ţăranu, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 2002, pp. 234-235.

își amintește că, la o vizită a comandantului penitenciarelor, a fost dus la director: „Comandantul Penitenciarelor a ținut explicit să mă vadă pentru ca apoi, în prezența directorului [închisorii], să-mi transmită salutări din partea doamnei Veturia Goga, verișoara lui Lucian [Blaga]"[155].

Vîlva creată de proces a fost mare, de unde discuțiile din București dintre Rădulescu-Motru și Petru Manoliu, despre care am scris mai sus, cum că Blaga s-a înconjurat de comuniști.

În „Memoriul" din 1959 către Comitetul Central, filosoful a recunoscut despre Zevedei Barbu că „știam că avea idei de stînga" – dar nu a apăsat prea tare pe această coardă, deoarece fostul său colaborator era, de la sfîrșitul anului 1948, un fugar, părăsise prin demisie funcția pe care o avea în ambasada românească de la Londra, devenind un transfug. În romanul *Luntrea lui Caron*[156] și în „Memoriul" din 1959, Blaga menționează că felul cum s-a implicat pentru apărarea și salvarea asistentului său l-a făcut și mai suspect în ochii Bisericii Ortodoxe:

> „Nu s-ar putea spune că eu personal nu riscam nimic luînd atitudinea ce luam, căci campania teologică împotriva mea era în toi, iar Nicolae Bălan, mitropolitul de-atunci, căuta să mă implice și pe mine în proces. Că mitropolitul avea influență chiar și în justiția militară se poate dovedi: înainte de proces, un consiliu (de generali?) a discutat dacă n-ar fi cazul să fiu arestat și eu. N-am fost arestat, dar chestiunea s-a pus. Detalii în privința aceasta ar putea să dea, dacă mai este în viață, generalul (pe-atunci) Filip Agricola"[157].

Un alt student comunist de-al filosofului, I.D. Sîrbu, a fost, după cum relatează el însuși, salvat de asemenea de Blaga de la pericolul unui proces militar de nesupunere în fața superiorului. Relatarea, imprecisă – nu dă anul, numai locul, Sibiu, deci cîndva în timpul studenției acestuia și al refugiului Universității clujene la Sibiu –, sună așa: „Eram și singurul student din întreaga facultate care, *ca pedeapsă politică* (făceam parte dintr-o organizație de bază comunistă), eram mereu și mereu trimis pe front. Relația mea extrașcolară cu Blaga a început într-o zi în care, fiindcă mă apărasem de bătaia cu cravașa a unui plutonier (pe nume, Pisică), «pentru lovirea superiorului pe timp de război», mi s-au întocmit acte spre a fi judecat și împușcat. Și aș fi fost împușcat dacă nu aș fi reușit să o strig, prin gratiile închisorii regimentului 35 Artilerie Sibiu, pe frumoasa mea colegă Măriuca Țenghea-Enescu (în prezent, o

155. Zevedei Barbu, *Drum și destin printre husarii istoriei*, p. 82.
156. Blaga, *Luntrea lui Caron*, p. 88.
157. Blaga, „Memoriul", în Zaciu, *Lancea lui Ahile*, p. 373. Filip Agricola (1891-1965), general de brigadă, a luptat în al Doilea Război Mondial.

distinsă profesoară pensionară în Braşov). I-am explicat în ce pericol sînt şi am rugat-o să anunţe imediat pe Blaga şi pe rectorul Haţieganu. I-a anunţat. Blaga era în relaţii excelente cu Comandantul Pieţei din Sibiu, un colonel pe nume Paul Constant (autor al unor romane pe care le-a remarcat şi Călinescu). Acesta a făcut pierdut dosarul meu de la procuratura militară. Plutonierul Pisică a trebuit să-mi dea drumul"[158].

*

Recapitulînd, rezultă că între 6 septembrie 1940 şi 23 August 1944, deci între data cînd regele Carol al II-lea şi-a transmis prerogativele regale fiului său, principele Mihai, şi data la care România a întors armele împotriva Germaniei, marcînd începutul unei noi epoci istorice în România, opera şi viaţa lui Blaga au fost supuse unor neîncetate hărţuieli: conflictul cu Dan Botta, ruptura de Crainic şi de *Gîndirea*, războiul teologilor, conflictul cu Rădulescu-Motru şi, prin urmare, cu Academia Română, implicarea în procesul lui Zevedei Barbu. Şi, sigur, evenimentul autonomizării unor studenţi şi colaboratori apropiaţi, prin „Manifestul Cercului Literar" (13 mai 1943), în fapt prin scrisoarea adresată lui E. Lovinescu, fără să-i fie adresată şi lui Blaga (vezi Anexa I).

În pofida acestor conflicte de uzură, la care nu a reacţionat întotdeauna la nivelul personalităţii lui filosofice, ci a dat glas exasperării şi a răspuns prin atac la persoană (cazul Motru), aceşti ani, nu buni, nu au fost nici cu adevărat răi: el a putut scrie şi publica fără nici o oprelişte. Blaga credea în creaţie, aşa că faptul c-a putut crea şi publica i-a fost, în tot acest timp, de ajuns.

Cît priveşte orientarea politică atribuită lui Blaga, în această perioadă, pe lîngă faptul că e socotit – de adversari şi de aceia care se credeau concuraţi de el – legionar, apare bănuiala că ar fi comunist.

Este simptomatic însă faptul că cerchiştii, care au păstrat o distanţă plină de ironie faţă de Blaga şi au notat cu maliţie în scrisorile, jurnalele sau evocările lor toate zvonurile şi amănuntele care l-ar fi putut micşora cumva pe profesorul lor, nu au lăsat nici o mărturie despre vreo legătură a lui Blaga cu legionarii, aşa cum, de exemplu, au tocat mărunt faptul că filosoful s-a lăsat ademenit în Partidul Naţional Popular. În privinţa extremei drepte, mărturiile lor, dimpotrivă, îl exonerează de orice bănuială. I. Negoiţescu, care în toamna anului 1940, la Sibiu, cuprins de cel de-al doilea lui puseu legionar, unul atît de violent, încît umbla numai în uniformă verde, cînd apărea în faţa lui Blaga se îmbrăca în civil: „la Blaga n-aş fi cutezat să mă înfăţişez în «uniformă»"[159], recunoaşte

158. I.D. Sîrbu, „L-am văzut pe Blaga plîngînd", în Idem, *Atlet al mizeriei*.
159. I. Negoiţescu, *Straja dragonilor*, p. 204.

el, pentru că, în ceea ce privește „ideologia și mentalitatea legionară", „filosoful *cunoașterii luciferice* n-a lăsat să se înțeleagă că ar avea ceva în comun cu ele"[160]. La rîndul lui, alt fost student al lui Blaga, Ovidiu Drimba, preciza: „Blaga n-a avut nici cea mai mică simpatie pentru legionari"[161]. Iar Balotă, care, în stilul lui blăjean-iezuit, a scris lucruri nu numai foarte dure, ci și nedrepte despre firea și opera lui Blaga, cînd e vorba despre politică, consemnează, în toamna anului 1944, următoarele: „L-au atacat comuniștii pe Blaga în *Scînteia*. Niciodată acest om n-a făcut o politică pronazistă. Dacă a fost germanofil, aceasta numai în ce privește cultura. Aș fi vrut să scriu ceva pentru apărarea lui, dar nu mă lasă Victor Iancu. Zice că nu știe care e părerea lui Boilă în această privință (directorul e la București). Faptul mă supără foarte mult. Ne doborîm valorile"[162].

160. *Ibidem*, p. 206.

161 Ovidiu Drimba intervievat de I. Oprișan, 5 febr. 1982, în Idem, *Filosofia lui Blaga*, p. 166.

162. Nicolae Balotă, *Abisul luminat*, însemnare de jurnal, 6 nov. 1944, p. 38. Nu am reușit să identific articolul despre care vorbește Balotă.

Partea a III-a

„Călcat în picioare sub mersul istoriei"

(octombrie 1944 – mai 1961)